

كۈرەش ئۆلمەيدۇ

Küresh - The Struggle Never Dies

ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەت

ABDUSHUKUR MUHEMMET

كۈرەش ئۆلمەيدۇ

Küresh - The Struggle Never Dies

تەكلىماكان ئۇيغۇر نەشرىياتى

Taklamakan Uyghur Publishing House

ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەت

كۈرەش ئۆلمەيدۇ

Küresh - The Struggle Never Dies

By Abdushukur Muhemmet

2019 - يىل سېنتەبىر - بىرىنچى نەشرى

ISBN: 978-91-519-2391-8

Taklamakan Uyghur Publishing House | تەكلىماكان ئۇيغۇر نەشرىياتى

تۈركىيە - Turkey

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

كۈرەش ئۆلدى دېسە كىم ئىشىنىدۇ؟

مىنىڭ ئۆلۈشىم تەبىئى،

ئەمما كۈرەش ئۆلمەيدۇ،

ئۇ مەڭگۈ داۋاملىشىدۇ!

— كۈرەش كۆسەن

حَمِي الرَّحِيمِ

Korash Kosen
Sultanoghli

1959-7-21 - 2006-10-29

Uygurie
Östturkistan

مۇندەرىجە

003	چولپان تۇغۇلدى
010	سەپەر
023	كۇچادا قېلىش
028	بالىلىق چاغلار
033	سۇلتانجان تۇتقۇندا
039	غۇلجىغا سەپەر
043	چولۇڭقايدىكى كۈنلەر
048	كۈرەشنىڭ تۇنجى ناخشىسى
052	شۈبھىلىك كېچە
056	يۇرتقا قايتىش
061	كىچىك شاگىرت
069	گىلەم زاۋۇتىدىكى بالا ئىشچى
073	كەلمىگەن تەلەپ
076	ئاقسۇ سەنئەت مەكتەپكە كىرىش
080	ئاقسۇ سەنئەت مەكتەپتىكى كۈنلەر
085	«غۇنچىلار مۇكاپاتى» پروگراممىسى ۋە ياش چولپان
090	ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىدا ئورۇندالغان سىمفونىيە

- 095.....كۆزۈمۈنچاق ، ھەسرەت ۋە ئېچىنىش
- 101.....ئويۇن قويۇش ئۆمىكى
- 106.....يەرنى ساتماڭلار
- 111.....چەت ئەلگە سەپەر
- 116.....قىرغىزىستاندىكى كۈنلەر
- 121.....ئېسكىلىستۇناغا ماكانلىشىش
- 125.....شۋېتسىيە تېلېۋىزىيەسىدە
- 129.....ئالى مۆللىپ ۋە «دۇنيا مۇزىكا ئوركېستىرى»
- 134.....تېلېفوندىكى جەڭ
- 141.....ماتەم
- 146.....ئەمەلگە ئاشمىغان ئارزۇلار
- 148.....كەم قالغان ئىككى ئېغىز سۆز

چولپان تۇغۇلدى

1959 - يىلى 7 - ئاينىڭ 21 - كۈنى تۈن كېچە،
ئۈرۈمچى شەھىرى غەرق سۈت ئۇيقۇدا ئىدى. يۇلتۇزلار
جىمىرىلغان كۆك ئاسمان شۇنچىلىك سۈزۈك، ئەمدىلا
ھۆسنىگە تولغان تولۇنئاي شۇنچىلىك يارقىن ئىدى.
شەھەرنىڭ ياز كېچىسىدىكى بۇ سۈكۈناتى ئادەمگە
خاتىرجەملىكتىن كۆپرەك ۋەھىملىك تۇيغۇ بېرەتتى. بەلكىم
بۇ شەھەردىكى جاھان غەۋغالىرىدىن چارچىغان ئىنسانلار
بۇ دۇنيانىڭ غەملىرىدىن ئۇيقۇ ئارقىلىق قۇتۇلماقچى
بولغاندۇ. سىياسىي بوران - چاپقۇن قاپلىغان بۇ شەھەر
تېخى يېقىندىلا چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەشنىڭ زىيىنىدا
قەلبى جاراھەتلەنگەن ئىنسانلارنى ئەمدىلا باغرىغا باسقان
ئىدى. ھەممە ئادەم ئۆز ئۆيىدە بىر كېچە بولسىمۇ قېنىپ
ئۇخلىۋېلىشنى ئارزۇ قىلاتتى. بىراق بۇ پۇرسەت سۇلتانجان
ۋە تىللاخانغا نىسپ بولمىدى. تىللاخاننىڭ ئەنسىز
ئىگراشلىرى قاتتىق ئۇيقۇدىكى سۇلتانجاننى ئويغىتۇۋەتتى.

ئۇ ئۇيغۇردىن ئويغاندىيۇ ئەمما، ئۇيغۇننىڭ شېرىنلىكىدىن ئېسىگە كېلەلمەي، بىردەم مەڭدەپ تۇرۇپ قالدى. كېيىن ئايالى تىللاخاننىڭ ئىگراۋاتقانلىقىنى سىزىپ، بېرىپلا چىراقنى ياندۇردى. تىللاخان بىر قولىدا تومپايغان قورسىقنى تۇتۇپ، كات قىرغىقىدا ئولتۇرۇپ ئىگراۋاتتى. تىللاخان ئېغىر ئاياق بولۇپ، توي قىلغىلى بىر يىلدىن ئاشقان بۇ بىر جۈپ ياش ئەر - ئايالنىڭ تۇنجى پەرزەنتى بۇ دۇنياغا كۆز ئاچماقچى ئىدى.

- دوختۇرخانىغا ئاپىرايمۇ؟ - دېدى سۇلتانجان ئايالى تىللاخانغا.

- مەيلى، تولغاق باشلانغاندەك قىلىدۇ، قورسىقىم قاتتىق تولغاپ ئاغرىۋاتىدۇ، - دېدى تىللاخان ئىگراپ تۇرۇپ.

سۇلتانجان ئايالى تىللاخاننى يۆلەپ تالاغا ئېلىپ چىقتى. تالا ئاي يورۇقىدا سۈتتەك ئايدىڭ ئىدى. ئۇلار ئۈرۈمچى شامالباغدىكى ئاپتونوم رايونلۇق رادىئو - تېلېۋىزىيە ئىدارىسىنىڭ ئائىلىلىكلەر قوروسىدا ئولتۇرىدىغان بولۇپ، دوستلۇق دوختۇرخانىسىغا بېرىش ئۈچۈن خېلى ئۇزۇن يول يۈرۈشكە توغرا كېلەتتى. بۇ كېچىدە قاتناشمۇ يوق ئىدى. ئىدارىنىڭ شوپۇرنى ئويغىتىش تېخىمۇ ئەپسىز ئىدى. سۇلتانجان ئاخىرى ئايالى تىللاخاننى ۋېلىسىپىتنىڭ

ئارقىسىغا ئولتۇرغۇزۇپ ئېلىپ ماڭدى، بىراق ئۆزى
ۋېلىسپىتنى مېنىپ ماڭسا، ئايالنىڭ يېقىلىپ كېتىشىدىن
ئەنسىرەپ، ۋېلىسپىتنى يېتىلەپ ماڭدى. تىللاخاننىڭ
ئىگراشلىرى ۋە ۋېلىسپىت پىدالىدىن چىققان ئاۋاز ئەمدى
شەھەر جىمجىتلىقىغا ئازىراق ھايات بەرگەندەك ئىدى.
ئۇلار چىنە زاۋۇتى ئۇدۇلغا كەلگەندە يىراق بىر يەرلەردىن
خورازنىڭ چىللىغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

- بۇ خورازنىڭ قانچىنچى چىللىشىدۇ - دېدى سۇلتانجان
ئۆز - ئۆزىگە.

- ئىككىنچى - دەپ جاۋاپ بەردى تىللاخان ئېرىنىڭ
سۆزىنى ئاڭلاپ.

- ئۇنداقتا تاڭ ئېتىشقا خېلى بار ئىكەن. دوختۇرلارنى
ئويغاتقىلى بولسا بولاتتى، - دېدى سۇلتانجان ئۆز - ئۆزىگە
غودۇڭشىپ.

ئۇلار ئالدىرغانچە يول ئۇزۇن بىلىنىپ كېتىۋاتاتتى.
سۇلتانجان ۋېلىسپىتنىڭ ئارقىسىغا ئادەم مىنگەشتۈرۈپ،
يېتىلەپ مېڭىشنىڭ نەقەدەر قىيىنلىقىنى ئەمدى ھېس
قىلىۋاتاتتى. ئۇ ۋېلىسپىتنىڭ تەڭپۇڭلىقىنى ساقلاپ
مېڭىشقا تىرىشىپ، قارا تەرگە چۆمۈلۈپ كەتكەن ئىدى.
ئۇنىڭ ئۈستىگە يول ياسالمىغانلىقى ئۈچۈن ھەر قېتىم
ۋېلىسپىتنىڭ چاقى يولىنىڭ ئوي - چوڭقۇر يېرىگە

چۈشكەندە تىللاخان تېخىمۇ قاتتىق ئىگرايتتى. بۇ ئەھۋال سۇلتانجاننى تېخىمۇ تەمتىرىتىپ قويۇۋاتاتتى.

ئۇلار نوغاي مەسچىتىدىن ئۆتكەندىن كېيىن يول دۆڭلىشىشكە قاراپ ماڭدى. «ھېلىمۇ ياز بولۇپ قاپتۇ، ئەگەر قىش ۋاقتى بولۇپ قالغان بولسا، قانداق قىلار ئىدىم، يولنىڭ ھەم دۆڭ ھەم ئەسكىلىكىدە كۆرگىلىكىمنى كۆرەر ئىكەنمەن.» دەپ ئويلدى سۇلتانجان ئىچىدە. ئۇلار دوختۇرخانىغا كەلگەندە، ھېلىمۇ ياخشى تۇغۇت دوختۇرى ئەمدىلا بىر تۇغۇتنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، بىكار بولۇپ تۇرغان ئىكەن. تىللاخان شۇزامانلا تۇغۇت بۆلۈمىگە ئەكىرىپ كېتىلدى.

سۇلتانجان كۈتۈش زالىدا قالدى. ئۇ ئايالنى دوختۇرلارنىڭ قولىغا تاپشۇرۇپ، خېلى خاتىرجەم بولۇپ قالغانىدى. ئىچىدە بۇ دۇنياغا كۆز ئاچىدىغان پەرزەنتىنىڭ ساق سالامەت تۇغۇلىشىنى، ئايالنىڭ تۇغۇتتىن ساق - سالامەت چىقىشىنى خۇدادىن تىلىدى. ئارىدىن قانچىلىك ۋاقىت ئۆتكەنلىكى ئېسىدە يوق، بىر چاغدا بىر سېستىرا چىقىپ:

- ئايالڭىز سالامەت بوشاندى، مۇبارەك بولسۇن بىر ئوغۇللىق بولدىڭىز، بالىمۇ، ئانىسىمۇ ياخشى - دەپ خەۋەر يەتكۈزدى. - بىراق ھازىرچە تۇغۇت بۆلۈمىدە

قالدۇ، ئېلىپ چىقىدىغاندا سىزگە خەۋەر قىلىمىز - دېدى قوشۇمچە قىلىپ.

شۇندىلا سۇلتانجاننىڭ كۆڭلى جايغا چۈشتى. ئۇ جىددىيلەشكەن كەيپىياتنى بېسىپ، بىردەم سەگدەش ئۈچۈن سىرتقا چىقتى. تالا بىر ئاز سالقىن ئىدى، ئەمما سۇلتانجان راھەت ھېس قىلدى. ئاي يەنىلا يورۇق ئىدى، ئاي نۇرى ھەممە نەرسىلەرنى ئېنىق يورۇتۇپ تۇراتتى. بەلكىم تاڭ ئېتىشىمۇ ئاز قالغاندۇ. ئۇ ئاسمانغا قارىدى، ئاسماندا چولپان يۇلتۇزى ئادەتتىن تاشقىرى چاقناپ تۇراتتى. «چولپان يۇلتۇزى بەخت ۋە خوشاللىقنىڭ بەلگىسى، ئۇ ئادەتتە باشقا يۇلتۇزلارغا قارىغاندا روشەن ھەم چىرايلىق بولىدۇ، بەلكىم ئۇنىڭ بۈگۈن بەكلا يارقىن چاقىشى ئوغلۇم ئىگە بولۇدىغان بەختنىڭ بىشارىتىدۇ، ئۇنىڭ بېشىغا بەخت قۇشى قونغاي»، دەپ دۇئا قىلدى سۇلتانجان ئىچىدە.

تاڭ ئاتتى، ئۇپۇق يۈزى سۈزۈلۈشكە باشلىدى. سۇلتانجان دوختۇرخانىغا قايتىپ كىرگەندە تۇغۇنلۇق ئايالى تىللاخان بىلەن يېڭىدىن تۇغۇلغان ئوغلى كارىۋاتتا ياتاتتى. بوۋاقنىڭ بۇدرە چاچلىرى، چولپاندىكى يېنىپ تۇرغان كۆزلىرى، ئاسمانغا سوزۇلغان يۇمران قوللىرى ئادەمنىڭ مەسلىكىنى كەلتۈرەتتى. چولپان بىلەن تۇغۇلغان

بۇ ئوغۇل كېيىنكى ۋاقتلاردا چولپانغا ئايلىنىدىغانلىقىنى كىم ئويلىغان دەيسىز.

ئارىدىن يەتتە كۈن ئۆتكەندە سۇلتانجان ئوغلىنىڭ ئات قويۇش مۇراسىمىنى قىلدى. ئات قويۇش مۇراسىمى گەرچە ئەينى چاغنىڭ شارائىتى بۇيىچە ناھايىتى ئاددىي بولسىمۇ، لېكىن قىزغىن بولدى. ئات قويۇش مۇراسىمىدا ئابلز شاكر قاتارلىق ئاپتونوم رايونلۇق رادىئو ئىستانسىسىغا يېڭىدىن كەلگەن بىر تۈركۈم ياش ناخشىچى ۋە سەنئەتكارلار بار ئىدى. ئۇلار ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن قوبۇل قىلىنغان بىر تۈركۈم تالانتلىق ياش سەنئەتكارلار بولۇپ، رادىئونىڭ ئۇيغۇرچە ئاڭلىتىش بۆلۈمىدە سەنئەت ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىناتتى.

سۇلتانجان ئوغلىنى قولغا ئېلىپ، تەكبىر ئېيتىپ كۈرەش دېگەن ئىسمىنى توۋلىدى، ئولتۇرغان جامائەت كىچىك كۈرەشنى قوللىرىغا ئېلىشىپ، بىر-بىرلەپ مۇبارەكلەشتى. شۇنداق قىلىپ، بۇ دۇنياغا يېڭىدىن ئاپىرىدە بولغان بۇ كىچىك جاننىڭ ئىسمى كۈرەش بولدى. سۇلتانجان بۇ ئىسمىنى ئەينى چاغدىكى سىياسىي كۈرەشلەرنىڭ تەسىرىدىن قويدىمۇ ياكى كۈرەشنىڭ كېيىنكى چاغلاردىكى كۈرەشچان ھاياتى ئۈچۈن قويدىمۇ ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. ھازىرچە ئۆزىنىڭ ئىسمىنىڭ كۈرەش

ئىكەنلىكىنى ۋە جەمئىيەتتە زۇلۇمغا ئايلانغان سىياسىي
كۈرەشنىڭ دولقۇنلىرىنى بىلمەيدىغان بۇ جان شۇندىن
باشلاپ ئۆزىنىڭ كۈرەشچان ھاياتىغا قەدەم قويدى.

سەپەر

1963 - يىلى 3 - ئاينىڭ 15 - كۈنى.

كۈلرەڭ پوچتا ماشىنىسى ئاغى بۇلاقنىڭ تار، ئەگرى - بۈگرى ۋە ياسالمىغان تاشلىق يولدا ئىغاڭلاپ كېتىۋاتتى. ماشىنىنىڭ كېتىۋاتقان بۇ تۇرقى خۇددى تېنىنى كۆتۈرەلمەي، ئىغاڭلاپ كېتىۋاتقان ئېيىققا ئوخشايتتى. 3 - ئاي مەزگىلى بولغاچقا يوللارنىڭ بەزى يەرلىرىدە قار بار ئىدى. ياز كۈنلىرىمۇ ئانچە كۆڭۈللۈك بىلىنمەيدىغان بۇ يول ھازىر ئادەمگە تېخىمۇ زېرىكىشلىك بىلىنەتتى. يول ياقىلىرىدا، تاغ باغرىلىرىدا، تاشنىڭ يۇچۇقلىرىدا ئاندا - ساندا ئۆسۈپ قالىدىغان چاكاندا، پىچانگۈل ۋە شالدىراق ئوتلارنىڭ قۇرۇپ قالغان شاخلىرىنىڭ سوغۇقتا دېردىيىپ تۇرغان بىچارە ھالىتىنى كۆرگەندىن باشقا ھېچقانداق گىياھ كۆرگىلى بولمايتتى.

ئاغى بۇلاق داۋىنى تۇرپاننىڭ توقسۇن ناھىيىسىدىن باشلىنىپ، كۈمۈشكېچە سوزۇلغان تەڭرىتاغ تىزمىلىرىنىڭ

چۆللىككە ئىچكىرىلەپ كىرگەن قۇرغاق تاغلىرىدىن ھاسىل بولغان داۋان بولۇپ، جەنۇبتىكى ناھىيە بازارلاردىن ئۈرۈمچىگە ۋە ئۇنىڭ شەرقىدىكى ناھىيە بازارلارغا ۋە ئۇ يەردىن جەنۇبقا بېرىشتا ئۆتمەسە بولمايدىغان مۇھىم داۋان ئىدى. تارىختا بۇ يەر ئەڭ قىيىن داۋانلارنىڭ بىرى ھېسابلىنىپ، ناخشا - قوشاقلارغا قېتىلغان ئىدى.

تاغمۇ تاغلاردىن ئېگىز،
ئاغى بۇلاقنىڭ تاغلىرى.
ئۈستىگە قارلار يېغىپتۇ،
ئاستىدا گۈلباغلىرى.

خەلق ئارىسىغا تارقالغان بۇ ناخشا ئاغى بۇلاق داۋىنىنىڭ ئاددىي بىر تەسۋىرى بولۇپ، داۋاننىڭ ئومۇمىي قىياپىتىنى ناھايىتى ياخشى تەسۋىرلەپ بەرگەن ئىدى. ئەمما ناخشىدا تەسۋىرلەنگەندەك ئاغى بۇلاق تاغلىرىنىڭ ئاستىدىكى گۈلباغلاردىن ئەسەرمۇ قالمىغان ئىدى. چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش ۋە پولات تاۋلاش قاتارلىق سىياسىي كۈرەشلەرنىڭ غەۋغاسى بىلەن ئاغى بۇلاق تاغلىرىنىڭ ئاستىدىكى گۈلباغلار ئاللىقاچان خاراپىلىشىپ، چالا كۆيگەن رودىلارنىڭ ئورەكلىرىگە ۋە ئەخلەتخانىسىغا ئايلىنغانىدى. بەزىلىرى قاراقسىز تاشلىنىپ قالغانلىقى ئۈچۈن تەبىئەت

سۆيگۈسى بولمىغان ئىنسانلار تەرىپىدىن ۋەيران قىلىنغانىدى. ماشىنىدا شوپۇردىن باشقا سۇلتانجان، تىللاخان ۋە ئەمدىلا 4 ياشقا كىرگەن كۈرەش بار ئىدى. ماشىنىنىڭ ئىچى تار بولسىمۇ، ماشىنا ئىچىدە ئولتۇرۇش كوزۇپتا نەرسە كېرەكلەرنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇشتىن كۆپ ياخشى ئىدى. كۈرەشنى ئورۇندۇققا ئولتۇرغۇزۇش مۇمكىن بولمىغانلىقى ئۈچۈن ئاپىسى تىللاخان قۇچۇقىغا ئېلىۋالغان ئىدى. بۇلار ئۈرۈمچىدىن سۈرگۈن قىلىنىپ، ئاقسۇغا كېتىۋاتاتتى.

سۇلتانجان ئەسلى قەشقەر ئوپالدىن بولۇپ، فامىلىسى قوزىباي ئىدى. ياش ۋاقتىدا ئۈرۈمچىگە ئوقۇشقا چىقىپ، شىنجاڭ ئىنىستىتوتىدا ئوقۇغان ۋە ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق رادىئو ئىستانسىسىنىڭ ئۇيغۇر بۆلۈمىدە خەۋەر تەھرىرى بولۇپ ئىشلىگەن.

تىللاخاننىڭ دادىسى خوتەن قاراقاشتىن بولۇپ، ئىسمى سىيىتئاخۇن ئىدى. سىيىتئاخۇن 13 ياش ۋاقتلىرىدا سودىگەرلەرگە ئەگىشىپ ئۈرۈمچىگە چىققان ۋە ئۈرۈمچىدە ئولتۇراقلىشىپ قالغان. دەسلەپتە باشقىلارنىڭ دۇكىنىدا شاگىرت بولۇپ ئىشلىگەن، كېيىن دۇكان ئايرىپ چىقىپ، تىجارەت قىلغان. تىللاخان ئۈرۈمچىدە تۇغۇلغان بولۇپ، بەيتۇللاھ مەسچىتى جايلاشقان كۆنچى مەھەللىسىدە چوڭ بولغان. بەيتۇللاھ مەسچىتىنىڭ يەنە بىر نامى

خوتەن مەسچىتى بولۇپ، بۇ مەسچىتنى مۇشۇ مەھەللىدە ئولتۇراقلاشقان خوتەنلىكلەر سالغان ئىكەن. تىللاخان ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن پوچتا مەكتەپتە ئوقۇغان ۋە ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن داشمىن(يۇمىلاق دەڭ) پوچتخانىدا ئىشلىگەن.

1958 - يىلىنىڭ بېشىدا سۇلتانجان ۋە تىللاخان تەقدىرنىڭ ئۇچراشتۇرۇشى بىلەن توي قىلغان. ئۇلار توي قىلغان مەزگىللەر چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش ۋە پولات تاۋلاش كۈرەشلىرىنىڭ ئاخىرقى يىللىرى بولۇپ، سۇلتانجانمۇ بىر مەزگىل پولات تاۋلىغۇچىلارنىڭ سېپىدە بولغان. كېيىن رادىئودا تەشۋىقات ئىشلىرىغا ئادەم يېتىشمىگەنلىكى ئۈچۈن ئىش ئورنىغا قايتىپ كېلىپ، داۋاملىق خەۋەر بۆلۈمىدە ئىشلىگەن. بىراق 1960 - يىلىدىن باشلاپ خىتايىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بولغان دوستلۇق مۇناسىۋىتىگە دەز كەتكەندىن كېيىن، ئاخبارات ئورنىدا ئىشلەۋاتقان بىر قىسىم كىشىلەرگە بولغان ئاستىرىتتىن نازارەت قىلىش كۈچەيگەن. سۇلتانجان ئەنە شۇلارنىڭ بىرى بولۇپ، ئۇنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشى چەكلىمىگە ئۇچرىغان. 1962 - يىلى ئىلى - چۆچەك ۋە قەسى پارتلىغاندا نازارەتكە ئېلىنغان. 1963 - يىلى يىل بېشىدا سىياسىي جەھەتتە مەسىلىسى بار، چەت ئەلدە تۇغىنى بارلار رادىئو، تېلېۋىزىيە قاتارلىق ئاخبارات ئورۇنلىرىدا ئىشلىسە بولمايدۇ، دېگەن سىياسەت

بېكىتىلگەن. شۇنىڭ بىلەن سۇلتانجان بىرىنچى بولۇپ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق رادىئو ئىستانسىسىدىن قوغلىنىپ، ئاقسۇغا سۈرگۈن قىلىنغان. سەۋەبى سۇلتانجاننىڭ بىر قېرىندىشى - 1954-يىلى دۆلەت تەرىپىدىن سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئوقۇشقا ئەۋەتىلگەن بولۇپ، ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن ۋەتەنگە قايتماي تاشكەنتتە قېلىپ قالغانىدى.

بۈگۈن ئۇلار سەھەر ئۈرۈمچىدىن يولغا چىقىپ، ئائىلە بويىچە ئاقسۇغا كېتىۋاتاتتى. ئۈرۈمچى بىلەن ئاقسۇ ئارىلىقىدا باشقا قاتناش ۋاسىتىلىرى بولمىغانلىقى ئۈچۈن ئاقسۇغا بارىدىغان پوچتا ماشىنىسى بىلەن يولغا چىققان ئىدى. شوپۇر بۈگۈن كۈمۈشكە بېرىۋېلىشقا ئالدىرايتتى. كۈمۈش بازىرى ئۈرۈمچىدىن جەنۇبقا بېرىشتىكى كىچىك بىر ئۆتەڭ بولۇپ، شوپۇرلار بۇ يەردە چوقۇم بىر كېچە قونۇپ ئۆتۈشى كېرەك ئىدى. گەرچە ئۇلار ئاغى بۇلاقنىڭ داۋىنىدىن چىقىپ بولغان بولسىمۇ، لېكىن يول ناچار بولغانلىقى ئۈچۈن يولى ئاۋۇمايۋاتاتتى. تىللاخانمۇ يول ئازابىدىن بەللىرى ئاغرىپ، بىر دەم سوزۇلۇپ يېتىۋېلىشقا شۇنچىلىك تەقاززا بولۇۋاتاتتى. تىللاخان يەنە ئېغىر ئاياق بولۇپ، قورسىقىدىكى بالغمۇ يەتتە ئايلىق بولۇپ قالغانىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۈرەشمۇ ھېلىدىن-ھېلى قۇچۇقىغا چىقىۋېلىپ، بەك ئاۋارە قىلىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇلار قۇياش ئولتۇرۇپ، شام ۋاقتىدىن ئۆتكەندە كۈمۈشكە

كېلىپ، ئاران تەستە ياتاققا ئورۇنلاشتى.

ئاقسۇغا يول تېخى ئۇزۇن ئىدى. ئەتسى ئورنىدىن تۇرۇپ يولغا چىقىش ئۈچۈن خېلى ئۇزۇن ۋاقىت كەتتى. ماشىنىنىڭ موتور سۈيىنى ئېرتىپ، ئوت ئالدۇرۇش ئانچە ئاسان ئەمەس ئىدى. ھەر ھالدا بۈگۈن ئانچە قىيىنچىلىق بولمىدى. ئۇلار يولغا چىققان ۋاقتىدا كۈن چىقىپ بولغانىدى. ئەمدىكى نشان كورلا ئىدى. بۈگۈن كەچ كىرگۈچە كورلىغا بېرىۋالسا، كورلىدا بىر كېچە قونۇپ، ئەتسى كەچكىچە ئاقسۇغا ئۇلاشقىلى بولاتتى. بىراق قېرىشقاندەك كۈمۈشتىن كېيىنكى تاش يول ئانچە ياخشى ئەمەس ئىدى. يوللارنىڭ بەزى يەرلىرى پۈتۈنلەي بۇزۇلۇپ كەتكەنىدى. مەن ئالدىرايمەن ماڭغىلى، ئېشىكىم ئالدىرايدۇ ياتقىلى دېگەندەك، شوپۇر ئالدىرغانچە ماشىنىنىڭ مېڭىشى بەك قولايىسىز بولۇۋاتاتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە تىللاخان ئېغىر ئاياق بولغانلىقى ئۈچۈن ماشىنىنى ئۈنچىلىك قوپال ھەيدەشكىمۇ بولمايتتى. ماشىنىدا ھەر كىم ئۆز خىيالى بىلەن ئىدى. شوپۇر بۈگۈن كورلىغا بالدۇراق بېرىۋېلىشنى ئويلايتتى، تىللاخان قورسىقىدىكى ھامىلىنىڭ تىنىمىسىز ھەرىكەتلىرىدىن بىئارام ئىدى، سۇلتانجان ئاقسۇغا بارغاندىن كېيىن نېمە قىسمەت، تەقدىرگە مۇپتىلا بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ تىگى يوق خىياللارغا غەرق بولغانىدى. ماشىنا تاشلىق يولدا ئىغاڭلاپ ئاستا كېتىۋاتاتتى. سۇلتانجان

تاشكەنتتە تۇرۇپ قالغان ئىنىسىدىن خاپا ئىدى. ئەگەر ئۇ ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلگەن بولسا، بۇنداق سۈرگۈنگە دۇچار بولماستىم، دەپ ئويلايتتى ئىچىدە. بىراق بىردەمدىن كېيىن بۇ خىيالىدىنمۇ يالتىياتتى. ئەگەر ئۇ قايتىپ كەلگەن بولسا، نېمە كۈنلەرنى كۆرەتتى، ئۇنىڭغا ئوخشاش ئوقۇشقا كېتىپ، قايتىپ كەلگەنلەر نېمە كۈنلەرنى كۆرۈۋاتىدۇ. بىر ھېسابتىن قېلىپ قالغىنىمۇ بوپتۇ، ئۇ بولسىمۇ بۇ ئازاپتىن قۇتۇلدى. بۇ زېمىندا يەنە قانداق ئۆزگىرىشلەرنىڭ بولىدىغانلىقىنى كىم بىلىدۇ. سۇلتانجاننىڭ خىياللىرى ئاستا - ئاستا ماشىنا ئارقىسىدا قېلىۋاتقان چۆللەردەك چەكسىز، قۇرغاق ۋە تۈگمەس ئىدى.

قۇياش تەڭرىتېغىنىڭ چوققىسىغا يېقىنلاپ قالغان ئىدى. قۇياش يەنە ئازراق سىلجىسا، تاغنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ كېتىدىغاندەك قىلاتتى. بۇ كۈن پېتىۋاتقانلىقىنىڭ، ئالەمنى قاراڭغۇلۇق قاپلايدىغانلىقىنىڭ بىشارىتى ئىدى. چۆلىنى قاراڭغۇلۇق قاپلىسا، ئادەمگە سۈرلۈك كۆرۈنىدۇ. ئۇلار ئامال بار كورلىغا بالدۇرراق بېرىۋېلىشنى ئويلايتتى. بىراق ئۇلار تېخى قارا شەھەرگىمۇ كەلمىگەن ئىدى. ھېلى دادىسىنىڭ، ھېلى ئاپىسىنىڭ قۇچۇقىدا تىپىرلاپ بولالمايۋاتقان كىچىك كۈرەش ئۈچۈن ماشىنىنىڭ تار كوزۇپى ئىچىدە كۈن - كۈنلەپ ئولتۇرۇش تولىمۇ ئازاپلىق ئىش ئىدى. ئۇنىڭچە بولسا، ھازىرلا ماشىنىدىن چۈشۈپ كەڭ دالدا ئۇياقتىن -

بۇياققا يۈگۈرۈپ، قىيغىتىپ ئوينغۇسى بار ئىدى. ئۇنىڭ يۇمران، پاك قەلبى ئاتا-ئانىسىنىڭ دەردىنى، نېمىلەرنى ئويلاۋاتقانلىقىنى نەدىن بىلسۇن!! ئۇ بالىلىقنىڭ غەمسىز زېمىنىدا ئۆزىنىڭ ئويۇنى بىلەن بەنت ئىدى.

زېمىنغا ئالەمنىڭ قارا پەردىسى يېيىلىپ، يىراقتىن چىراقلارنىڭ غۇۋا نۇرلىرى كۆرۈنۈشكە باشلىدى.

- قارا شەھەرگە ئاز قالدۇق - دېدى شوپۇر، - يەنە يېرىم سائەتلەردىن كېيىن قارا شەھەر دەرياسىدىن ئۆتىمىز. تەلپىمىزگە قارا شەھەر دەرياسىنىڭ كۆۋرۈكى ساق بولسا ياخشى بولاتتى.

شوپۇرنىڭ چىرايىدا قاراشەھەرگە ئاز قالغانلىقىدىن خوشاللىنىش ئىپادىلىرى جىلۋە ئەتسىمۇ، ئەمما كۆڭلىدە يەنە بىر تەشۋىش مۇ بار ئىدى. چۈنكى ھەر يىلى 3 - ئاي مەزگىلىدىن باشلاپ قارا شەھەر دەرياسىدا تاشقىن بولاتتى. تاغ تەرەپتىن ئېرىپ كېلىدىغان ئەگىز سۇلىرى دەريا سۈيىگە قوشۇلۇپ، ئېقىنغا پاتماي قالاتتى. ئەسلىدىن ئانچە ئېگىز ياسالمىغان ياغاچ كۆۋرۈك سۇ بىلەن ئېقىپ كەلگەن مۇز پارچىلىرى ۋە چاۋا - چاتقىلارغا تولسالغۇ بولۇپ، سۇنى ئېقىندىن تاشۇرۇۋەتتى. بەزىدە كۆۋرۈك بىرقانچە كۈن سۇنىڭ ئاستىدا قالسا، بەزىدە كۆۋرۈكنى سەل ئېلىپ كېتەتتى.

ماشىنا قارا شەھەر دەرياسىغا يېقىنلاشقانچە، قاراشەھەر دەرياسىدىن كېلىۋاتقان ئۈزۈك - ئۈزۈك شاۋقۇنلار ئاڭلىنىشقا باشلىدى. ئادەتتە قاراشەھەر دەرياسى قارماققا شۇنچە جىمجىت ئاقىدىغاندەك كۆرۈنىمۇ، ئەمما ئاستى بەكلا تېز ئاقتى، شۇڭا تاغ تەرەپتىن ئېقىپ كەلگەن ھەرقانداق بىر نەرسە سۇ ئاستىدىكى نەرسىلەرگە ئۇرۇلشى بىلەن قاتتىق شاۋقۇن چىقاتتى. يولنى ماشىنىنىڭ چىرىقىدىن باشقا يورۇتقۇدەك ھېچقانداق باشقا يورۇقلۇق يوق ئىدى. ماشىنا كۆۋرۈككە يېقىنلاپ قالغانىدى.

- خۇداغا شۈكرى - دېدى شوپۇر نەپىسىنى تولۇق قويۇۋېتىپ، - كۆۋرۈكنى سۇ بېسىپ كەتكەنمىدۇ، دەپ بەك ئەنسىرىگەندىم، سۇ تېخى ئۇ دەرىجىدە ئۆرلىمەپتۇ. كۆۋرۈكتىن خاتىرجەم ئۆتىدىغان بولدۇق.

- بەلكىم مەزگىلى يېتىپ كەلمىگەن بولسا كېرەك - دېدى سۇلتانجان شوپۇرغا قاراپ، - ئادەتتە ئەگىز سۈيى نورۇزدىن باشلاپ ئەۋجىگە چىقىدۇ. گەرچە نورۇز ئېيى كىرگەن بولسىمۇ، ئەمما ھاۋا تېخى ئىللىمدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە باھار بۇ يىل كېچىكىپ كېلىدىغاندەك قىلىدۇ.

- كۆڭلۈمدە بىر ئەنسىرەش بار ئىدى، ئەمدى كۆۋرۈكتىنمۇ سالامەت ئۆتۈۋالدۇق. كورلىغا بارىمىز دېسەك بەك كەچ قالغۇدەكمىز، بۈگۈن كېچىنى تاشدەندە ئۆتكۈزسەك -

دېدى شوپۇر كۈلۈمسىرەپ. - ئەمما ئەتە بەكرەك سەھەر قوزغىلايلى، بولمىسا، ئاقسۇغا يېتىپ بارالمايمىز.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئاخىرى تاشتەندە قوندى. تار قەپەسگە سولنىپ قالغان شر بالسىدەك تىت - تىت بولۇپ كەتكەن كۈرەش ماشىنىدىن چۈشۈپلا ئۇياق - بۇياققا ماڭغىلى تۇردى، ئاپىسى تىللاخان كۈرەشنىڭ يوقاپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، ئارقىسىدىن قوغلاپ يۈرەتتى، ئەمما قورسىقى خېلى ئېغىرلاپ قالغاچقا مېڭىشى تەس بولۇۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ماشىنىدا ھەرىكەت قىلماي ئۇزاق ئولتۇرۇپ كەتكەچكە پۇتلىرى ئۇيۇشۇپ كەتكەن ئىدى. شوپۇر بىلەن سۇلتانجان ياتاق ئۇقۇشۇش ئۈچۈن كۈتۈۋېلىش بۆلۈمىگە كىرىپ كەتكەنىدى.

شۇنداق قىلىپ ئۇلار ئەتىسى ئۈچىنچى خوراز چىللىغاندا يولغا چىقتى. تاڭ ئەمدى سۈزۈلۈشكە باشلىغان بولغاچقا يىراقتىكى نەرسىلەرنى تېخى ئېنىق ئىلغا قىلغىلى بولمايتتى. ئۇلار ناشتنى كورلىدا قىلىشقا كېلىشكەن ئىدى. ئۇيغۇسىغا قانمىغان كۈرەش دادىسى سۇلتانجاننىڭ قۇچۇقىدا ئۇخلاۋاتاتتى. ئۇلار باشئەگىمدىن ئۆتۈشكە تاڭ يورۇدى.

ئۇلار كورلىدا خېلى ئۇبدان غىزالاندى، ئەمما كۈرەش ئۇيغۇسىنى ئاچالماي تۈزۈك بىرنەرسە يېيەلمىدى. يولدا

كۈرەشكە بېرىش ئۈچۈن نان ۋە سۇ ئېلىۋالدى. چۈشلۈك تاماقنى كۇچادا يېيىشنى پىلان قىلدى. كورلا بىلەن بۈگۈرنىڭ ئارىلىقىدا چېدىرگە ئوخشاش بىرقىسىم بۈگۈر ناھىيىسىگە تەۋە يېزىلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا يول يەنىلا چۆل باياۋاننىڭ ئوتتۇرىسىدا داۋام قىلاتتى. چۆلدىكى زومچەك - زومچەك قەبرىگە ئوخشايدىغان كىچىك تۆپىلەر ئادەمنى ئىختىيارسىز تارىخ قاينىمىغا باشلاپ كىرەتتى. بۇ زومچەكلەر چۆللەردە قەبرىسىز قالغان قەھرىمانلىرىمىزنىڭ تەبىئەت ئاتا قىلغان قەبرىسىدەك بىلىنەتتى. ئۇلارنىڭ ئۈستىدە ئۆسۈپ قالغان چاكاندا ۋە قامغاقلار ئۇلارغا سوۋغا قىلىنغان گۈل - چېچەكتەك كۆرۈنەتتى. «بىزمۇ تارىخقا ئايلىنىمىز بىر كۈنلەردە، بىزنىڭمۇ دەرت - ھەسرەتلىرىمىزنى يازىدىغان ئادەم چىقارمۇ؟ بىراق، تارىخىمىز ئاساسەن خاتىرىسىز قالغانىكەن، يېزىلغانلىرىنىڭ بىر قىسمى يېغىلىق يىللىرىدا ۋەيران بولغان بولسا، يەنە بىرقىسىمى ئەقلى كور سۈيى، ئىشان ۋە ئىمان ئوغرىلىرىنىڭ قولىدا جەھەننەمگە مەھكۇم قىلىنىپتۇ» دەپ ئويلايتتى سۇلتانجان ئىچىدە.

ماشىنا يولدا بىر خىل سۈرەت بىلەن كېتىۋاتاتتى. يولدا ئۇچراپ قالدىغان ماشىنا ياكى ئاپتوبۇسلار ناھايىتى ئاز ئىدى. ھەممە يەرنى سىياسىي كۈرەش قاپلىغان بۇ كۈنلەردە ھۆكۈمەتنىڭ رۇخسەتسىز بىر يەرگە بېرىشمۇ قىيىن ئىدى. رۇخسەتسىز ماڭغانلار ناۋادا يولدا تۇتۇلۇپ

قالسا، ئېغىر جازالاناتتى.

- بۈگۈرگە ئاز قالدۇق - دېدى شوپۇر ئالدىكى مەھەللىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ، - بۈگۈردىن ئۆتسەكلا كۇچاغا كېلىمىز.

بۈگۈر تارىختا قاراخانىيلار بىلەن ئىدىقۇد ئۇيغۇر ئېلىنىڭ چېگراسى بولغان ئىكەن، بۈگۈنمۇ ئاقسۇ بىلەن كورلىنىڭ چېگراسى ئىدى. يول بازار ئىچىدىن ئۆتمىگەنلىكى ئۈچۈن يول ياقىسىغا مەخسۇس يولۇچىلار ئۈچۈن بىر بېكەت سېلىنغانىدى. بۇ يەرگە ئاپتوبۇسلارمۇ، قارا ماشىنىلارمۇ چۈشەتتى. ئۇلارمۇ بۇ يەردە بىردەم توختاپ ئارام ئالدى. كۈرەشكە نان ۋە سۇ بەردى، ئۆزلىرىمۇ سۇ ئىچتى. ئاندىن يوللىرىنى يەنە داۋام قىلدى.

بۈگۈر بىلەن كۇچانىڭ ئارىلىقى يۈز كىلومېتىردىن ئاشاتتى، باشقا ئەھۋال بولمىسا، ئىككى يېرىم ياكى ئۈچ سائەتلەردە كۇچاغا كىرىپ كېتەتتى. بۈگۈردىن چىقىپ، چۆلدىن ئۆتسىلا كۇچاغا تەۋە لەڭگەر، بوستان ياقا، ئۇزۇن مەھەللىرىگە ئۇلىشاتتى. يولمۇ ئانچە زىرىكىشلىك تۇيۇلمايتتى. بىراق قېرىشقاندەك ماشىنا ئۇزۇن يېزىسىغا كېلىشى بىلەنلا تىللاخاننىڭ قورسىقى ئاغرىشقا باشلىدى. دەسلەپتە يېنىدىكىلەرگە بىلىندۈرمەسلىككە تىرىشقان بولسىمۇ، ئەمما ئاغرىق بارغانچە كۈچىيىۋاتقاچقا، سۇلتانجانغا

دېمەي بولمىدى. ماشىنىنى توختىتىپ يول ياقىسىدا بىردەم ئارام ئالدى، بىراق ئاغرىق توختايدىغاندەك ئەمەس ئىدى. قورسىقى تولغاقتىن ئاغرىۋاتامدىكى دېسە، بالا تېخى يەتتە ئايلىق بولغانىدى. ئاغرىق ھېچ توختايدىغاندەك ئەمەس ئىدى. لېكىن بۇ يەردە تۇرۇۋەرسىمۇ بولمايتتى. ئاخىرى كۇچا بازىرىغا كىرىپ ئارام ئېلىش ۋە شۇ يەردە تىللاخاننى دوختۇرخانىغا كۆرسىتىش قارارىغا كېلىشتى. ئۇلار كۇچاغا كەلگەندە تىللاخان ئاللىقاچان بولالماي قالغانىدى. ماشىنىنى ئۇدۇل دوختۇرخانىغا ھەيدىدى. كۇچا دوختۇرخانىسىدا شۇ چاغلاردا ئۇمەيراخان، ھەمراخان، ئابدۇقادىر، مەمەت ئابدۇللا قاتارلىق بىر قىسىم يېڭىدىن مەكتەپ پۈتتۈرۈپ كەلگەن ئىقتىدارلىق ياش دوختۇرلار بار ئىدى. تىللاخاننى ئۇدۇل بالىنىستقا ئالدى. تەكشۈرۈپ كۆرۈپ، ھامىلىنىڭ ئورنىدىن قوزغىلىپ كەتكەنلىكى، شۇ سەۋەبتىن بالىنىڭ توغۇلۇش ئالدىدا ئىكەنلىكى مەلۇم بولدى. شۇنىڭ بىلەن سۇلتانجان ۋە تىللاخانلار كۇچادا قالدىغان، شوپۇر ئاقسۇغا قاراپ يولىنى داۋاملاشتۇرۇدىغان بولدى.

كۇچادا قېلىش

گۈلشەن كۇچادا تۇغۇلدى. تىللاخان بالىنىستقا ئېلىنغاندىن كېيىن، بالا تۇغۇلۇپ، بوۋاققا گۈلشەن ئىسمى قويۇلغانىدى. بالا پەقەت يەتتە ئايلىق بولۇپلا تۇغۇلغانلىقى ئۈچۈن ناھايىتى كىچىك ۋە ئاجىز ئىدى. بالىنىڭ ھەرزامان چاچىراپ كېتىش ئېھتىمالى بار ئىدى. شۇڭا دوختۇرلار بالغا ئالاھىدە ئىمتىياز بىلەن قاراپ، ئالاھىدە بېقىلىدىغان يەردە ئاتا - ئانىسىدىن ئايرىپ بېقىۋاتاتتى. بالىنىڭ قاچانلاردا يېتىلىپ، ئانىسىنى ئەمگۈدەك ھالغا كېلىشى تېخى ئېنىق ئەمەس ئىدى. تىللاخان گەرچە دوختۇرخانىدىن چىققان بولسىمۇ، ئەمما ھەر كۈنى دوختۇرخانىنى يوقلاپ، گۈلشەننىڭ ئەھۋالىنى ئىگىلەپ تۇرۇۋاتاتتى. دوختۇرلار بالىنىڭ ئەھۋالى ھەققىدە ئېنىق بىرىنچە دېيەلمىگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئاقسۇغا قاچان ماڭالايدىغانلىقىنىمۇ بىلمەيتتى. سۇلتانجان بۇ ئەھۋاللارنى بىلدۈرۈپ، ئاقسۇ ۋە ئۈرۈمچىگە خەت يازدى. خەتنىڭ جاۋابى كېلىش ئۈچۈنمۇ

ھېچ بولمىغاندا ئىككى - ئۈچ ھەپتە ۋاقىت كېتەتتى .
شۇنداق قىلىپ ئۇلار كۇچادا بىرمەزگىل تۇرۇپ قالدى .
كۇچا يېڭى شەھەر تېخى يېڭىدىن قۇرۇلغان بولۇپ ، ئانچە
چوڭ ئەمەس ئىدى . 1958 - يىلى كۇچانى ، يەنى ھازىرقى
كونا شەھەرنى سۇ بېسىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن ، ناھىيىلىك
ھۆكۈمەت قارار ماقۇللاپ ، كۇچا بازىرىنىڭ شەرقىدىكى
سايلىققا ھۆكۈمەت ئورگانلىرىنى كۆچۈرۈپ چىقىپ ، شەھەر
پەيدا قىلغانىدى . شۇندىن باشلاپ ئەسلىدىكى كۇچا
بازىرى كونا شەھەر ، يېڭىدىن قۇرۇلغان تۇرالغۇلار يېڭى
شەھەر دەپ ئاتالغان . يېڭى شەھەردە ئاساسەن ھۆكۈمەت
ئورگانلىرىدا ئىشلەيدىغان خادىملار ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلە -
تاۋابىئاتلىرى بولغانلىقى ئۈچۈن ئەتىگەن ، ئاخشامدا ۋە
بازار كۈنلىرى بولىدىغان سودا - سېتىق بازارلىرىمۇ ئانچە
شەكىللىنىپ كەتمىگەنىدى . كىشىلەر يەنىلا كونا شەھەرگە
كىرىپ سودا - سېتىق قىلىشقا ئادەتلەنگەنىدى . سۇلتانجان
بىلەن تىللاخان كۇچادا تۇرغان ئىككى ئاي جەريانىدا
كۇچادىكى يېمەك - ئىچمەك مەئىشەتلەرنىڭ ئۈرۈمچىگە
قارىغاندا مول ۋە كەڭرى ئىكەنلىكىنى ، ئادەملىرىنىڭ
مۇلايىم ، تۈز ، ساددا ۋە كەڭ قورساق ئىكەنلىكىنى ھېس
قىلدى . ئۇنىڭ ئۈستىگە ھاۋاسىمۇ ئۈرۈمچىگە قارىغاندا
خېلى ئىسسىق ئىدى . مەيلى يېڭى شەھەر بولسۇن ، مەيلى
كونا شەھەر بولسۇن ئەتراپى چوڭ - كىچىك يېزىلار بىلەن

ئورالغان بولۇپ، شەھەرگە يېقىن باغلار ناھايىتى كۆپ ئىدى. چوڭ شەھەرلەردە تۇغۇلۇپ، چوڭ بولغان بۇ ياشلار كۈچانى ياقىتۇرۇپ قالدى. ئۇلار مەسلىھەت قىلىپ ئاقسۇغا بارماسلىققا قارار قىلدى، ئەمما ئۇلار ئۆزلىرى خالىغانچە ئاقسۇغا بارماي، كۇچادا قالمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە گۈلشەن تېخى دوختۇرخانىدا ئىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار يەنە ئۈرۈمچىگە خەت يېزىپ، كۇچادا قېلىش ئىستىكىنى بىلدۈردى.

ئۇلار كۇچادا تۇرۇۋاتقىلى تۆت ئايدىن ئاشتى. گۈلشەن تېخى دوختۇرخانىدىن چىقىمىغان بولسىمۇ، ئەمما ئەھۋالى بۇرۇنقىدىن خېلى ياخشىلىنىپ قالغانىدى. كۈرەش ئاپىسى تىللاخانغا ئەگىشىپ، ھەر كۈنى دوختۇرخانىغا سىڭلىسى گۈلشەننى كۆرگىلى باراتتى. بىراق گۈلشەن تېخىچە ئەينەك قۇتىنىڭ ئىچىدە بېقىلىۋاتقاچقا سىڭلىسى بىلەن يۈزتۇرانە كۆرۈشەلمەيتتى. بەزىدە ئۇكامنى كۆتۈرىمەن، دەپ كەپسىزلىك قىلاتتى.

ئۇلار دەسلەپكى ئىككى ئاي جەريانىدا دوختۇرخانىنىڭ بىر ئۆيىدە تۇردى. كېيىن كۇچا ناھىيەلىك ھۆكۈمەت كادىرلار رايونىغا ئورۇنلاشتۇردى. كادىرلار رايونى بۇرۇنقى كۇچا ناھىيەلىك خەلق قۇرۇلتىيى جايلاشقان ئۆيلەر بىلەن بىر يەردە بولۇپ، بۇ يەردە پەقەت ھۆكۈمەت ئورگانلىرىدا

ئىشلەيدىغان كادىرلارنىڭلا ئۆيى بار ئىدى. ئۇنىڭغىچە ئۈرۈمچىدىن ئۇلارغا ئالاقە قەغىزىمۇ كەلدى. ئالاقە قەغىزىدە ، ئۇلار ئاقسۇغا تەۋە ھەرقانداق يەردە قالسا بولۇدىغانلىقى ۋە يەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئۇلارنى كەسپىي ئالاھىدىلىكىگە قاراپ مۇۋاپىق خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرسا بولىدىغانلىقى يېزىلغانىدى. يۇقىرىنىڭ تەۋسىيەسى بويىچە تىللاخان كۇچا ناھىيىلىك پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسىنىڭ تېلېفون بۆلۈمىگە تېلېفونىست بولۇپ ئورۇنلاشتى.

كۇچادا تۇنجى تېلېگراف پونكىتى 1894 - يىلى قۇرۇلغان بولۇپ، 1910 - يىلى تۇنجى پوچتا ئىدارىسى قۇرۇلغان. 1935 - يىلى تېلېگراف پونكىتى تېلېگراف ئىدارىسىغا ئۆزگەرتىلگەن. 1949 - يىلى پوچتا ئىدارىسى بىلەن تېلېگراف ئىدارىسى ئايرىم - ئايرىم ئىدارە بولۇپ تەسىس قىلىنغان. 1952 - يىلى پوچتا ئىدارىسى بىلەن تېلېگراف ئىدارىسى بىرلەشتۈرۈلۈپ، پوچتا - تېلېگراف ئىدارىسى دەپ ئاتالغان. سۇلتانجان ناھىيىلىك مال دوختۇرخانىسىغا تەقسىم قىلىندى. سۇلتانجاننىڭ ئۇ يەردىكى خىزمىتى تەرجىمانلىق بولۇپ، مالچىلار بىلەن دوختۇرلار ئارىسىدا تەرجىمانلىق قىلاتتى. ئۇ چاغلاردا پۈتۈن چارۋىچىلار ئۇيغۇر، دوختۇرلار خەنزۇ بولغانلىقى ئۈچۈن چارۋىچىلارنىڭ ئالاقە ئىشلىرىدا ناھايىتى زور قىيىنچىلىقلار بولغان.

كچىك كۈرەشنىڭ شۇندىن كېيىنكى ھاياتى تارىم
بوستانلىقىنىڭ شىمالىي قىسمىغا جايلاشقان مەدەنىيەتكە
باي بۇ زېمىننىڭ تەقدىر ئېقىنىغا قوشۇلۇپ كەتتى.

بالىلىق چاغلار

كۈرەش يەتتە ياشقا كىرگەن يىلى، يەنى 1966 - يىلى 9 - ئايدا مەكتەپكە كىردى. ئاتا - ئانىسىنىڭ ئارزۇسى بىلەن كۇچا ناھىيىلىك 4 - باشلانغۇچتا ئوقۇدى. 4 - باشلانغۇچ يېڭى شەھەر ئىچىدىكى خىتايچە مەكتەپ بولۇپ، ئەينى چاغدىكى قۇرۇلۇش ئەترىتى ئائىلىلىكلەر قوروسىغا يېقىن يەردە ئىدى. كۈرەشنىڭ تۇنجى مەكتەپ ھاياتى ئانچە كۆڭۈللۈك باشلانمىدى. كۈرەش 4 - باشلانغۇچتىكى بىردىنبىر ئۇيغۇر ئوقۇغۇچى بولۇپ، خۇددى قويلار ئارىسىدىكى سەركىدەك، مانا مەن دەپ بىلىنىپ تۇراتتى. خىتاي ئوقۇغۇچىلاردىكى مەدەنىيەت ئەنئەنىسىدىن شەكىللەنگەن ياتلارنى ئارغا ئالماسلىق، كەمسىتىش، خورلاش ۋە بوزەك قىلىش پىسخىكىسى كۈرەشنىڭ مەكتەپ ھاياتىغا قارا كۆلەڭگە تاشلاۋاتاتتى. ئۇ ھەر قېتىم خىتاي ساۋاقداشلىرى تەرىپىدىن بوزەك قىلىنغاندا قەلبى چەكسىز ئازابقا تولاتتى. ئۇ بۇنداق ئەھۋاللارغا دۇچ كەلگەندە دائىم

ئوقۇتقۇچىلىرىدىن مەدەت تىلەپ، ئۇلارنىڭ كۆزىگە تەلمۈرۈپ باقاتتى. بىراق ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ كۆزىدىكى سوغۇق نۇرنى كۆرۈپ تېنى شۈركىنەتتى. ئۇنىڭ يۇمران قەلبى ئوقۇتقۇچىلىرىدىن ئادالەت ئىستەيتتى. بىراق ئەسىرلەر بويى ئىرىقچىلىق يىلتىز تارتقان تۇپراقتىن كەلگەن بۇ كىشىلەرگە نىسبەتەن ئادالەت ئەجدادلىرىدىن ئاڭلاپ باقمىغان يات ئوقۇم ھېسابلىناتتى.

1966 - يىلىنىڭ ئاخىرىدىن باشلاپ سۇلتانجان تارتىپ چىقىرىلدى. بېشىغا قالىپ كېيدۈرۈلۈپ، سازايى قىلىنىشقا باشلاندى. سۇلتانجان چەتكە باغلانغان ئۇنسۇر بولۇپ، كۇچادىكى ئەڭ خەتەرلىك ئادەملەرنىڭ بىرى ھېسابلىناتتى. كۈندۈزى بېشىغا قەغەز قالىپ كىيگۈزۈلۈپ، بوپىغا تاختاي ئېسىلىپ، كوچمۇ - كوچا سازايە قىلىنسا، كېچىسى يىغىن ئېچىلىپ، تەنقىت قىلىناتتى. بۇ ئىش پەقەت سۇلتانجان بىلەن كەتمىدى. كىچىك كۈرەشمۇ دادىسىغا ئوخشاش مەكتەپتە ساۋاقداشلىرى تەرىپىدىن بېشىغا چىلەك كىيدۈرۈلۈپ، سىنىپمۇ سىنىپ سازايى قىلىپ، ئۇرۇپ ئويناشنىڭ ئويىپكىتى بولۇپ قالدى. بەزىدە كۈرەشنى مەكتەپ مەيدانىدا سازايى قىلىپ، تېپىپ ئوينايىتتى. گەرچە ئوقۇتقۇچىلار بۇ ئىشلارنى كۆرۈپ تۇرسىمۇ كۆرمەسكە، بىلىپ تۇرسىمۇ بىلمەسكە سالاتتى. ئۇلار تەربىيەلەنگەن مائارىپلاردا ئىنسانىيەت ئوقۇمى يوق ئىدى، ئۇلار پەقەت

كوڭزىنىڭ «ئۆزۈڭنى ئويلمىساڭ يەر يۇتىدۇ»، دېگەن ھېكمىتىگە ئىشەنەتتى.

تىللاخان ئوغلى كۈرەشنىڭ مەكتەپتە تارتقان زۇ-لۇملىرىنى ئاڭلىغان بولسىمۇ، ئەمما ئېغىز ئېچىپ بىر نېمە دېيەلمەيتتى. دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، يۈرىكىنى پۇچۇلماقتىن باشقا ئامالى يوق ئىدى. ئاخىرى تىللاخان كۈرەشنى - 4 باشلانغۇچ مەكتەپتىن چىقىرىۋېلىپ - 2 باشلانغۇچ مەكتەپكە بېرىش قارارىغا كەلدى. - 2 باشلانغۇچ كۇچا يېڭى شەھەردىكى چوڭ ھەم نۇقتىلىق باشلانغۇچ بولۇپ، بۇ مەكتەپتە پەقەت ئۇيغۇر ئوقۇغۇچىلىرىلا ئوقۇيتتى.

1967 - يىلى 2 - ئايدىن باشلاپ كۈرەش 2 - باشلانغۇچتا ئۇيغۇرچە ئوقۇشقا باشلىدى. بۇ يەردە 4 - باشلانغۇچ مەكتەپتىكىدەك خورلىنىش، بوزەك بولۇش، يەكلنىش بولمىسىمۇ، ئەمما ئوقۇتقۇچىلار كۈرەشكە باشقا ئوقۇغۇچىلارغا قارىغاندا سەل قاتتىقراق مۇئامىلە قىلاتتى. بەزىدە سىنىپتا بىۋاسىتە دادىسى سۇلتانجاننىڭ سىياسىي جىنايەتلىرىنى تىلغا ئېلىپ، تەنقىت قىلاتتى. ئۇ چاغلاردا ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئوقۇغۇچىلارنى ئۇرۇشى ئادەتكە ئايلانغان ئىش بولۇپ، كىچىكىپ قالسا ياكى كەپسىزلىك قىلسا، ئوقۇتقۇچىلار تەرىپىدىن جازالىنىلاتتى. كۈرەش 2 - باشلانغۇچتا قاتتىق قول ئوقۇتقۇچىلار تەرىپىدىن جازالىنىشى ۋە دادىسى

سۇلتانجاننىڭ ئىسمىنى مەكتەپتە ئاتاپ تەنقىت قىلىشى ئەسلىدىن مەكتەپتىن كۆڭلى قالغان كۈرەشكە ناھايىتى ئېغىر كەلدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە - 4 باشلانغۇچتا كۆرگەن خورلۇقلىرى تېخى ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتمىگەنىدى. كۈرەش بىر مەزگىل ئۆيدىن مەكتەپكە بارمىدى، دەپ چىقىپ كەتسىمۇ، ئەمما مەكتەپكە بارماي، كوچىدا لاغايلاپ يۈرۈپ كۈن ئۆتكۈزدى. تىللاخان بۇ ئىشلارنى بىلگەندە ئاللىقاچان كېچىككەندى. كۈرەشنىڭ مەكتەپكە بېرىش رايى قالمىغانىدى. مەكتەپمۇ كۈرەشنى سەۋەبسىز دەرس قالدۇردى دەپ مەكتەپتىن چىكىندۈرگەنىدى.

كۈرەش 1967 - يىلى 5 - ئاينىڭ بېشىدىن باشلاپ مەكتەپتىن رەسمىي توختىدى. سىڭلىسى گۈلشەن 4 ياشقا كىرىپ قالغانىدى. سۇلتانجان نازارەت ئاستىدا ئىدى. بىراق بەزىدە ئۆيگە كېلىپ - كېتىش مۇمكىنچىلىكى بار ئىدى. كۈرەش شۇندىن كېيىن ئۆيدە بولدى. سىڭلىسى گۈلشەننى بېقىپ، ئاپىسى تىللاخانغا ياردەملىشىپ يۈردى. جەمئىيەتنىڭ سىياسىي ۋەزىيىتى ناھايىتى كەسكىن ئىدى. چوڭلاردىن تارتىپ كىچىكلەرگىچە بىرەر ئېغىز سۆزنى خاتا قىلىپ سېلىش ھاياتلىققا مۇناسىۋەتلىك چوڭ ئىش ھېسابلىناتتى. ئەتراپىدىكى بارلىق خىتاي قوشنىلار ھومىيىشىپ قارىشاتتى، ئۇيغۇلارنىڭ كۆپىنچىلىرى دوقۇرۇشۇپ قېلىشتىن ئۆزلىرىنى قاجۇراتتى. بەزىدە كۈرەش

ختاي قوشنىلىرىنىڭ بالىلىرىدىن تاياق يەپ كىرىسىمۇ لىۋنى چىشلەپ، چىدىماقتىن باشقا ئامالى يوق ئىدى. 1967 - يىلى 12 - ئاينىڭ 22 كۈنى مۇنەۋۋەر تۇغۇلدى. بۇنىڭغا ئۇلاپ 1968 - يىلىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا تىللاخانمۇ چەتكە باغلانغان ئۇنسۇرنىڭ خۇتۇنى دېگەن نام بىلەن پوچتىخاندىكى ئىشىدىن توختىتىلدى.

بۇ مەزگىلدە ئىشتىن توختاش ياخشىلىقنىڭ بىشارىتى ئەمەس ئىدى. ئائىلىنىڭ ئىقتىسادىي مەنبەسى پۈتۈنلەي ئۈزۈلەتتى. سۇلتانجان يېزىغا چۈشۈرۈۋېتىلگەندى، كۆپىنچە ۋاقىتلاردا ئۆيدە بولمايتتى.

ھاياتنىڭ بۇ ھالەتتە يەنە قانچىلىك داۋاملىشىدىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. تۇرمۇش كۈندىن - كۈنگە قىيىنلىشىپ كېتىۋاتاتتى. ئىش تېپىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۆيىدىكى بار بىساتلارنىمۇ سېتىش ئۈنچىلىك ئاسان ئەمەس ئىدى. ساقچىدىن بىلىپ قالسا، ساتقان نەرسىنى تارتىۋېلىشتىن سىرت ئاپىرىپ سولاپ قوياتتى. شۇڭا بىرنەرسە سېتىشتىمۇ ئىشەنچلىك ئادەم بولمىسا بولمايتتى. تۇرمۇش كۈندىن - كۈنگە ئاخىرى يوق زۇلمەتكە قاراپ كېتىۋاتاتتى.

سۇلتانجان تۇتقۇندا

سۇلتانجان 1969 - يىلىنىڭ ئاخىرى تۇتقۇن قىلىندى. تۇتقۇن قىلىنغانلار ئەينى چاغدىكى كۇچا ناھىيىلىك جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىنىڭ باشلىقى جۈمە ساۋۇت باشلىق مەجىت ئوسمان، ھەسەن ئەلى، ئەزىز ئابدۇرېھىم، ئابلا قادىر، راھماجان ۋە سۇلتانجان قاتارلىق يەتتە كىشى ئىدى. سوت مەھكىمىسىنىڭ ئائىلىسىگە بىلدۈرگەن سوت ھۆكۈمىدە ئۇلارغا بېكىتىلگەن جىنايەت ئۈرۈمچىگە قانۇنسىز ھالدا قۇرال يۆتكەش بولۇپ، ئالدىغا 20 يىللىق، كەينىگە ئىككى يىللىق قاماق جازاسى بېرىلگەن ئىدى. بۇ چاغدا كۈرەش 11 ياش، گۈلشەن 7 ياش، مۇنەۋۋەر 3 ياش ئىدى. تىللاخان تۆتىنچى بالغا ھامىلدار ئىدى. كۈرەش بالىلارنىڭ چوڭى بولۇپ، ئاپىسى تىللاخانغا ياردەملىشىپ ئۆكىلىرىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالاتتى. ئائىلىنىڭ مۇقىم ئىقتىسادىي كىرىمى بولمىغانلىقى ئۈچۈن ئەتىكى كۈننىڭ سېرىقىغا تەلپۈرۈپ، بىر كۈن توق، بىر كۈن ئاچ ھالەتتە

كۈن ئۆتكۈزۈۋاتاتتى. سۇلتانجان تۈرمىگە ھۆكۈم قىلىنغاندىن كېيىن، كادىرلار رايونىدىكى خىتايلار ئۇلارغا ھومىيىپ قاراشتىن بىۋاسىتە دۈشمەنلىك قىلىشقا ئۆتكەن ئىدى. پۇرسەت تاپسىلا كوچا - كويلاردا كۈرەش ۋە كىچىك ئۆكۈلەرنى ئۇرۇۋالاتتى. بەزىدە ھويلىسىغا تاش ۋە خىش پارچىلىرىنى ئېتىپ ئىشىك، دېرىزىلەرنى چىقىۋېتەتتى. ئۇلارنىڭ نەزىرىدە بۇلار ئوڭچى، يەرلىك مىللەتچى، كوممۇنىستىك ھاكىمىيەتنىڭ قەبىھ دۈشمىنى ئىدى. شۇڭا ئۇلار خالىغانچە بوزەك قىلسا بولىۋېرەتتى. بۇ ئىشلارنى نە جامائەت خەۋپسىزلىك ئىدارىسىغا نە سوتقا ئەرز قىلالمايتتى.

1970 - يىلى 3 - ئاينىڭ 19 - كۈنى تىللاخان بىلەن سۇلتانجاننىڭ تۆتىنچى پەرزەنتى ئامانگۈل دۇنياغا كەلدى. كۈنىنى ئاران ئۆتكۈزۈۋاتقان بۇ ئائىلىگە نىسبەتەن بۇ بالىنى ئەي قىلىش ئانچە ئاسان ئەمەس ئىدى. بالىلار كىچىك بولغانلىقى ئۈچۈن تىللاخان تۇغۇت ئورنىدا بىر سائەتمۇ ياتمىدى، بېلىنى پوتىدا تېڭىپ، يەنىلا كۈندىلىك ھاياتنىڭ غېمىغا كىرىپ كەتتى. قوللىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، ئاللاھتىن پەرزەنتلىرىگە رىسقى تىلىدى. كۈرەش كۈن بۇيى كۈچىدا تىنەپ يۈرۈپ، سۆڭەك، مىسۋە تۈمۈر پارچىلىرىنى تېرىپ تاپقان ئازراق پۇلغا قەن ياكى شىكەر ئېلىپ، ئۆيىدە پەۋادە ياساشنى سىناق قىلاتتى. مۇۋەپپىقىيەتلىك

بولغانلىرىنى سىرتقا ئېلىپ چىقىپ، باشقا مەھەللىدىكى ئۇيغۇر بالىلىرىغا ساتاتتى، ياخشى بولمىغانلىرىنى ئۆيدە ئۆكلىرى بىلەن يەيتتى.

كۈرەش گەرچە مەكتەپتە تۈزۈك ئوقۇمىغان بولسىمۇ ئەمما، ئۆزى تونۇشىدىغان ۋە ئارىلىشىدىغان ئۇيغۇر بالىلىرىنىڭ ئارىسىدا يېتەكچى ئىدى، ھەممىسى سۆزنى ئاڭلايتتى. بالىلار ئوينىدىغان ئويۇن تاپالمىغاندا كۈرەش بالىلار ئويلىمىغان ئويۇنلارنى تېپىپ، ئويۇنغا ئويۇشتۇراتتى. بىللە ئوينىدىغان بالىلارنىڭ ئارىسىدا تەڭ دېمەتلىكلەرمۇ، يېشى چوڭلىرىمۇ بار ئىدى. بىراق ھەممىسى ئويۇنغا كەلگەندە كۈرەشنىڭ سۆزىنى ئاڭلايتتى، ئورۇنلاشتۇرۇشىغا بويسۇناتتى. شۇڭا كۈرەش كادىرلار رايوندىكى بالىلار بىلەن ئەمەس، باشقا مەھەللىدىكى بالىلار بىلەن بىرگە ئوينىتتى. مەھەللىسىدە ئامال بار باشقىلارنىڭ كۆزىگە چېلىقماسلىق ئۈچۈن كۆپ سىرتقا چىقمايتتى. سىرتقا چىقسىمۇ غىپىدە مەھەللىدىن يىراق كېتەتتى، قايتىپ كەلگەندىمۇ پايلاپ تۇرۇپ ئۆيىگە كىرىۋالاتتى.

1971 - يىلىنىڭ ياز پەسلى كادىرلار رايوندىكى خىتاي كادىرلارنىڭ بالىلىرى ئۆيىگە تاش - كېسەك ئېتىپ كۈرەشنىڭ بېشىنى يېرىۋەتكەندى. تىللاخان بالىلارنىڭ بىخەتەرلىكى ئۈچۈن كادىرلار رايوندىكى ئۆيىنى تاشلاپ،

كۇچانىڭ سوخو رايونىدىكى تۇغقىنىنىڭ ئۆيىگە كېتىشكە مەجبۇر بولدى.

سوخو يېزىسى كۇچانىڭ ئەڭ جەنۇبىدىكى تارىم چۆللۈكىگە ئىچكىرىلەپ كىرگەن توغراقزارلىقنىڭ ئىچىدىكى بىر يېزا ئىدى. ئۇ يەردە كۇچا كاركول قوي فېرمىسى بولۇپ، كۇچا ئەل تېرە كۆپىسى ئىشلەپ چىقىرىش بىلەن داڭلىق ئىدى. مەھەللە ئەتراپىدىكى كەڭ كەتكەن توغراقزارلىق ئادەمگە ئاجايىپ سىرلىق تۇيغۇلارنى بېرەتتى. بۇ يەردە زېمىن كەڭرى، مال - چارۋا مول بولغاندىن سىرت، ئوۋلاپ يېيىشكە بولىدىغان ياۋايى ھايۋانلارمۇ كۆپ ئىدى. ئۆيدە يېمەك - ئىچمەك بولمىغان تەقدىردىمۇ بىر مەزگىل ئوۋچىلىق بىلەنمۇ جان باقلىقى بولاتتى. بولۇپمۇ بۇ يەرنىڭ ياۋا توشقانلىرى بىلەن قىرغاۋىللىرى داڭلىق ئىدى. بىراق شەھەردە كۈنۈپ قالغانلار بۇ يەرنىڭ سۈيى بىلەن پاشسىغا كۈنەلمەيتتى. بۇ يەردە ئېقىن سۇ مەنبەسى بولمىغانلىقى ئۈچۈن كىشىلەر ئاساسەن قۇدۇق كولاپ سۇ چىقىراتتى. قۇدۇقتىن چىققان سۇلار بەكلا تۇزلۇق بولۇپ، بىۋاسىتە ئىچكىلى بولمايتتى. بىرقانچە قېتىم قاينىتىپ، سۈزۈلدۈرۈپ ئاندىن ئىچەتتى ۋە تاماققا ئىشلىتەتتى. تاماق ئەتكەندە ئاساسەن تۇز ئىشلىتىلمەيتتى. ئۇنىڭدىن قالسا بۇ يەرنىڭ پاشىلىرى بەك چوڭ بولۇپ، پاشىغا سەزگۈر ئادەملەر بىرقانچە كۈن ئىچىدىلا پاشىنىڭ دەستىدىن

ئۈستى - بېشىنى پاشا يارىسى قاپلاپ، ئاغرىپ قالاتتى. بەزىدە بەزگەك كېسىلىگىمۇ گىرىپتار بولۇپ قالاتتى. لېكىن بىر مەزگىل تۇرغاندىن كېيىن بۇ شارائىتىمۇ ئاستا - ئاستا كۈنۈپ قالاتتى.

كۈرەش سوخودا ئۆكىلىرى بىلەن ناھايىتى كۆڭۈللۈك ياشىدى. ئۆزى بىلەن تەڭ دېمەتلىك تۇغقانلىرىنىڭ بالىلىرى بىلەنمۇ چىقىشىپ كەتتى. گەرچە پاشىنىڭ ئازابىنى بىر مەزگىل تارتقان بولسىمۇ، كېيىنچە ئۇنىڭمۇ كۈنۈپ كەتتى. كۈندۈزى زىرىكسە، توغراقزارلىققا كىرىپ، سالغا بىلەن توشقان ئوۋلاپ ئوينايىتتى. قورسىقى ئاچسا، ئېتىزدىن قوغۇن ئۈزۈپ يەيتتى. بۇ يەرنىڭ يېرى شورلۇق بولغاچقىمكى قوغۇن بەك ئوخشايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھازىر قوغۇن پىششىقى ۋاقتى بولغاچقا، ياخشى، پىشقان قوغۇنلارنى تاللاپ يېگىلى بولاتتى.

1971 - يىلى 9 - ئايدا شەھەردىن سوخو يېزىسىغا بىر ئادەم چىقتى. بۇ ئادەمنىڭ ئۇچىسىدا كونىراپ كەتكەن مايسىرەڭ كىيىم، بېشىدا ئادەتتىكى شەپكە، ساقاللىرى قىرىلمىغان، ئورۇقلاپ كۆزلىرى ئىچىگە ئولتۇرۇشۇپ كەتكەنىدى. بالىلارنىڭ ھېچقايسىسى بۇ ئادەمنى تونۇمىدى، ھەتتا كۈرەشمۇ تونۇمىدى. پەقەت بالىلارنىڭ ئۈچىنچىسى بولغان مۇنەۋۋەرنى بالام دەپ، قولغا ئېلىپ كۆتەرگەندىلا

كۈرەش بۇ ئادەمنىڭ دادىسى ئىكەنلىكىنى قىياس قىلدى. تىللاخان ۋە باشقا تۇغقانلار چىقىپ، سۇلتانجاننى قارشى ئالدى. ئامانگۈل سۇلتانجان تۈرمىگە كىرگەن يىلى تۇغۇلغانلىقى ئۈچۈن بۇ تۇنجى قېتىم كۆرۈشى ئىدى. شۇڭا بالىلارنىڭ ئىچىدە كۈرەشتىن باشقىسى دادىسىدىن يېتىرەپ، ئانچە يېپىشماي تۇراتتى.

سۇلتانجان بۇ يەرگە تۈرمىدىن چىقىپ كەلگەنىدى. ئۇنىڭ ئون سەككىز ئايلىق تۈرمە ھاياتى تاماملىنىپ، پۈتۈنلەي ئازات بولغانىدى.

غۇلجىغا سەپەر

ئۇلار سوخودا يەنە بىر ئايچە تۇردى. شەھەر ئىچىدە ئۇلارغا ھاياتىنى قامدىغۇدەك بىر ئىمكانىيەتنىڭ يوقلىقى ئايان ئىدى. ئاخىرى تىللاخان غۇلجىدىكى ئاكىسى ئوسمانجاننىڭ يېنىغا بېرىش مەسلىھەتىنى بەردى. تىللاخاننىڭ ئاكىسى ئوسمانجان ئاپتونوم رايونلۇق كادىرلار نازارىتىدىن تۆۋەنگە چۈشۈرۈلگەن كادىر بولۇپ، جېلىلىۈزى ناھىيەسىنىڭ چولۇڭقاي يېزىسىدا تۇراتتى.

ئۇ زامانلاردا غۇلجىغا بېرىش ئۈنچە ئاسان ئەمەس ئىدى. قاتناش تاپماق بەك قىيىن ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۇچادىن غۇلجىغا بارىدىغان مۇزداۋان يولى تېخى ئېچىلمىغانلىقى ئۈچۈن بۈگۈر، كورلا، قاراشەھەرلەردىن ئۆتۈپ، خۇتۇنسۇمبۇل، يۇلتۇز، ئوت كەتكەن كۆۋرۈك ئارقىلىق داۋاندىن ئۆتۈپ ئورمانغا چۈشەتتى. ئاندىن نارات، ئارتۆيە، زىكىتنى بېسىپ ئۆتۈپ، غۇلجىغا باراتتى. ئۇلار ناھىيە بازىرىدىكى ماشىنا رېمونت قىلىدىغان

تۇنۇشنىڭ ياردىمى بىلەن 10 - ئايلارنىڭ بېشىدا غۇلجىغا قاراپ يولغا چىقىشقا مۇۋەپپەقىيەت بولالدى. قارا شەھەرگە كەلگەندە ماشىنىدىن چاتاق چىقارلىقى ئۈچۈن، ماشىنا داۋاملىق ئالدىغا قاراپ سەپىرىنى داۋاملاشتۇرالمىدى. ئۇلار قارا شەھەردە ماشىنا كۈتۈپ ساق بىر ئاي تۇرۇپ قالدى. ئاخىرى ئاللاھنىڭ رەھىمىتى بىلەن غۇلجىغا پاхта توشۇيدىغان بىر يۈك ماشىنىسىنى تاپتى. شوپۇر قوپال ۋە ھاكاۋۇر بىر ئادەم بولۇپ، ھېچقايسىسىنىڭ كېيىنىكىدە ئولتۇرۇشىغا رۇخسەت قىلمىدى. پاхта بېسىلغان كوزۇپنىڭ ئوتتۇرىسىدىن يەر ئاجرىتىپ بەردى، ھەممىسى شۇ يەردە ئولتۇردى، ئۈستىگە بىرىزىن ياپقۇ ياپتى.

ماشىنا يۇلتۇزدىن ئۆتۈپ، ئوت كەتكەن كۆۋرۈككە كەلگەندە، ئۈستىگە يېپىپ قويغان بىرىزىننىڭ بىر تەرىپى يېشىلىپ كېتىپ، شامالدا ئۇياق - بۇياققا ئۇچقىلى تۇردى. ئوت كەتكەن كۆۋرۈك داۋاننىڭ باشلىنىش نۇقتىسى بولۇپ، بۇ يەردە كۈز ۋە قىش مەزگىللىرىدە شامال قاتتىق چىقاتتى. ھازىر كۈز مەزگىلى بولغانلىقى ئۈچۈن ھاۋامۇ سوغۇق ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىرىزىننىڭ شامالدا توختىماي لەپىلدىشى شامالنى ئۇدۇل ئەكىلىپ، ئادەمنىڭ يۈزىگە ئۇراتتى. پاختىنىڭ دالدىسىدا توغلاپ ئولتۇرغان بۇ بىر ئائىلە كىشىلىرى بىرىزىننىڭ توختىماي لەپىلدىشىدىن جاق تويغانىدى. سۇلتانجان ۋە تىللاخانلار

لەپىلدەۋاتقان بىرىنىڭ ئۈچۈنى نەچچە قېتىم تۇتۇشقا تىرىشىپ باققان بولسىمۇ، ئەمما شامال بەك كۈچلۈك بولغاچقا تۇتۇشقا ئىمكان قىلالىدى. ئاتا - ئانىسىنىڭ بىرىنىڭ ئۈچۈنى تۇتۇشقا تىرىشۋاتقانلىقىنى كۆرگەن كۈرەش بىرىنىڭ كېلىشىنى پايلاپ ئولتۇراتتى. تۇيۇقسىز بىرىنىڭ مىتال بىلەن قاپلانغان تۈشۈكى بار ئۈچى كېلىپ، كۈرەشنىڭ بېشىغا تەگدى. ئاغرىقتىن كۈرەشنىڭ كۆزلىرىدىن ئوت چىقىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئەمما چاققانلىق بىلەن بىرىنىڭ ئۈچۈنى تۇتۇۋالدى. كۈرەش بىرىنى بويىسۇندۇرالايمەن، دەپ ئويلىغانىدى. بىراق شامال زىيادە كۈچلۈك بولغانلىقى ئۈچۈن كۈرەش بىرى بىلەن بىرگە ماشىنىنىڭ تېشىغا ئۇچۇپ چىقىپ كەتتى. سۇلتانجان دەرھال ماشىنا كېپىڭكىسىنىڭ ئارقىسىغا ئۇرۇپ، ماشىنىنى توختاتماقچى بولدى. بىراق شوپۇر ماشىنىنى توختىتىشقا ئۇنىۋىدى. كۈرەش بىرىنى قۇيۇۋەتمىگەنلىكى ئۈچۈن تېخىچە بىرى بىلەن تەڭ ھاۋادا لەيلەپ يۈرەتتى. كېيىن سۇلتانجان ماشىنىنىڭ كېپىڭكىسىنى ئۇرۇۋەرگەچكە شوپۇر ماشىنىنى توختاتتى ۋە كۈرەشنىڭ يېشىلىپ كەتكەن بىرى بىلەن تەڭ ھاۋادا لەپىلدەپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ چۈچۈپ كەتتى. شامالنىڭ كۈچلۈكلىكىدىن ماشىنىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ بىرىنى تۇتۇش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇلار مەسلەھەتلىشىپ سۇلتانجان يۈكنىڭ ئۈستىگە چىقتى، شوپۇر

سۇلتانجاننىڭ پۈتۈنى تۇتۇپ يۈكۈنۈپ ئولتۇردى. سۇلتانجان بىرزىننىڭ قولى يەتكەن يېرىدىن تۇتۇپ، ئاستا - ئاستا كۈرەشنى تارتىپ چۈشۈردى. ئاندىن بىرزىننى قايتىدىن باغلىدى. سۇلتانجان بىلەن كۈرەش كېيىنكىگە كىرىپ ئولتۇردى. ئۇلار داۋاندىن ئۆتۈپ، ئورماندا قوندى. ئاندىن زېكىتدە بىر كۈن توختاپ، غۇلجىغا كىرىپ كەتتى. غۇلجا بىلەن جېلىليۈزىنىڭ ئارىلىقى ئانچە يىراق ئەمەس ئىدى، يولدا شەھەرگە كىرىپ چىققان ھارۋىلارمۇ ئۇچراپ تۇراتتى. شۇڭا ئۇلارنىڭ چولۇڭقايدىكى ئوسمانجاننىڭ يېنىغا بېرىشى ئانچە قىيىنغا توختىمىدى.

چولۇڭقايدىكى كۈنلەر

ئۇلار چولۇڭقايدا بېرىپ ئۇزاق ئۆتمەي ئوسمانجاننىڭ ئىشلىرى ھەل بولۇپ، ئۈرۈمچىگە كەتتى. ئوسمانجان ئولتۇرغان ئۆي تىللاخان ۋە سۇلتانجانلارغا قالدى. بۇلارنىڭ چولۇڭقايدا قانۇنلۇق نوپۇسى بولمىغانلىقى ئۈچۈن دېھقانچىلىق قىلالمايتتى. ھېلىمۇ ياخشى ئوسمانجان ئۈرۈمچىگە مېڭىشتىن ئىلگىرى يېزا ۋە كەنت باشلىقلىرىغا سۇلتانجاننى بىر - بىرلەپ تونۇشتۇرۇپ قويغانلىقى ئۈچۈن كۆپ جەھەتلەردە بەك قىيىنچىلىق تارتىپ كەتمىدى. ئەمما تۇرمۇشنى قامداش ئۈچۈن يەنىلا ئۆزلىرى تىرىشمىسا بولمايتتى.

سۇلتانجان قولى ئەپلىك ئادەم ئىدى. تۇرمۇشتىكى ھەر خىل ھۈنەرلەردىن خەۋىرى بار ئىدى. ساز چېلىش، ناخشا ئېيتىشقا ماھىر ئىدى. ئۇيغۇر تېبابىتىگىمۇ قىزىقتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە قولىدا ئۇزاق يىللاردىن بېرى تىقىپ ساقلاپ يۈرگەن ئۇيغۇر تېبابەت كىتابى بار بولۇپ، بەزىدە كىتابقا

قاراپ، بەزى ئاددىي دورىلارنى ئۆزى ياسايتتى. ئەمدى ئۇنىڭ بۇ ھۈنەرلىرى ئۇنىڭغا يېڭىدىن چىقىش يولى ھازىرلايدىغاندەك قىلاتتى.

سۇلتانجان چولۇڭقايغا كەلگەندىن كېيىن، چولۇڭقايغا ھۆكۈمەت تەرىپىدىن ئېچىلغان مەخسۇس دوختۇرخانا يوقلۇقىنى، داۋالىنىش ئۈچۈن ئالايتەن غۇلجا شەھىرىگە بېرىش كېرەكلىكىنى ھېس قىلدى.

ئۇ غۇلجا شەھىرىگە بىر قىسىم دورىلىق ئۈسۈملۈكلەرنى ۋە دورىلىق ئۈسۈملۈكلەرنىڭ ئۇرۇقىنى ئالغىلى كىردى. غۇلجا شەھىرىگە كۈرەشمۇ دادىسىغا ئەگشىپ بىرگە كىردى. سۇلتانجان ئۆزىگە كېرەكلىك نەرسىلەرنى ئالغاندىن كېيىن، كۈرەشكە بالىلار ئاغزىغا سېلىپ، ئىسقىرتىپ ئوينىيدىغان بىر پۇشتەك بىلەن ئۇزۇن كەمپۈت ئېلىپ بەردى. پۇشتەك كۈرەشنى بەكمۇ قىزىقتۇردى. ئۇ ئۆيگە بارغۇچە يول بويى پۇشتەك چېلىپ ماڭدى.

كۈرەش ئۆيگە كېلىپلا، پۇشتىكىنى ئاۋايلاپ چۈۋىدى. پۇشتەك ناھايىتى ئاددىي ياسالغان بولۇپ، كىچىك قەلەي پارچىسى بىلەن ئازراق لاتا بولسىلا پۇشتەكنى ياسىغىلى بولاتتى. كۈرەشنىڭ پۇشتەكنى ياسىيالايدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى. ئەمما پۇشتەككە كېرەكلىك لاتىنى ئۆپىدىن تاپقىلى بولسىمۇ، قەلەي يوق ئىدى. قەلەي بولمىسا، پۇشتەكنى

ياسىغلى بولمايتتى. تۇيۇقسىز ئۇنىڭ ئېسىگە بىر ئىش كەلدى. ئۇ دادىسى ئېلىپ بەرگەن ئۇزۇن كەمپۇتلەرنى كىچىك - كىچىك پارچىلاپ، پارقراق قەغەزلەرگە يۆگىدى، ئاندىن كوچىغا چىقىپ، بالىلارغا كەمپۇت ساتتى. پۇلى يوقلارغا قەلەي قۇتا ئەكىلىشنى بۇيرۇدى. ئۇ چاغلار موخۇركا ئاساسەن تۆپىسىدىن تارتىپ ئاچىدىغان قەلەي قۇتىدا كېلىدىغان بولۇپ، بۇنداق قۇتىلارنى تاماكا چېكىدىغان ھەرقانداق ئۆيدىن تاپقىلى بولاتتى. بالىلار بىردەمدىلا شۇنچە كۆپ تاماكا قۇتىلىرىنى ئېلىپ كېلىشتى. كۈرەش قەلەي قۇتا تاپقانلىقىغا، بالىلار تاشلىنىپ ياتقان قەلەي قۇتىغا كەمپۇت تېگىشىپ يېگەنلىكىگە خوش ئىدى.

كۈرەش قەلەي تاماكا قۇتىلىرىنى ئۆيگە ئەكىلىپ، پاكىز يۇيۇپ، تازىلىدى. ئارقىدىن پۇشتەككە ماس كەلگۈدەك قىلىپ، قايچا بىلەن كەستى. ئانىسى تىللاخاندىن كېرەكلىك لاتىنى ئېلىپ، كېسىپ تەييارلىدى. ھەممە نەرسە تەييار بولغاندىن كېيىن پۇشتەكنى بىر - بىرلەپ ياساشقا باشلىدى. كۈرەش ياسىغان پۇشتەكلىرىدىن بىرىنچى قېتىمدىلا مۇۋەپپىقىيەت قازاندى. كۈرەشنىڭ بۇ غەلبىسىدىن ئانىسى تىللاخان، دادىسى سۇلتانجان ۋە سىڭىللىرىمۇ خوش بولدى. كۈرەش سىڭىللىرى بىلەن بىرلىكتە بىردىن پۇشتەكنى چېلىپ كوچىغا چىقتى. مەھەللىدىكى بالىلار بىردەمدىلا ئۇلارنىڭ ئەتراپىغا ئولاشقىلى تۇردى. كۈرەش

پۇشتەكلەرنى پۇلى بارلارغا پۇلغا ساتتى، پۇلى يوقلارغا
ھەر خىل يېمەكلىكلەرگە تېگىشتى.

كۈرەشنىڭ بۇ تىرىشچانلىقىدىن ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى
ئالەمچە شادلاندى. ئوغلنىڭ بۇ ئىجادىيىتىدىن سۇلتانجان
ئىلھامغا كەلدى. ئۇ كەپتەر ۋازلارنىڭ كەپتەرگە باغلايدىغان
پۇشتىكىدىن تېپىپ كېلىپ، ئۇنى ئۆزگەرتىپ ياسىدى ۋە
كەپتەر ئۇچقاندا تېخىمۇ ئۈنلۈك غوڭۇلداپ ئاۋاز چىقىدىغان
قىلىپ ياسىدى. ھەرھالدا ئۇلار ئازراق بولسىمۇ تىرىكچىلىك
يولىنى تاپقاندى.

سۇلتانجان كۇچادا چارۋا دوختۇرخانىسىدا تەرجىمانلىق
قىلغان كۈنلىرىدە ئايغىر، بۇقا ۋە قوشقارلارنى قانداق
پىچىدىغانلىقىنى كۆپ كۆرگەن ۋە ئۆزىمۇ بىر نەچچە قېتىم
سېناپ باققان ئىدى. ئۇنىڭ بۇ ھۈنرى بۇ يەردە ئېقىپ
قالدى. ئۇنى يىراق - يېقىندىن ئىزدەپ كېلىدىغانلار
ئۆزۈلمەيدىغان بولدى.

ئىككىنچى يىلى سۇلتانجاننىڭ تېرىغان بىر قىسىم دورا
ئۈسۈملۈكلىرى ۋە ئادەتتىكى كۆكتاتلىرى ياخشى ئوخشىدى.
ئۇ ئەتىۋارلاپ ساقلاپ كېلىۋاتقان مىللىي تېبابەت كىتابىدىكى
رېتسىپلارغا ئاساسەن بىر قىسىم ئاددىي دورىلارنى ياساپ
چىقتى. قورساق ئاغرىقى، باش ئاغرىقى، زەردىسى قايناش
ۋە باشقا ئاددىي كېسەللەرگە ئورتاق ئىشلىتىلىدىغان

دورلارنى ياسىدى. بولۇپمۇ بۇ دەۋىرلەردە ئاچارچىلىق ۋە ناچار يېمەكلىك سەۋەبىدىن زەردىسى قاينايدىغان، مەيدىسى ئاغرىيدىغان، ئېغىزىدىن سېرىق سۇ ياندىغان كېسەللەر كۆپ ئىدى. ئويلىمىغان يەردىن سۇلتانجاننىڭ بۇ دورىلىرى بۇ خىلدىكى كېسەللەرگە پايدا قىلىپ قالدى. سۇلتانجاننىڭ نامى يىراق - يېقىندىكى مەھەللىلەرگە تارقىلىشقا باشلىدى. گەرچە ئۇلار بۇ يەرگە قارا نۇپۇس بولسىمۇ، كۈنلىرى كۇچادىكىدىن كۆپ ياخشى ئۆتۈۋاتاتتى. تىللاخان مەھەللىدە بالا تۇغدۇرۇپ، تۇغۇت ئانىسى بولۇپ قالغانىدى.

كۈرەشنىڭ تۇنجى ناخشىسى

سۇلتانجان دۇتتار چېلىشقا، ناخشا ئېيتىشقا ماھىر ئادەم ئىدى. چولۇڭقاي مەھەللىسىگە كەلگەندىن كېيىن يىراق - يېقىندىكى مەھەللىلەردىن ئۆزىگە ئوخشاش ناخشا - سازغا قىزىقىدىغان بىر قىسىم ئۆلپەتلىرىنىمۇ تاپقاندى. بىكار قالغان بەزى كەچلىرى ئۇلار سۇلتانجاننىڭ ئۆيىگە تەمبۇر، راۋاپلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ كېلەتتى. ئۇ چاغلاردا سازلارنى ئۇچۇق كۆتۈرۈپ يۈرۈش مۇمكىنچىلىكى بولمىغانلىقى ئۈچۈن، قاتمۇ قات لاتىلارغا يۆگەپ، تەمبۇر ۋە راۋاپلىقى بىلىنىپ قالمىغۇدەك ھالغا كەلتۈرۈپ، قاراڭغۇ چۈشكەندە بىردىن - بىردىن ئاستا كېلىشەتتى. كېلىدىغانلار كېلىشىپ بولغاندىن كېيىن، ئىشىك - دېرىزىلەرنى دۈم تاقاپ، دېرىزىلەرگە قارا كىگىز تارتىپ، ئاندىن سازلىرىنى چېلىشقا باشلايتتى. تىللاخان ئۆيدە بار نەرسىلىرى بىلەن تاماق تەييارلايتتى. ئۇلار تاماق يېگەچ، ھال - مۇڭ بولۇپ، دۇتتار، تەمبۇر چېلىشاتتى، ناخشا ئېيتىشاتتى.

سۇلتانجاننىڭ دۇتتار چېلىشقا ئالاھىدە ئىشتىياقى بولۇپ، دۇتتار قولغا چىققان ھامان، دۇتتارنىڭ ئاۋازى بىلەن تەڭ مۇڭغا چۆكۈپ، دۇنيانى ئۇنتۇپ كېتەتتى. نامراتلىق ۋە تۈگمىگەن سىياسىي كۈرەشلەرنىڭ دەستىدىن ھاياتنىڭ تەمى قالمىغان بۇ كۈنلەردە بىر يەرگە يىغىلىپ، ئانچە - مۇنچە ھال - مۇڭ بولۇشمۇ ئانچە ئاسانغا چۈشمەيتتى. سۇلتانجاننىڭ ئەڭ ياقتۇرۇپ ئېيتىدىغان ناخشىلىرىنىڭ بىرى «ھاۋادا بۇلۇت كۆڭلۈم» ئىدى. ئۇ ھەر قېتىم مۇشۇ ناخشا ئارقىلىق ئىچىدىكى پۈتۈن دەردىنى، كۆڭلىدىكى ھەسرەتلىرىنى چىقىرىۋەتمەكچى بولغاندەك قىلاتتى. بۇنداق چاغلاردا كۈرەش دادىسىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ، پەدە بېسىۋاتقان قوللىرىغا، دۇتتارنىڭ تارىلىرى ئۈستىدە ئويىناۋاتقان بارماقلىرىغا ھەۋەس بىلەن قاراپ قالاتتى. بەزىدە باغرىنى دۇتتار قىلىپ چېلىپ، دادىسىنى دوراپ باقاتتى. دادىسىنىڭ دۇتتار چېلىۋاتقان ۋاقتىدىكى مۇڭلۇق ھالىتى، مۇزىكا ئۇدارىغا باغلانغان باش ھەرىكىتى ئىچىگە ئوت سالاتتى. بالىلىق قەلبىدىكى ھەسرەتلىرىنى خۇددى دادىسىدەك دۇتتارنىڭ تارىلىرىنى ئۇرۇش بىلەن چىقىرىۋېتىشنى ئارزۇ قىلاتتى. ئۇلار بەزىدە تاڭ ئاتقۇچە ئولتۇراتتى، بۇنداق چاغلاردا ئانىسىمۇ، سىڭلىرىمۇ ئۇخلاپ قالاتتى. لېكىن كۈرەش كۆزلىرىنى مەت قىلماي، دادىسىنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ تاڭ ئاتقۇراتتى.

ئادەتتىكى كۈنلەردە دۇتتار قاتمۇ قات لاتىغا يۆگىلىپ،
تۆرگە تىزىپ قويۇلغان يوتقان - كۆرپىنىڭ ئارقىسىدا
ساقلىناتتى. سۇلتانجان بالىلارنىڭ دۇتتارنى خالىغانچە
ئېلىشىغا رۇخسەت قىلمايتتى. بۈگۈن كۈرەش دۇتتارنى
چېلىپ بېقىش ئۈچۈن، تىقىپ قويغان يېرىدىن ئالدى،
بىلمىسىمۇ دادىسىغا ئوخشاش پەدىلىرىنى بېسىپ
تىرىگىشىپ باقتى. دادىسى چالغان ناخشىنىڭ ئاھاڭىنىڭ
پەدىنىڭ نەرىدىن باشلىنىدىغانلىقىنى خېلى كۆرۈۋالغان
بولسىمۇ، ئەمما يەنىلا قاملاشتۇرۇپ چالالمايۋاتاتتى.
كۈرەش بۈگۈن خېلى ئۇزاق تىرىگىشىپ باقتى، ئەمما
قاملاشتۇرالمىدى. كېيىن دادىسىنىڭ كېلىپ قېلىشىدىن
ئەنسىرەپ دۇتتارنى يەنە بۇرۇنقىدەك يۆگەپ ئەسلىدىكى
جايىغا تىقىپ قويدى.

كۈرەشنىڭ بۇ خىل تىرىشچانلىقى خېلى ئۇزۇن
داۋاملاشتى. بىر كۈنى سازەندىلەر يەنە يىغىلدى. ئۇلار
ساز چېلىپ ھارغاندا پاراڭغا چۈشتى. كۈرەش پۇرسەتتىن
پايدىلىنىپ، دۇتتارنى قولغا ئېلىپ، چېلىشقا ئۇرۇنۇپ
باقتى. چېلىشى بەك قاملىشىپ كەتمىگەن بولسىمۇ، ئەمما
قول - ھەرىكەتلىرى بۇرۇنقىدىن خېلىلا ياخشىلىنىپ
قالغانىدى. بەزىدە ئاھاڭغىمۇ كېلىپ قالاتتى. بۇنى كۆرگەن
مېھمانلاردىن بىرى:

- بالام سېنىڭمۇ داداڭدەك دۇتتار چېلىشقا ھەۋىسىڭ بارمۇ؟ كەل، مەن ساڭا بىر پەدە ئۆگىتىپ قوياي، قالغىنىنى ئۆزۈڭ تېپىپ كېتەلەيدىغاندەك قىلسەن - دېدى. كۈرەش مېھماننىڭ يېنىغا بېرىپ ئولتۇردى. مېھمان كۈرەشكە پەدىنى قانداق بېسىش، تارىنى قانداق ئۇرۇش ھەققىدە بىردەم ساۋات بەرگەندىن كېيىن، ئاھاڭ ئۆگىتىشكە باشلىدى.

ئەجەپ بىر بالا ئىكەن بۇ،
چېچەك مۇنچاققا ئوخشايدۇ.

كۈرەشنىڭ تۇنجى ئۆگەنكەن ئاھاڭى مۇشۇ ئىدى. ئۇ مۇشۇ ئاھاڭنى خېلى ئۇزۇن چېلىپ يۈردى. كېيىن دادىسى سۇلتانجان ئوغلى كۈرەشتىكى دۇتتارغا بولغان ئىشتىياقنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا يەنە بىر مۇنچە ئاھاڭ ۋە پەدىلەرنى ئۆگىتىپ قويدى. شۇنىڭدىن كېيىن كۈرەش ئاستا - ئاستا باشقا ئاھاڭلارنىمۇ ئۆزى تېپىپ چالالايدىغان بولدى.

شۇبىرىغانلىق كېچە

چولۇڭقايدىكىلەرنىڭ قىشلىق يېقىلغۇ مەسىلىسى ناھايىتى قىيىن ئىدى. كۆمۈر بولمىغانلىقى ئۈچۈن ئاھالىلەر قىشنىڭ تەييارلىقى ئۈچۈن ئوتۇن توپلايتتى، قىغلارنى لاي قىلىپ، كېسەك قىلىپ قويۇۋالاتتى. ياكى شاخ - شۇمبا ۋە قوناق شاخلىرىنى توپلايتتى. ئىشقىلىپ نېمە تاپسا، شۇنى قىشنىڭ تەييارلىقى ئۈچۈن يىغاتتى. بىر كۈنى سۇلتانجان يەنە بىر كەنتكە كېسەل داۋالىغىلى بېرىپ، ھويلىسىدىكى كۆمۈرنى كۆرۈپ قالدى. كېسەلدىن ئەھۋالنى سۈرۈشتۈرۈپ يۈرۈپ، كۆمۈرنى جېلىيۈزى ناھىيەسىنىڭ كۆمۈر كېنىدىن ئەكەلگەنلىكىنى بىلدى. شۇ كۈنى سۇلتانجان يېزا باشلىقىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ئەھۋالنى مەلۇم قىلدى. يېزا باشلىقى سۇلتانجاننىڭ تەلپىگە ئاساسەن يېزىدىن سەككىز ھارۋا تەييارلاپ، كاندىن كۆمۈر ئەكىلىشكە ئادەم ئورۇنلاشتۇردى. سۇلتانجان ھەمىزلىق ئۈچۈن كۈرەشنى ئۆزى بىلەن بىرگە ئېلىۋالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۈرەشمۇ دادىسى

بىلەن بىرگە بېرىشنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالغانىدى. بۇ 1973 - يىلىنىڭ قىش مەزگىلى بولۇپ، 1 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى ئىدى. ھاۋا بەك سوغۇق بولغانلىقى ئۈچۈن ئىمكانلىرى يار بەرگەن دائىرىدە قېلىن كىيىندى. جېلىيۇزىدىن كانغا ئىككى كۈنلۈك يول ئىدى. ئۇلار كاندا بىر كېچە قونۇپ، سەككىز ھارۋىغا كۆمۈرنىڭ چوڭلىرىدىن لىققىدە باستى. يول ئانچە خەتەرلىك بولمىسىمۇ، ئەمما ھەممىسى تۇيۇقسىز چىقىدىغان بوراندىن ئەنسىرەيتتى. بوران قاتتىق چىقىپ كەتسە، يول مېڭىش تەس بولۇشتىن سىرت ھاۋا تېخىمۇ سوۋۇپ كېتەتتى. يولدا بوران توختىغۇچە دالدا بولغۇدەك بىرەر قونالغىمۇ يوق ئىدى. يولدا توڭلاپ قالماسلىق ئۈچۈن يولنى داۋاملاشتۇرۇش زۆرۈر ئىدى. قورققان يەردە جىن بار دېگەندەك، ئەتىگەندىن بېرى جىم تۇرغان ئاسمان كەچ بولغاندا بىردەمدە ئۆزگىرىپ، شامالنىڭ دەسلەپكى ئەلچىلىرى كېلىشكە باشلىدى. كېچە بولغاندا شامال بورانغا ئۆزگەردى. ھاۋانىڭ تېمپۇراتۇرىسىمۇ بارغانچە تۆۋەنلەپ كەتتى. كۆمۈر بېسىلغان ھارۋىلار بىر - بىرىنىڭ ئارقىسىدىن ئاستا كېتىۋاتاتتى. مۇشۇ كېچە ئۆتۈپ كەتسىلا مەھەللىگە بېرىۋالغىلى بولاتتى. سۇلتانجان ھارۋىلارنىڭ ئەڭ ئاخىردا ئۆتكۈزنى يىتىلەپ كېتىۋاتاتتى. كۈرەش ھارۋىدىكى كۆمۈرنىڭ ئۈستىدە دۈگدۈيۈپ ئولتۇراتتى. ھارۋىچىلار ئامال بار تېزىرەك يۈرۈپ، مەھەللىگە بالدۇرراق بېرىۋېلىشنى

ئويلايتتى، بىراق بوران ھارۋىلارنىڭ تېز مېڭىشىغا توسالغۇ بولۇۋاتاتتى. بىرچاغدا ئالدىدىكى ھارۋىكەش:

- ھارۋىنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ ئۇخلاپ قالماڭلار، ئامال بار پەسكە چۈشۈپ پىيادا مېڭىڭلار، بولمىسا سوغۇقتا توڭلاپ قالسىلەر، - دەپ ۋارقىردى.

شۇندىلا سۇلتانجاننىڭ ئىسىگە ھارۋىدا چوقچىيىپ ئولتۇرغان كۈرەش كەلدى. دەرھال ھارۋىنى توختىتىپ، كۈرەشكە قارىدى. كۈرەش ئاللىقاچان مۈگدەشكە باشلىغانىدى. سۇلتانجان كۈرەشنى ھارۋىدىن تارتىپ چۈشۈرۈپ، مېڭىشقا بۇيرۇدى. بىراق كۈرەش ھارۋىدىن پەسكە چۈشۈپ تۈزۈك ماڭالمىدى. سۇلتانجان ۋارقىراپ باقتى، ئامال بولمىدى. قامچا بىلەن بىرقانچىنى ئۇردى. قامچىنىڭ ئىككىنچى قېتىملىقى كۈرەشنىڭ بېشىدىن يۆگىشىپ بېرىپ، مەڭزىنى تىلىۋەتتى. كۈرەش جېنىدىن ئۆتۈۋاتقان سوغۇقتىن بەكرەك قامچىنىڭ زەربىسىگە بەرداشلىق بېرەلمەي چىقىراپ سالدى. شۇنداقتىمۇ سۇلتانجان تېز ماڭ، دەپ ۋارقىراشنى توختاتمىدى. ھەتتا ھارۋىدىن چوڭ بىر كۆمۈر پارچىسىنى ئېلىپ كۈرەشكە كۆتۈرگۈزۈپ قويدى. كۈرەش نەچچە سائەت كۆمۈر پارچىسىنى كۆتۈرۈپ ماڭدى. بەدىنىدىن ئاستا - ئاستا سوغۇق كۆتۈرۈلۈپ، تەرلەشكە باشلىدى. باياتىن سوغۇققا ياندېشىپ، قىيناشقا باشلىغان

ئۇيۇمۇ ئەمدى نەلەرگىدۇر غايىپ بولغانىدى. بىراق تاڭ ئېتىپ، ئۇلار ئۆيگە كەلگەندە كۈرەشنىڭ بەدىنىدە قىلچە مادار قالمىغانىدى. يۈزى قامچىنىڭ زەربىسىدىن قىزىرىپ ئىشىپ كەتكەنىدى. كۈرەش ئۆيگە كېلىپ، كاڭغا ئۆرنى تاشلىدى. شۇ ياتقانچە ئۈچ كۈنگىچە ئورنىدىن تۇرمىدى. سۇلتانجان تىللاخانغا يولدا بولغان ئىشلارنى بىر - بىر سۆزلەپ بەردى. بىراق كۈرەشنىڭ تېخى ئاچچىقى بېسىلمىغانىدى. كۆڭلىدە دادىسىغا قاتتىق ئۆچمەنلىك بار ئىدى. كان يولىدا دادىسىنىڭ ئۆزىگە قىلغانلىرىنى ھەرگىز كەچۈرەلمەيتتى. ھەتتا كۆڭلىدە دادىسىنى ئۆلتۈرۈۋېتىشنىمۇ ئويلايتتى. كېيىن دادىسىدىن كان يولىدا ئۆزىگە نېمىشقا بۇنچىلىك قاتتىق قوللۇق قىلغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى ئاڭلاپ، پەسكويغا چۈشتى. دادىسىنى خاتا چۈشەنگەنلىكىدىن خىجىل بولدى.

يۇرتقا قايتىش

1973 - يىلىنىڭ كۈز ئايلىرىنىڭ بېشىدا تىللاخان كۇچاغا قاراپ يولغا چىقتى. مەقسىتى كۇچانىڭ ئەھۋالىنى كۆزىتىپ بېقىش ئىدى. گەرچە بۇ يەردە ھال - كۈنلىرى يامان ئەمەس ئۆتۈاتسىمۇ، ئەمما بالىلارنىڭ ئوقۇش ئىشلىرىنى ئويلاشمىسا بولمايتتى. تۇنجى بالىسى كۈرەشنىڭ ئوقۇشىنىڭ قالغانلىقىدىن كۆڭلى يېرىم بولۇپ يۈرگەن ئانا باشقا بالىلارنىڭمۇ ئوقۇشىنىڭ قېلىشىنى خالىمايتتى. بۇلار بۇ يەردە نوپۇسىمىز، يەنى شۇ چاغنىڭ تىلى بويىچە ئېيتقاندا قارا نوپۇس بولغانلىقى ئۈچۈن بالىلارنىڭ مەكتەپكە كىرەلىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بالىلار ئوقۇش يېشىغا توشۇپ قېلىۋاتاتتى. يىل ئۆرۈلسىلا مەكتەپكە كىرىشى كېرەك ئىدى. شۇڭا كۇچاغا بالدۇرراق بېرىپ، ئەھۋالنى كۆزىتىپ بېقىپ كۆچۈشكە تەييارلىق قىلمىسا بولمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە خالىغان ۋاقتىدا قاتناش تاپماق تەس بولغاچقا، غۇلجا قىزىل بايراق قاتناش بېكەتكە بېرىپ،

كۈتۈشكە توغرا كېلەتتى.

تىللاخان ئانا كۇچادىن 1974 - يىلى 1 - ئاينىڭ ئاخىرلىرى قايتىپ كەلدى. ئانىسىنىڭ يولغا قاراپ تاقىتى تاق بولغان بالىلار ئانىسىنى كۆرۈپلا كۆزلىرىدىن سېغىنىش ياشلىرىنى تۆكتى. ئانىمۇ بالىلىرىنى باغرىغا بېسىپ، بالىلىرىنىڭ ئوتىدا پۇچۇلانغان يۈرىكىگە مەلھەم تاغدى. ئادەم سورۇقچىلىق يىللىرىدا مېھرى - مۇھەببەتكە ئاسايىشلىق يىللىرىغا قارىغاندا بەكرەك موھتاج بولىدۇ. ئۇلار بىر - بىرىگە قېنىشماي خېلى ئۇزاققىچە قۇچاغلىشىپ يىغلاشتى.

كەچتە بىر ئائىلە كىشىلىرى داسقان ئەتراپىنى چۆرىدەپ ئولتۇرۇشۇپ تىللاخان كۇچادىن ئېلىپ كەلگەن يېڭىلىقلارنى ئاڭلاشتى.

- كۇچا ئۆزگىرىپتۇ - دېدى تىللاخان سۆزىنى باشلاپ.
- بۇرۇنقىدەك قالپاق كىيگۈزۈشلەر، يېزىغا چۈشۈرۈشلەر ئاساسەن تۈگەپتۇ، كىشىلەر بىرئاز ئەركىن ھەرىكەت قىلغۇدەك ھالغا كېلىپتۇ. نورما بىلەن تەمىنلەشلەرمۇ بۇرۇنقىغا قارىغاندا بىر قەدەر ياخشىلىنىپتۇ.

- مەكتەپ قانداق بولۇپتۇ - دېدى مۇنەۋۋەر ئانىسىنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ.

- مەكتەپلەرمۇ نورماللىشىشقا باشلاپتۇ قىزىم، كۇچاغا كۆچۈپ بارساقلا سىزمۇ مەكتەپكە كىرىسىز.

سۆھبەت خېلى ئۇزۇنغىچە داۋاملاشتى. ئانىسىدىن بىر قانچە ئاي ئايرىلغان بالىلار ئانىسىنىڭ يېنىدىن ئايرىلغۇسى كەلمەيتتى. مەشنىڭ قىزىقىدا ئىگەكلىرىنى يۆلەشپ ئولتۇرغان بالىلار بىردىن - بىردىن مۇگدەپ ئۇخلاپ قېلىشقا باشلىدى. سۇلتانجان بالىلارنى ئورۇنلىرىغا ئايرىپ ياتقۇزۇۋەتكەندىن كېيىن سۆز باشلىدى:

- ھازىر يېنىمىزدا نەق پۇل يوق، يول تەييارلىقى ئۈچۈن ئازراق پۇل تەييارلىمىساق بولمايدۇ. قولۇمىزدىكى بىرقانچە ئۆچكە بىلەن، ئۆيىنى ساتايلى. بىراق سەپەرگە باھار ئۆتۈپ، سەل ياز كەلگەندىرەك چىقايلى، بولمىسا، يولدا بالىلار بىلەن قىيىنلىپ قالغىمىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە داۋاندا قار ئېرىگەندىن كېيىن قاتناشمۇ بىر قەدەر كۆپىيىدۇ.

ئۇلار مەسلىھەتلىرىنى پىشۇرۇشۇپ ئۇخلاپ قېلىشتى.

كۆزى يۇمۇپ ئاچقۇچە باھار ئايلىرىمۇ كەلدى. ئۇلار ئۆچكىلىرىنى يايلاققا چىقىرۋېتىشتىن ئىلگىرى سېتىۋەتتى. ئەمدى ئۆيىنى ساتسىلا سەپەر تەييارلىقىنى قىلسا بولاتتى. بىراق قېرىشقاندەك ئۆيىنى ئالدىنغان ئادەم چىقىمىدى. خېلى ئادەملەر بىلەن ئوقۇشۇپ باقتى، ئەمما ئۆيىنى ئالاي دېمەيتتى. ئۆي مەھەللە بېشىدىكى ئۆستەڭ بېشىغا

جايلاشقانلىقى ئۈچۈن مەھەللىدىكىلەر سۇ بېشىدىكى ئۆيىنى خىتايغا ساتقىلى قويمايتتى، بۇنداق ئۆيلەرنى خىتايلارمۇ ئېلىشتىن قورقاتتى. كېيىن سۇلتانجان مەھەللىدىكى كوڭلى يېقىن بىرسىدىن ئۆيىنىڭ نېمىشقا سېتىلمىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى بىلدى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، ئەترەت باشلىقى مەھەللىدىكىلەرنى ئاگاھلاندۇرۇپ: «سۇلتانجاننىڭ ئۆيىنى سېتىۋالساڭلارمۇ كېتىدۇ، سېتىۋالماساڭلارمۇ كېتىدۇ، ئۇ بەربىر كېتىدۇ. ئۇ بۇ يەرگە كەلگەندە ئۆي كۆتۈرۈپ كەلمىگەن، يەرنى ۋە ئۆي سالىدىغان ماتېرىيالنى بىز بەرگەن، ئۆي ھۆكۈمەتكە تەۋە»، دەپتۈمش. شۇڭا مەھەللىدىكىلەر ئۆيىنى ئېلىشقا جۈرئەت قىلالايمىدەكەن. سۇلتانجان بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، كوڭلى يېرىم بولدى. نەچچە ۋاقىتتىن بېرى مەھەللىدىكىلەرنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ، ھەممىسى بىلەن يېقىن بولۇپ قالغانىدى. ھەتتا ئەترەت باشلىقى بىلەنمۇ قويۇق مۇناسىۋىتى بار ئىدى. شۇنداق تۇرۇشلۇق ئەھۋالنىڭ بۇنداق تېز ئۆزگىرىپ كېتىشىگە ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى. شۇنىڭ بىلەن سۇلتانجان تىللاخان بىلەن مەسلىھەت قىلىپ، تىللاخان بالىلارنى ئېلىپ ئالدىن كېتىۋېرىدىغان، سۇلتانجان ئۆيىنى سېتىپ ئارقىدىن بارىدىغان بولۇپ كېلىشتى.

تىللاخان غۇلجا قىزىل بايراق بېكەتتە بىر ھەپتە ساقلاپ، ئاران دېگەندە ئاپتوبۇس بېلىتىگە ئېرىشتى ۋە

ئىككى كېچە ، ئۈچ كۈندۈز يول يۈرۈپ ، بالىلار بىلەن 5 -
ئايىنىڭ ئاخىرلىرى كۇچاغا يېتىپ كەلدى .

كىچىك شاگىرت

تىللاخان غۇلجىغا مېڭىشتىن ئىلگىرى، كادىرلار رايونىدىكى ئۆيىگە قۇلۇپ سېلىپ، نۇپۇس دەپتىرىنى سۇلبياۋغا يۆگەپ، ھويلىنىڭ بىر بۇلۇڭىغا كۆمۈۋەتكەنىدى. ئەجدادلىرىدىن تارتىپ مۇشۇ تۇپراقتا تۇغۇلۇپ، مۇشۇ تۇپراقتا چوڭ بولغان ئىنسانلار ۋاقتى كەلسە، بۇ تۇپراقتا ئەمەس، بەلكى ئۆزىنىڭ كىملىكىگىمۇ ئىگە بولالمايتتى. ئۇلارنىڭ كىملىكى خىتاي ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن بېرىلگەن بىر ۋاراق قەغەزچىلىك قىممەتكە ئىگە ئەمەس ئىدى. شۇڭا ئۇلار جېنىدىنمۇ قىممەتلىك بولغان ئاشۇ بىر ۋاراق قەغەزنى ھەممە نەرسىسىدىن بەكرەك ئاۋايلاپ ساقلاشقا ئادەتلەنگەن ئىدى.

كۈرەش بۇ چاغدا 15 ياشنىڭ قارىسىنى ئالغان، بۇرۇتلىرى سۇس خەت تارتىپ، يىڭىتلىكنىڭ ساھىلىغا قەدەم ئېلىشقا ھازىرلانغان مەزگىل ئىدى. تىللاخان بىلەن كۈرەش ئاپتوبۇستىن چۈشۈپلا، يۈك - تاقلارنى كۆتۈرۈپ،

ئۇدۇل كادىرلار رايونىدىكى ئۆيىگە باردى. ھويلىنىڭ ئىشىكىدە ئۆزلىرى مېڭىشتىن ئىلگىرى سېلىپ قويغان قۇلۇپ كۆرۈنمەيتتى. ئىشىك ئىچىدىن ئىتىك ئىدى. دېمەك بۇ ئۆيدە باشقا بىرىنىڭ بارلىقىدىن بىشارەت ئىدى. تىللاخان ھويلىنىڭ ئىشىكىنى قاقىتى. بىردەمدىن كېيىن ھويلىنىڭ ئىچىدىن خىتايچە:

- كىم؟- دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى.

تىللاخان خىتايچە:

- مەن، ئۆيىنىڭ ئىگىسى، - دەپ جاۋاب بەردى.

- ھازىر بۇ سېنىڭ ئۆيۈڭ ئەمەس، مېنىڭ ئۆيۈم، گېپىڭ بولسا ھۆكۈمەتكە ئېيت، - دېدى خىتاي جاۋابەن ئىشىكىنى ئاچماي تۇرۇپ.. سەن ئەمدى بۇ ئۆيگە كىرەلمەيسەن.

تىللاخاننىڭ بۇ يەردە جەڭگى - جېدەل قىلىپ، تۇرۇۋېلىش بىلەن مەسىلىنى ھەل قىلالمايدىغانلىقىغا، ھەتتا ھويلىغا كىرىپ نۇپۇس دەپتىرىنى كۆمۈپ قويغان يېرىدىن ئېلىۋېلىشقىمۇ قادىر بولالمايدىغانلىقىغا كۆزى يەتتى. شۇنىڭ بىلەن تىللاخان بالىلارنى ئەگەشتۈرۈپ، يۈك - تاقلىرىنى كۆتۈرۈپ، بىر ئۆي نېرىدىكى بۇرۇنقى قوشنىسى نىساخاننىڭ ئۆيىگە كىردى. نىساخان بىرقانچە

يىل ئۇرۇق - تۇغقاندا يېقىن ئۆتكەن كونا قوشنىسى بولۇپ، تىللاخاننىڭ كۆچۈپ كېلىدىغانلىقىدىن خەۋىرى بار ئىدى. ئالدىنقى قېتىم تىللاخان كۇچاغا كەلگەندە بۇ ئىشلار توغرىلۇق تەپسىلىي پاراڭلاشقاندى. ئۇ چاغدا ئۆيى تېخى باشقىلارغا بېرىۋېتىلمىگەن بولۇپ، كۆچۈپ كېلىپلا مۇشۇ ئۆيگە كىرمەن، دەپ ئويلانغاندى. نىساخاننىڭ دېيىشىچە، ھازىر سۇلتانجانمۇ، تىللاخانمۇ ئىش ئورنىدا بولمىغانلىقى ئۈچۈن كادىرلار رايوندىكى ئۆيى تارتىۋېلىنغانىكەن.

ئۆيىسىز قالغان تىللاخان كونا تونۇشلىرىنىڭ ياردىمى بىلەن تېرەك تۈۋىدىن يۈز مېتىر يىراقلىقتىكى مەھەللىدىن ئىككى ئېغىزلىق بىر ئۆي تېپىپ ئولتۇردى. ئۆي ئۈزۈم باراڭلىق ناھايىتى چوڭ بىر ھويلىغا جايلاشقان بولۇپ، ھويلىدا يەنە بىر قانچە ئىجارىكەش ئائىلە بار ئىدى. تىللاخاننىڭ مۇقىم ئىشى بولمىغانلىقى ئۈچۈن ئائىلىنىڭ ئىقتىسادى يۈكى ناھايىتى ئېغىر ئىدى. تىللاخان ساقچىخانغا بىرقانچە كۈن قاتراپ يۈرۈپ، نۇپۇسىنى ناھايىتى تەستە قايتا ھەل قىلدى. ھېلىمۇ ساقچىخاندا سۇلتانجانمۇ، تىللاخانمۇ تونۇيدىغان كونا ئۆلپەتلىرى بار ئىكەن، شۇلارنىڭ ياردىمى بىلەن بۇ ئىشمۇ پۈتكەن بولدى. بىراق ئۇن پونكىتىدىن ئۇن سېتىۋالغۇدەك پۇل تېپىش ئەڭ چوڭ مەسىلە ئىدى. كۈرەش بالىنىڭ چوڭ بولغانلىقى ئۈچۈن ئائىلىنىڭ ئېغىر يۈكى ئۇنىڭ زىمىسىغا

يۈكلەنگەندى. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۈرەش 15 ياشقا كىرىپلا بويلىرى ئۈسۈپ چوپ - چوڭلا يىگىت بولۇپ قالغانىدى. كۈرەش بىر مەزگىل زاراڭزا تېرىيدىغانلارغا زاراڭزا تېرىشىپ بېرىپ يۈرۈپ، پۇل تاپقان بولدى. بىراق بۇ ئىشمۇ ۋاقىتلىق ئىش ئىدى. زاراڭزا تۈگىگەندىن كېيىن يەنە ئىشىسىز قالدى. قۇرۇلۇش ئەترىتىگە بىرقانچە قېتىم بارغان بولسىمۇ، ئەمما يېشى كىچىك ئىكەن، دەپ ئالمىدى. كېيىن كۇچا ناھىيەلىك دورا شىركىتىدە ئىشلەيدىغان تۇغقىنىنىڭ ياردىمى بىلەن قۇرۇلۇش ئەترىتىگە ئىشقا كىردى. قۇرۇلۇش شىركىتىنىڭ ئىشى ئېغىر بولغاچقا، كۈرەشنى لايىق ئېتىشكە قويدى. بىراق لايىنى پۇت بىلەن كېچىپ پىشۇرىدىغان بولغاچقا شۇنچە كۆپ لايىنى چەيلەپ پىشۇرۇپ بولغۇچە كۈرەشنىڭ بىرىنچى كۈنىلا ھالى قالمىدى، پۇتلىرى ئاغرىپ ماڭالمىدى. كەچتە شۇنچە تەستە ئۆيگە كېلىپ، كاتقا ئۆزىنى تاشلىدى. ئەتىسى پۇتنى مىدىراتقۇدەك مادارى بولمىسىمۇ يەنىلا ئىشقا باردى. بۈگۈن ئىش بېشى كۈرەشنى لايىق ئېتىشكە ئەمەس تام ئۈستىدىكى ئۈستامغا كېسەك ئېتىپ بېرىشكە قويدى. ئېغىر كېسەكنى تام ئۈستىدىكى ئۈستامغا يەتكۈزۈپ بېرىش ئانچە ئاسان ئەمەس ئىدى. شۇنداقتىمۇ كۈرەش تىرىشىپ ئىشلىدى. لېكىن ئارىلىقتا بىر كېسەكنى ئۈستام باشقا بىر ئىشقا مىلىك بولۇپ قالغاندا ئاتقانلىقى ئۈچۈن، كىسەك ئۇدۇل بېرىپ ئۈستامنىڭ يوتىسىغا تەگدى.

بۇ ئىشتىن ئاچچىقى كەلگەن ئۈستام كېسەكنى ياندۇرۇپ كۈرەشكە قارىتىپ ئاتتى. كېسەك ئۇدۇل بېرىپ كۈرەشنىڭ بېقىنغا تەگدى. كېسەكنىڭ زەربىسىدىن كۈرەش يەرگە دۈم چۈشتى. ئاغرىق ئازابىدىن ۋارقىرغۇسى كەلسىمۇ، لېكىن دېمى كېسىلىپ، ئاۋازى چىقمىدى. چىرايى كۆكرىپ، تىلى گەپكە كەلمەي قالدى. ياندىكى باشقا ئىشلەمچىلەر يېنىغا كېلىپ، ئەھۋال سورىدى، لېكىن كۈرەش تىنالمىۋاتقاچقا، ئىچىدىن گەپ چىقمايۋاتاتتى. كۈرەشنىڭ بۇ ھالىنى كۆرگەن ئىش بېشى كۈرەشنى ئىككى ئىشچىغا كۆنەرگۈزۈپ ئۆيىگە ئاپىرىپ قويدى.

كۈرەش بىرقانچە كۈن ئەسلىگە كېلەلمەي ئۆيدە كىسەل بولۇپ يېتىپ قالدى. سول تەرەپ بېقىندا قوش ئالقانچىلىك يەر كۆكرىپ كەتكەندى. تىللاخان ئانا ئوغلىنىڭ ھالىغا قاراپ كۆز يېشى قىلاتتى. كىچىك بىر بالغا شۇنچىلىك رەھىمسىزلىك قىلغان ئادەمنى قارغاپ كۆڭلىگە تەسەللىي تاپاتتى. تىللاخان ئوغلى كۈرەشنى ئۆيدىن ھويلىغا يۆتكەپ ياتقۇزۇپ قويدى، ياز كۈنلىرى بولغاچقا ئۆي ئىچى بەكلا تىنچ ئىدى. كۈرەش ھويلىدا ياتقاچ قېرىنداش بىلەن رەسىم سىزىپ ئىش پۇشۇقىنى چىقىراتتى.

بىر كۈنى ھويلىنىڭ نېرىقى بۇرجىكىدە ئولتۇرىدىغان تۇردى ئېلى ئىسىملىك قوشنىسى كۈرەشنىڭ رەسىم

سىزلايدىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا قىزىقىپ قالدى. تۇردى ئېلى ئەسلىدە ئەينەككە رەسىم سىزىپ جان باقىدىغان ئادەم بولۇپ، ھازىر ئاياللار ئارىسىدا مودا بولۇۋاتقان گاز ياغلىقنىڭ بۇرچىكىگە گۈل سىزىپ پۇل تېپىۋاتاتتى. تاپاۋىتى خېلى ياخشى ئىدى. تىللاخان بۇ ھويلىغا كۆچۈپ كەلگەندە تۇردى ئېلى ئۆيىدە يوق بولۇپ، تېخى تۈنۈگۈن سەپەردىن قايتىپ كەلگەنىدى. ئۇنىڭ ئەنئەنىۋى ئىسىملىك 6 ياشلار ئەتراپىدىكى بىر ئوغلى بولۇپ، ئۇ بازارغا چىقىپ كەتكەندە، ئۇنىڭغا قارايدىغان ئادەم يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بازىرى تېز بولغانلىقى ئۈچۈن ئۆزىگە ھەمكارلىشىدىغان بىر ياردەمچىگە موھتاج ئىدى. شۇڭا ئۇ كۈرەشنى شاگىرتلىققا ئېلىش خىيالىغا كەلدى ۋە بۇ خىيالىنى تىللاخانغا بىلدۈردى:

- تىللاخان ئاچا - دېدى تۇردى ئېلى سۆزىنى باشلاپ،
- مەن كۈرەشچاننى شاگىرتلىققا ئالاي، قۇرۇلۇشتا ئىشلەپ
جاپا تارتىپ يۈرمىسۇن، ياخشى ئىشلىسە، تاپقان پۇلنى
تەڭ بۆلۈشەيلى.

بۇ تەكلىپ، تىللاخانغىمۇ، كۈرەشكىمۇ خوپ كەلدى. ئەتىسىدىن باشلاپ كۈرەش تۇردى ئېلىنىڭ يېنىدا شاگىرت بولۇپ ئىشلىدى. ئۇلارنىڭ قىلىدىغان ئىشى گاز ياغلىققا گۈل بېسىش، چالا قالغان يەرلىرىگە قول بىلەن سىزىش

ۋە پۈتكەنلىرىنى بازارمۇ بازار ئايلىنىپ يۈرۈپ سېتىش ئىدى. كۈرەش بۇ تېخنىكىنى بىرقانچە كۈنگە قالمايلا تېز ئىگەللەشكە ئىشلىدى. ھەتتا بىر ياغلىقنىڭ بۇرچىكىگە گۈلنى ئۆزى يالغۇز، مۇستەقىل سىزىپ چىقتى. بۇنى كۆرگەن ئۈستىسى تۇردى ئېلى قەۋەتلا خوش بولۇپ كەتتى. ئۇلار گاز ياغلىقلىرى تەييار بولغاندا بىرلىكتە بازارغا چىقىپ كېتەتتى. بەزىدە ھەپتىدە بىر قېتىم ئۆيگە كېلەتتى. بۇنداق چاغلاردا تىللاخان ئانا تۇردى ئېلىنىڭ ئوغلى ئەنۋەرنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالاتتى. تۇردى ئېلىمۇ دېگەن ۋەدىسىدە تۇرۇپ، تاپقان پۇللىرىنى كۈرەشكە تەڭ بۆلۈپ بەردى. كۈرەشنىڭ تاپقان پۇللىرى بىلەن ئائىلىنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىمۇ خېلى ياخشىلىنىپ قالدى.

1974 - يىلى نوپابىر ئايلىرىدا سۇلتانجان غۇلجىدىن كەلدى. تىللاخان بالىلار بىلەن تۇرۇۋاتقان ئۆيىنى كىچىك كۆرۈپ، پىلاڭ مەسچىتىنىڭ ئارقىسىغا توغرا كېلىدىغان ئىككى ئېغىزلىق ھويلىسى بار بىر ئۆيگە كۆچۈپ چىقتى. كۈرەشنىمۇ تۇردى ئېلىنىڭ يېنىغا ئەۋەتمىدى. ئۆزى قۇرۇلۇش ئەترىتىدىن ئىش تېپىپ كۈرەشنىمۇ يېنىغا ئېلىۋالدى. ئەمما بۇ ئەھۋال ئۇزۇنغا بارمىدى. تىللاخان بىلەن سۇلتانجان ئارىسىدىكى جەڭگى - جېدەل ئەۋجىگە چىقىپ، ئاخىرى ئاجرىشىش قارارىغا كېلىشتى. ئۇلار 1975 - يىلى 3 - ئايدا رەسمىي ئاجراشتى. 4 بالا تىللاخانغا

قالدى. سۇلتانجان يۈك - تاقلارنى كۆتۈرۈپ، ئۈرۈمچىگە
كەتتى.

گىلەم زاۋۇتىدىكى بالا ئىشچى

ئائىلە دادىدىن ئايرىلغاندىن كېيىن، ئۆينىڭ يۈكى يەنە كۈرەشنىڭ زىممىسىگە چۈشتى. كۈرەش بىر مەزگىل رامكىغا ئېلىنغان ئەينەككە گۈل سىزىپ، ئۆينىڭ ئىقتىسادى قىيىنچىلىقنى ھەل قىلىپ يۈردى. گەرچە بۇ ئىشتا كۆپ پۇل تاپقىلى بولمىسىمۇ، ھەرھالدا ئۆينىڭ كىچىك چىقىملىرىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقاتتى.

1975 - يىلى كۈز ئايلىرىدا كۈرەش باشقىلارنىڭ تۈنۈشتۈرۈشى بىلەن تاشقى سودا ئىدارىسىغا قاراشلىق گىلەم زاۋۇتىغا ئىشقا چۈشتى. ئۇ چاغلاردا تاشقى سودىنىڭ گىلەملىرى ئاساسەن باشقا دۆلەتلەرگە ئېكسپورت قىلىنىدىغانلىقى ئۈچۈن گىلەم توقۇشقا قاتتىق تەلەپ قويۇلاتتى. شۇڭا ئۇ يەرگە كىرىپ ئىشلەشمۇ ئانچە ئاسان ئەمەس ئىدى. كۈرەش ئىككى ھەپتىگىچە بىر ئۈستامغا ياردەملىشىپ، شاگىرت بولۇپ گىلەم توقىدى. ئىككى ھەپتىدىن كېيىن ئۈستىسى كۈرەشنىڭ گىلەم توقۇشتىكى

چۈەرلىكى، تېزلىكى ۋە تىرىشچانلىقىنى كۆرۈپ، باشلىقىغا كۈرەشنى رەسمىي ئىشچى سۈپىتىدە ئۆزى بىلەن بىرلىكتە گىلەم توقۇشقا قويۇشنى تەلەپ قىلدى. باشلىق ئۈستىنىڭ تەلپىگە قوشۇلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىرلىكتە يېڭى بىر گىلەمگە نۇتۇش قىلدى. ئادەتتە ئۇلارنىڭ مائاشى پۈتتۈرگەن گىلەمگە قاراپ بېرىلەتتى. گىلەمنى قانچە تېز چۈشۈرسە، شۇنچە تېز مائاشقا ئىگە بولاتتى. كۈرەش ئۈستىسى بىلەن گىلەم توقۇشتا خېلى ئۇبدان كېلىشىپ قالدى. ئۇلار باشقىلارغا قارىغاندا گىلەملەرنى ناھايىتى تېز چۈشۈرەتتى. ئۈستىسى كۈرەشتىن شۇنچىلىك رازى ئىدى.

ئادەتتە ئۇلار گىلەمنى ئالدىدىكى گىلەم نۇسقىسى سىزىلغان چىرتىيوزغا قاراپ توقۇتتى. كۇچادا گىلەم نۇسخىلىرىنى سىزىدىغان ئادەم بولمىغانلىقى ئۈچۈن، ئاددىي نۇسخىلاردىن باشقا مۇرەككەپ نۇسخىلارنىڭ چىرتىيوزلىرى ئۈرۈمچىدىكى ۋە ياپونىيەدىكى مۇتەخەسسسلەر تەرىپىدىن سىزىلغانىدى. شۇڭا ئۇلار چىرتىيوزلارغا ئالاھىدە ئېھتىيات بىلەن مۇئامىلە قىلاتتى. بىر كۈنى كۈرەش بىلەن ئۈستىسى ئالاھىدە بىر گىلەم نۇسخىسىنى تۇقۇۋاتاتتى، ئۈستىسى ئېھتىياتسىزلىقتىن چېپىنى چىرتىيوزنىڭ ئۈستىگە تۆكۈۋېتىپ سالدى. چىرتىيوز قەغەزگە سىزىلغانلىقى ئۈچۈن چايدا يۆل بولۇپ، ئۈچتىن بىر قىسمى تىتىلىپ كەتتى. بۇنى كۆرۈپ ئۈستىسىنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى.

ئۇستىسى بۇ سەۋەبلىك مائاشسىز قېلىشى ھەتتا ئىشتىن ھەيدىلىشى مۇمكىن ئىدى. باشلىقىغا بۇنى دېمەيمۇ ئامال يوق ئىدى. شۇ كۈنى ئۇستىسى تولىمۇ پەرىشان يۈردى. دورىنى ئارتۇق يەۋالغاندەك خامۇش كۆرۈنەتتى. كەچتە بىر تاغا غەم بىلەن ئۆيىگە كەتتى. كۈرەش ئىشتىن چۈشۈپ، گىلەمچىلىك سېخىدا قېلىپ قالدى. بۇزۇلۇپ كەتكەن چىرتىيوژنى ئاۋايلاپ سومكىسىغا سالدى ۋە ئۆيىگە كەتتى. كەچتە ئۆيدە ئولتۇرۇپ، چىرتىيوژنى قايتىدىن باشقا قەغەزگە كۆچۈرۈپ سىزدى. بۇزۇلۇپ كەتكەن يەرلىرىنى گېلەم توقۇش جەريانىدا ئىسىدە قالغىنى بويىچە سىزدى. ئەتىسى ئىشقا بېرىپلا يېڭىدىن سىزىلغان چىرتىيوژنى ئۇستىسىغا كۆرسەتتى. ئۇستىسى چىرتىيوژنى تەپسىلىي كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن، كۈرەشكە قاراپ ھەيران قالدى ۋە كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ باغرىغا باستى. يېڭىدىن سىزىلپ چىقىلغان چىرتىيوژ بۇرۇنقىسى بىلەن ئۆپمۇ - ئوخشاش ئىدى. ھېچقانداق سىزىقلىرى چۈشۈپ قالمىغان ئىدى. بۇ ئىش بىردەمدىلا پۈتۈن گىلەم زاۋۇتىغا پۇر كەتتى، ھەتتا باشلىقلارنىڭ قولىقىغىمۇ يېتىپ باردى. گىلەم زاۋۇتىنىڭ مەسئۇلى كۈرەشنىڭ چىرتىيوژنى قايتا سىزىپ چىققانلىقىنى كۆرۈپ، شۇ كۈنلا ئۇنىڭ مائاشىنى 60، 41 بېكىتىپ زاۋۇتنىڭ گىلەم لايىھىلەش، سىزىش ۋە تەشۋىق قىلىش ئىشخانىسىغا يۆتكەپ چىقتى. يىل ئاخىرىدا

ئۈرۈمچىگە كۇرسقا ئەۋەتتى. ئۇ يەردە باشقا يۇرتلاردىن
كەلگەن كەسپداشلىرى بىلەن بىرلىكتە ياپونىيەدىن
كەلگەن مۇتەخەسسسلەرنىڭ دەرسنى ئاڭلىدى.

كەلىمگەن تەلەي

1976 - يىلىدىن باشلاپ كۈرەش گىلەم زاۋۇتىدا تەشۋىقات ئىشلىرىنىمۇ جانلاندىردى. زاۋۇت ئىچىدە تام گېزىتى چىقىرىپ، ئىشچىلارنىڭ مەنئىي تۇرمۇشىنى بېيىتتى. ئىشتىن سىرتقى ۋاقىتلىرىدا ناھىيىلىك 1 - ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ سەنئەت گۇرۇپپىسى بىلەن بىرلىكتە ساز ۋە ناخشا مەشىق قىلدى. ناھىيە بويىچە ئېلىپ بېرىلغان سەنئەت پائالىيەتلىرىگە 1 - ئوتتۇرا مەكتەپ نامىدىن قاتنىشىپ، ئۆزىنىڭ سەنئەت جەھەتتىكى تالانتىنىمۇ نامايان قىلدى. ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمەكىنىڭ ئىشتىن سىرتقى ئارتىسى سۈپىتىدە ئويۇن قويۇشلارغا قاتناشتى. بۇ مەزگىللەردە كۈرەشتىكى ساز ۋە ناخشاغا بولغان ئىشتىياق، رەسىم ۋە چېرتىيوژ سىزىشقا قارىغاندا تېخىمۇ كۈچلۈك ئىدى. بىر كۈنلەردە سەنئەت مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇشنى ئارزۇ قىلاتتى. شۇڭا ئۆتكەن يىلىدىن باشلاپ، سىڭلىسى مۇنەۋۋەردىن كەچ ۋاقىتلىرى باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ

دەرسلەردىن باشلاپ دەرس ئېلىۋاتاتتى.

1976 - يىلىنىڭ كۈز ئايلىرىدا كۇچاغا مەركىزى مىللەتلەر ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىدىن ئادەم كەلدى. ئۇلار كۇچانى قەدىمكى كۇسەن سەنئىتىگە ۋارىسلىق قىلغان ناخشا - ئۇسسۇل ماكانى، دەپ قارىغانلىقى ئۈچۈن، كۇچادىن بىر قىسىم سەنئەت تالانتىغا ئىگە ياشلارنى قوبۇل قىلماقچى ئىدى. بۇ چاغدا كۇرەشنىڭ كۇچادا خېلى نامى چىقىپ قالغانىدى. كۇچا سەنئەت ئۆمىكىدىكىلەرنىڭ تەۋسىيەسى بىلەن كۇرەش مەركىزى مىللەتلەر ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىدىلەر بىلەن كۆرۈشۈپ ئىمتىھان بەردى. كۇرەشتىكى سەنئەت تالانتى ئۇلارنىڭ دىتىغا ياقىتى. ئۇلار كۇرەشنىڭ قوبۇل قىلىنغانلىقىنى ئۇقتۇردى. شۇنىڭ بىلەن كۇرەش ئۇلار بىلەن كۇچادا بىر ئايدەك بىرگە بولدى. ماڭدىغان كۈن يېقىنلاشقاندا كۇرەش گىلەم زاۋۇتىدىكىلەر بىلەن خوشلاشتى، ئۇلارمۇ كۇرەشنى ياخشى تىلەكلەر بىلەن بەخت تىلەپ ئۇزىتىپ قويدى. ئۆيىدىكىلەرمۇ شادلىققا چۆمدى. ئەتىگەندە يۈك - تاقلىرىنى تېڭشىپ بېرىپ، كۆز ياشلىرى بىلەن خوش دېيىشتى.

ماڭدىغانلار كۇچا ناھىيەلىك خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ھويلىسىغا يىغىلغانىدى. ماڭدىغان ئاپتوبۇس ئەتراپىدا مەركىزى مىللەتلەر ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىدىن

كەلگەنلەردىن سىرت ناھىيەلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇناسىۋەتلىك ئەمەلدارلىرى بار ئىدى. كۇچادىن تاللانغانلار پەقەت 5 بالا بولۇپ، 4 خىتاي، بىر ئۇيغۇر ئىدى. ناھىيەلىك ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرىنىڭ ئارىسىدا مائارىپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقىمۇ بار ئىدى. ئۇ كۈرەشنى كۆرۈپ:

– سۇلتانجاننىڭ بالىسىمۇسەن؟ – دەپ سورىدى. كۈرەش:

– ھە، دەپ جاۋاب بەردى، تۆۋەنچىلىك بىلەن.

– سۇلتانجاننىڭ ئېغىر سىياسىي مەسىلىسى بار، بۇ بالا بارسا بولمايدۇ. ئارقا كۆرۈنۈشىدە مەسىلە بار ئائىلىنىڭ بالىلىرىنى بېيجىڭغا ئەۋەتسەك، كەلگۈسىدە مەسىلە چىقىپ قالسا، مەسئۇلىيەت بىزگە يۈكلىنىدۇ، – دېدى مائارىپ بۆلۈمىنىڭ باشلىقى گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ.

ھويلىدا بىردەم غۇلغۇلا بولدى، ناھىيە رەھبەرلىرى باش قوشۇپ بىر نېمىلەرنى مۇزاكىرە قىلدى. بېيجىڭدىن كەلگەن خىتايلارنىڭ قۇلۇقىغا پىچىرلاشتى. ئاخىردا كۈرەشنى قالدۇرۇش قارارىنى ئېلىشتى.

كۈرەش يۈك – تاقلىرىنى كۆتۈرۈپ، ئۆيىگە قايتىپ كەلدى، ھويلىدا ئانىسى تىللاخاننى كۆرۈپ، ئۆزىنى تۆتالماي يىغلاپ تاشلىدى.

ئاقسۇ سەنئەت مەكتەپكە كىرىش

بۇ ئىش كۈرەشنىڭمۇ ۋە ئائىلىسىدىكىلەرنىڭمۇ روھىغا قاتتىق تەسىر قىلدى. ئۇلار بۇ كەلمىگەن تەلەپنىڭ سەۋەبىنى كىمگە باغلاشنى بىلمەيتتى. ھەر كىم ئۆزلىرى بىلگەنچە بىر كىمىلەر بىلەن قورساق ئۇرۇشى قىلاتتى، ئەمما بىر - بىرىگە دېيىشمەيتتى. كۈرەش يەنە ئىشلەش قارارىغا كەلدى. تەقدىرنىڭ ئاشۇ گىلەم زاۋۇتىغا باغلىنىپ قالغانلىقىغا ئىشەنگەندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە زاۋۇت باشلىقىمۇ ئۇزىتىپ قويدىغان چاغدا: «قايتىپ كەلسەڭ سېنى يەنە ئالىمىز، سەن بىزگە لازىم» دېگەن ئىدى.

كۈرەش بىر ھەپتىدىن كېيىن يەنە ئىشقا باردى. زاۋۇتتىكىلەر كۈرەشنىڭ ماڭالماسى قالغانلىقىدىن ئاللىقاچان خەۋەر تېپىپ بولغان بولسىمۇ، سەۋەبىنى كۈرەشنىڭ ئۆز ئېغىزىدىن ئاڭلاشنى خالايتتى. ئەمما كۈرەش ھېچنەمە دېمىدى. زاۋۇتتىكىلەر بىر نېمىلەرنى قىياس قىلىشىپ، كۈسۈلدشاتتى.

كۈرەش زاۋۇت ئىچىدە ئۆزىنى بىر مەزگىل قولايىسىز ھېس قىلدى. بىر - ئىككى ئادەم بىر يەرگە يىغىلىپ پاراڭلاشسا، خۇددى ئۆزى ھەققىدە بىرنەرسە دېيىشۋاتقاندەك خۇدۇكسىرەپ، بىئارام بولاتتى. ئەمما بۇ ھالەت ئانچە ئۇزۇن داۋاملاشمىدى. كۈرەش ئۆزىنىڭ ئىشلىرىغا پۈتۈن ئىشتىياقى بىلەن كىرىشىپ كەتتى. ئۇ ھازىر پۈتۈن گىلەم زاۋۇتىنىڭ تېخنىك خادىمىدەك بولۇپ قالغانىدى. گىلەم نۇسخىلىرىنىڭ كۆپىنچىلىرى ئۇنىڭ بېكىتىشىدىن ئۆتەتتى. كۈرەش ھازىر ئىشتىن سىرتقى ۋاقىتلىرىدا بۇرۇنقىدەك سەنئەت پائالىيەتلىرىگە ئۆزىنى ئۇرۇپ كەتمىسىمۇ، ئەمما بىراقلا تاشلاپ قويمىدى. ۋاقتى يەتكەن ۋاقىتلىرىدا يەنىلا ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمەكىنىڭ ئىشتىن سىرتقى ئارتىسى سۈپىتىدە ئويۇن قويۇشلارغا قاتنىشىپ تۇردى. كەچلىرى سىڭلىسى مۇنەۋۋەر بىلەن بىرلىكتە دەرىس ئۆگەندى. مەقسىتى كەم قالغان ئوقۇش ھاياتىنى مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن تولۇقلاش ئىدى.

1977 - يىلى ياز ئايلىرىدا كۈرەش ئۈچۈن يەنە بىر پۇرسەت كەلدى. ئۈرۈمچىدىن، يەنى ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتى قارمىقىدىكى ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىدىن ئادەم ئېلىش ئۈچۈن كۇچاغا ئادەم كەلگەنىدى. ئەمما كۈرەش ئىمتىھان بېرىشكە جۈرئەت قىلالمىدى. ئالدىنقى قېتىملىق زەربىنىڭ داغلىرى تېخىچە يۈرىكىدىن پۈتۈنلەي

يوقاپ بولالمىغانىدى. ئۆيدىكىلىرىنىڭ مەسلەھەتى بىلەن ئۈرۈمچىدىن كەلگەنلەر بىلەن كۆرۈشۈپ بىر مەزگىل بىرگە يۈردى. ئۇلارمۇ كۈرەشنىڭ ئىمتىھان بېرىشىنى تەۋسىيە قىلدى. ئەمما كۈرەش ئىمتىھان بېرىشكە ماقۇل بولمىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا يەنىلا بىر يىل ئىلگىرى ھۆكۈمەت بىناسىنىڭ ھويلىسىدا كۆرگەن ناھىيىنىڭ مائارىپقا مەسئۇل باشلىقىنىڭ سىمىز، گۆشلۈك يۈزى ساڭگىلاپ تۇراتتى. شۇ قېتىم ئاشۇ چىراي ئۇنىڭ بەختىگە مۇز تاڭغانىدى. ئۇ ھېلىمۇ ئاشۇ ئورۇندا مەزمۇت ئولتۇراتتى. قانۇن بولمىغان يەردە ئادەملەرنىڭ تەقدىرى شەخىسلەرنىڭ ھېسسىياتى بىلەن بىر تەرەپ قىلىناتتى. ھېچقانداق يۆلەنچۈكى بولمىغان ئادەملەر ئۈچۈن بۇ ئۆتكەلدىن ئۆتۈش پىلىسرات كۆرۈۈكىدىن ئۆتۈشتىنمۇ مۈشكۈل ئىدى. گەرچە ھازىر مەدەنىيەت ئىنقىلابىنىڭ بوران - چاپقۇنلىرى ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ، ئەمما مەدەنىيەت ئىنقىلابى مەزگىلىدە خىزمەت قىلغان ئاكتىپلار يەنىلا ئىش بېشىدا ئىدى. ۋەزىيەت ئۆزگەرگەن بىلەن ئۇلارنىڭ كاللىسى ئۆزگەرمىگەنىدى. گەرچە ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمەكتىن كۈرەشنى ئىمتىھان بېرىشكە تونۇشتۇرغان بولسىمۇ، ئەمما كۈرەش يەنىلا ئىمتىھان بېرىشتىن ۋازكەچتى.

1978 - يىلى ياز ئايلىرىنىڭ باشلىرىدا كۈرەش ئاقسۇغا بېرىپ، ئىمتىھان بەردى. ئارزۇسى ئاقسۇ سەنئەت

مەكتەپتە ئوقۇش ئىدى. ئۇنىڭ ساددا خىيالىدا ئاقسۇغا بېرىپ ئىمتىھان بېرىش، كۇچادىكى ئەمەلدارلاردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئىدى. ئۇ تەقدىرنىڭ يەنە بىر قېتىم باشقىلارنىڭ قولىدا نابۇت بولۇپ كېتىشىنى خالىمايتتى. بەلكىم بۇ ئەجدادلىرىمىزنىڭ سەۋەب قىلساڭ سېۋەتتە سۇ توختايدۇ دېگىنى مۇشۇ بولسا كېرەك. بەزىدە ئويلىمىغان كىچىك ئىشلارمۇ ئادەمنىڭ تەقدىرىگە چوڭ ئۆزگىرىشلەرنى ئېلىپ كېلىدۇ. كۈرەشنىڭ بۇ قېتىمقى ئۇرۇنۇشى ئۈنۈم بەردى. ئاقسۇ سەنئەت مەكتەپىنىڭ مەكتەپكە قوبۇل قىلىنغانلىق چاقىرىقى پوچتا ئارقىلىق بىۋاسىتە كۈرەشنىڭ قولىغا تەگدى. كۈرەش ھاياجانلاندى، پەقەت كۈرەشلا ئەمەس، پۈتۈن ئائىلە ھاياجانلاندى. تەقدىرنىڭ قارا كۈنلىرىدىن قۇتۇلغاندەك خوشاللىققا چۆمدى. بەلكىم بۇ كۈرەش ئويلىغاندەك ئاقسۇغا بېرىپ ئىمتىھان بەرگەننىڭ نەتىجىسىدۇر، بەلكىم ۋەزىيەت ئۆزگىرىپ، ئىش بېشىدىكىلەر ئىنساپقا كېلىپ قالغاندۇر. ئەمما بۇنىڭ جاۋابى ھېچكىمگە مەلۇم ئەمەس ئىدى. ئەمدىكى يول ئاقسۇغا ئىدى.

ئاقسۇ سەنئەت مەكتەپتىكى كۈنلەر

ئاقسۇ سەنئەت مەكتەپ ئۇنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ كۈزەل كۈنلەر بولۇپ قېلىشنى ئۆزىمۇ ئويلاپ باقمىغانىدى. ئۇ سەنئەت ھاياتىنى ئويلىسىلا ئاقسۇ سەنئەت مەكتىپىنى تىلغا ئالماي ئۆتمەيتتى. بۇ خىل تۇيغۇلار يالغۇز كۈرەشتىلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن ئائىلە كىشىلىرىدە بار ئىدى. ئاقسۇ سەنئەت مەكتەپ ئۇلارنىڭ ئائىلىسىگە ۋە سىڭىللىرىغا ئۈمىد بەرگەن بىر يەر ئىدى. كۈرەش ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىنمۇ ئائىلىسىدىكىلەر كۈرەش ھەققىدىكى ئەسلىمىلىرىدە دائىم ئاقسۇ سەنئەت مەكتەپنى زوق - شوخ بىلەن تىلغا ئالاتتى.

كۈرەش ئاقسۇ سەنئەت مەكتەپتە 1978 - يىلىدىن 1981 - يىلىغىچە ئۈچ يىل ئوقۇدى. گەرچە كۈرەش مەكتەپنىڭ ئاكاردىيون كەسپىگە قوبۇل قىلىنغان بولسىمۇ، لېكىن كۈرەشنىڭ سەنئەتكە بولغان ئۆتتەك ئىشتىياقى، كۆپ تەرەپلىملىك قىزىشى ئۇنى باشقا بىر يولغا باشلاپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ دەرىستىن سىرتقى ۋاقىتلىرىدا سەنئەت

نەزەرىيەسىگە مۇناسىۋەتلىك كەڭ دائىرىلىك ماتېرىيال كۆرۈش ئۈچۈن خىتاي تىلى ئۆگەندى. ئۆزىنىڭ كىچىكىدىن قىزىقىدىغان دۇتتار چېلىش تېخنىكىسىنى ئۆستۈردى. ناخشا ئېيتىش، شېئىر يېزىشنى مەشىق قىلدى. ئۇ ئادەتتىكى دەرىجىسىدە ئاكاردىيون كەسىپى بويىچە تەربىيەلەنىۋاتسىمۇ، لېكىن مەكتەپ ئىچىدە دۇتار چېلىش، ناخشا ئېيتىش ۋە شېئىر يېزىش جەھەتتە ئۆز تالانتىنى نامايان قىلىۋاتاتتى. ئۇ مەزگىللەردە مەكتەپ ئىچىدە ۋە ئاقسۇ شەھىرى ئىچىدە ئۆتكۈزۈلىدىغان ھەر خىل سەنئەت پائالىيەتلىرى ناھايىتى كۆپ بولۇپ، كۈرەش بۇ خىل پائالىيەتلەردە مەكتەپكە ۋاكالىتەن سەھنىگە چىقىدىغان ئاساسلىق ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىرى ئىدى. ئەمىلىيەتتە كۈرەش سەنئەت مەكتەپىنى پۈتتۈرمەي تۇرۇپلا ئاقسۇدا كۆزگە كۆرۈنگەن تالانتلىق ياشلارنىڭ بىرى بولۇپ، تونۇلۇپ بولۇنغانىدى.

ئۇ مەزگىللەردە جەمئىيەتتە بىر تۈركۈم سەنئەتكارلار بولسىمۇ، ئەمما كۆپىنچىلىرى كەسىپى جەھەتتە مۇكەممەل مائارىپ تەربىيەسى كۆرمىگەنلىكى ئۈچۈن سەنئەتكە بولغان ھەقىقىي چۈشەنچىلىرىمۇ يوق ئىدى. گەرچە ئۇلار ساز چېلىپ، ناخشا ئېيتالىسىمۇ، ئەمما تېكىستلارنى چۈشىنىش، مۇزىكىغا كىرىش ۋە ھېسسىياتنى ئىپادىلەشتە ناھايىتى كۆپ ئاجىزلىقلار بار ئىدى. كۈرەشنىڭ بۇ جەھەتتىكى كەڭ دائىرىلىك ماتېرىيال كۆرۈپ نەزىرىيە سەۋىيىسىنى

ئۆستۈرۈشى، نەزىرىيەنى ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرۈپ سىناق ئېلىپ بېرىشى نەتىجىسىدە ناخشا ئېيتىشتا ئۆزىگە خاس بىر ئۇسلۇپ ياراتقاندى. ئۇنىڭ مەكتەپتە ياراتقان كۆرۈنەرلىك نەتىجىلىرى ئوقۇغۇچىلار ئارىسىدىلا ئەمەس، بەلكى ئوقۇتقۇچىلار ئارىسىدىمۇ زور غۇلغۇلا قوزغىغانىدى. شۇڭا كۈرەش ئوقۇش پۈتتۈرمەي تۇرۇپلا، مەكتەپ رەھبەرلىكى ئۇنى مەكتەپكە ئوقۇتقۇچىلىققا ئېلىپ قېلىشنى قارار قىلىپ بولغانىدى.

كۈرەش 1981 - يىلى مەكتەپ پۈتتۈرۈپ، ھەقىقەتەن ئاقسۇ سەنئەت مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى بولۇپ قېلىپ قالدى. ئۇ تۇنجى قېتىم تىرىشچانلىقنىڭ نەتىجىسىنى كۆرۈۋاتاتتى. ئۇنىڭ شادلىقىغا ئائىلىسىدىكىلەرمۇ جۈر بولدى. ئۇ خىزمەتكە چىققاندىن كېيىن، ئۇنىڭ شارائىتى تېخىمۇ ياخشىلاندى، ئىمتىيازى تېخىمۇ زورايدى. ئۇ سەنئەت مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلارغا دەرس بەرگەندىن سىرت، ئاقسۇ دارىلمۇئەللىمىندە سەنئەت كەسپىدە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلارغىمۇ دەرس بەردى. ئۇ ئوقۇغۇچىلارغا بىر تەرەپتىن سەنئەت جەھەتتە دەرس بەرسە، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆزىنىڭ سەنئەت، مەدەنىيەت ۋە ھايات ھەققىدىكى بىلىملىرىنى، كۆزقاراشلىرىنى ۋە ئىدىيىسىنى تۇنۇشتۇردى. ئۇنىڭ ئوقۇتقۇچىلىق ھاياتىدا ئوقۇغۇچىلىرىغا سىڭدۈرگەن ھەر خىل بىلىملىرى، يۈكسەك غايىسى ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ

قەلبىدە چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغان بولۇپ، ئۇنىڭ دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى ئوقۇغۇچىلىرى ئۇنى ھەر دائىم ھۆرمەت ۋە سېغىنىش ئىچىدە يات ئېتىدۇ.

كۈرەشنىڭ ئاقسۇدىكى تەسىرى بارغانچە زورىيىپ باراتتى. ئۇنىڭ تىرىشچانلىقى، مەسئۇلىيەتچانلىقى ۋە قىزغىنلىقىنى كۆرگەن بىر قىسىم پېشقەدەملەر ئۇنى ئاللىقاچان ئاقسۇ مائارىپ ئىدارىسىدە ئەمەل تۇتۇشقا كۆرسىتىپ بولغانىدى. بىراق كۈرەشنىڭ غايىسى بۇ ئەمەس ئىدى. ئۇ سەنئەت ساھەسىدە بۆسۈپ چىقىشنى، ناخشىدا ۋايىغا يېتىشنى ئارزۇ قىلاتتى. شۇڭا ئۇ 1984 - يىلى ئاقسۇ ۋىلايەتلىك مائارىپ باشقارمىسىغا مۇئاۋىن باشلىق بولۇپ تەيىنلىنىش تەكلىپىنى رەت قىلىپ، ئۈرۈمچىگە كېتىش قارارىغا كەلدى. ئۈرۈمچى ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىنىڭ مەركىزى بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇيغۇرلارغا مۇناسىۋەتلىك بارلىق ئەدەبىيات، سەنئەت ۋە ئەدەبىياتقا مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار، گېزىت - ژۇرناللار، ئونئېرىستېتلار ۋە بارلىق ئاتاقلىق ئەدەبىيات - سەنئەت خادىملىرى مۇشۇ يەردە ئىدى. كۈرەش يەنە داۋاملىق ئۆزلەپ ئوقۇشنى، كەسپىي جەھەتتە پىشىپ يېتىلىشنى ئارزۇ قىلاتتى. كۈرەشنىڭ نەزىرىدە ئۈرۈمچى مەقسەتلىرىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتا پەلەمپەي بولالايدىغان مۇھىم شەھەر ئىدى.

كۈرەش 1985 - يىلى ئۈرۈمچى شەھەرلىك 5 -
باشلانغۇچقا سەنئەت ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ يۆتكىلىپ باردى.

«غۇنچىلار مۇكاپاتى» پروگراممىسى ۋە ياش چولپان

كۈرەش ئۈرۈمچى شەھەرلىك 5 - ئوتتۇرا مەكتەپكە يۆتكىلىپ كەلگەن مەزگىللەر ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق تېلېۋىزىيەسى تەرىپىدىن «غۇنچىلار مۇكاپاتى» نامدا ئۆسمۈرلەرگە ئاتالغان بىر سەنئەت پروگراممىسىنى باشلىغان مەزگىل ئىدى. بۇنىڭغا ھەرقايسى باشلانغۇچ مەكتەپتىكى سەنئەت ئوقۇتقۇچىلىرى بىر قىسىم سەنئەتكە قىزىقىدىغان ئوقۇغۇچىلارنى يەككە ۋە كۆپلىكتىن تۈرلەر بويىچە سەنئەت نومۇرلىرىنى تەييارلاتقۇزۇپ، مۇسابىقىگە قاتناشتۇراتتى. كۈرەش تۇنجى قېتىمدا تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ ئۇيغۇر بۆلۈمىدە ئاۋاز ئارتىسى بولۇپ ئىشلەيدىغان ئاچىسى ئارزۇگۈلنىڭ ئوغلى ئىليار مۇتەللىپنى يەككە تۈر بويىچە ناخشا تەييارلاتقۇزدى. ناخشىنىڭ تېكىستى ۋە مۇزىكىسىنى ئۆزى يازدى ۋە ئۆزى بىر قوللۇق مەشىق قىلدۇردى. ئىليار مۇسابىقىدا «ئاجراشماڭلار ئاتا - ئانىلار» ناملىق ناخشىنى ئوقۇپ، باھالىغۇچىلارنى، تاماشىبىنلارنى ۋە

تېلېۋىزور كۆرگۈچلەرنى ھەيران قالدۇردى. ئىليارنىڭ ناخشا ئېيتىشتىكى تالانتىدىن سىرت، ناخشىدا ئىپادىلەنگەن تۇرمۇش كارتىنىسى ۋە ھېسسىيات ھەممىنى ھەيران قالدۇرغانىدى. ئىليار «غۇنچىلار مۇكاپاتى» دا 1 - دەرىجىلىك ئورۇنداش مۇكاپاتىغا، كۈرەش 1 - دەرىجىلىك ئىجادىيەت مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. ئامەت كەلسە قوش كەپتۇ دېگەندەك، كۈرەشنىڭ ئۈرۈمچىگە كېلىپ، تۇنجى قېتىم مۇسابىقىگە قاتناشتۇرغان ناخشا ئىجادىيىتى ئۇنى بالىلار ناخشا ئىجادىيىتى ساھەسىدىكى تۇيۇقسىز باش كۆتۈرگەن تەلەپلىك ئادەمگە، ئىليارنى كىچىك ناخشا چولپىنىغا ئايلاندۇرغانىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئىليارنىڭ ناممۇ، كۈرەشنىڭ ئىسمىمۇ ھەممە يەرگە تارقالدى. ئۇنى ئىجادىيەت ئۈچۈن ئىزدەپ كېلىدىغان ھەرقايسى مەكتەپلەرنىڭ سەنئەت ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيدىغان بولدى.

يەنە بىر يىلى «غۇنچىلار مۇكاپاتى» ئۆسمۈرلەر پروگراممىسى ئۈچۈن رەنا روزىنى تەييارلىدى. بۇ قېتىم رەنا روزى مۇسابىقىدا «چېلىكىم» ناملىق ناخشىنى ئېيتتى. ناخشا بالىلارغا خاس ئىجاد قىلىنغانلىقى ئۈچۈن كىچىك رەنانىڭ شوخ قىلىقلىرى بىلەن جاراڭلىق ئاۋازى ھەممىنىڭ قارشى ئېلىشىغا سازاۋەر بولدى. بۇ مۇسابىقىدە رەنا روزى 1 - دەرىجىلىك ئورۇنداش مۇكاپاتىغا، كۈرەش 1 - دەرىجىلىك ئىجادىيەت مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. كۈرەش

بۇ مەزگىللەردە «غەيرەت قىلىڭ غەيرەت»، «مېنىڭ ئاسلىنىم»، «دېمىدىمۇ»، «مېنىڭ ئانام»، «مەن ئۇيغۇر بالىسى»، «تىلىمنى ئانام بەرگەن» قاتارلىق بىر تۈركۈم بالىلار ناخشىلىرىنى ئىجات قىلدى. كۈرەش ئىجاد قىلغان بۇ ناخشىلارنىڭ تېكىستى ۋە مۇزىكىسىمۇ ئۆزگىچە ۋە يېڭىچە بولغانلىقى ئۈچۈن ھەممە كىشىلەرنىڭ قاتتىق قارشى ئېلىشىغا ئېرىشكەن ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ مەزگىللەردە بالىلار ناخشا ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلار يوق دېيەرلىك بولۇپ، تېكىست يازىدىغانلار مۇزىكا ئىشلىيەلمەيدىغان، مۇزىكا ئىشلەيدىغانلار تېكىست يازالمايدىغان بىر خىل ھالەت مەۋجۇت ئىدى. كۈرەش تېكىست يېزىش، مۇزىكا ئىشلەش، ھەتتا ناخشىنى ئۆزى ئېيتىشقىچە ھەممە جەريانلارنى ئۆزى قىلالغانلىقى ئۈچۈن باشقىلارغا قارىغاندا كۆپ ئەۋزەللىككە ئېرىشكەن ئىدى. بىراق كۈرەشنىڭ نىشانى بۇ ئەمەس ئىدى. ئۇ تېخىمۇ يوقىرى ئۆرلەپ ئوقۇپ، سەنئەت ساھاسىدە يېڭىلىق يارىتىشنى، كەلگۈسىدە سەنئەتنىڭ يوقىرى پەللىسىدە نەزەرىنى تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىشنى ئارزۇ قىلاتتى. شۇڭا ئۇ بىر تەرەپتىن ئىشلەپ، يەنە بىر تەرەپتىن ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان دەك قىلىشىمۇ، ئەمما بوش ۋاقىتلىرىنىڭ كۆپىنچىسىدە يەنىلا تولۇق ئوتتۇرىنىڭ دەرسلىكىنى ئۆزلىكىدىن ئۆگىنىش بىلەن بەنت ئىدى. ئۇ ھامىنى ئالىي

مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇيمەن دەپ ئويلايتتى. دېگەندەك ئۇ 1987 - يىلى ئالىي مەكتەپ ئىمتىھانغا قاتنىشىپ، شىنجاڭ ئونۋېرسىتېتىنىڭ تارىخ فاكولتېتىغا قوبۇل قىلىندى. لېكىن ئۆزىنىڭ سەنئەت ساھەسىدە ئوقۇش نىيىتى بولغانلىقى ئۈچۈن كېيىن سەنئەت ئىنستىتوتىنىڭ يېڭىدىن تەسىس قىلىنغان كومپوزىتۇرلۇق كەسپىگە ئالماشتى. سەنئەت ئىنستىتوتىدا يېڭىدىن تەسىس قىلىنغان بۇ تۇنجى قارار سىنىپتا پەقەت كۈرەش، بەختىيار، ئەخەت ۋە نۇردىن ئىبارەت تۆت نەپەرلا ئوقۇغۇچى بار ئىدى. بۇ يىلى مەكتەپكە ئابدۇللا ئابدۇرەھىم، ئابدۇكېرىم ئابلىز، يۈكسەك شىجائەت قاتارلىق بىر تۈركۈم تالانتلىق بالىلار قوبۇل قىلىنغان بولۇپ، ئۇلار دراما سىنىپىدا كۈرەش بىلەن پاراللېل ئوقۇغان ئىدى. بەزىدە ئۇلار بىر قىسىم دەرىسلەرنى بىرلەشمە سىنىپتا بىرلىكتە ئوقۇيتتى.

كۈرەش مەكتەپكە كىرىشتىن ئىلگىرىلا ياش ناخشىچى سۈپىتىدە تونۇلۇشقا باشلىغانىدى. ئۇ ئۈرۈمچىگە كېلىپلا ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتى قارمىقىدا قۇرۇلغان ئويۇن قويۇش شىركىتىنىڭ تەكلىپى بىلەن بىر قانچە قېتىم تەڭرىتېغىنىڭ شىمال ۋە جەنۇبىنى ئايلىنىپ، ئويۇن قويۇشقا قاتنىشىپ، ئەل ئارىسىدا بەلگىلىك تەسىر قوزغىغانىدى. ئۇنىڭ «پۇل» ناملىق ناخشىسى ئەنە شۇ مەزگىللەردە ئىجات قىلىنغان مۇنەۋۋەر ناخشىلارنىڭ

بېرى بولۇپ، جەمئىيەتتە كەڭ ئالقىشقا ئېرىشكەندى. ئۇ مەكتەپكە كىرگەن يىلى ئۇنىڭغا يەنە بىر ئامەت كەلدى. شۇ يىلى كۈزنىڭ ئاخىرقى ئېيىدا ئىشتىن سىرتقى ياش ناخشىچىلارنىڭ تېلېۋىزوردا ماھارەت كۆرسىتىش ناخشا مۇسابىقىسىدا «سېغىندىم»، «تاغ سۇلىرى» قاتارلىق ناخشىلىرى ئارقىلىق باھالىغۇچىلارنىڭ بىردەك ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشىپ، 1 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى ۋە شۇ چاغدىكى ئەڭ داڭلىق ماركا ھېسابلانغان «قار لەيلىسى» رەڭلىك تېلېۋىزورى بىلەن مۇكاپاتلاندى. شۇنىڭدىن كېيىن كۈرەشنىڭ نامى تەڭرىتېغىنىڭ جەنۇب، شىمالغا تارالدى. ئەل ئارىسىدا تۇنۇلغان ناخشا چولپىنى بولۇپ تونۇلدى. بۇ شەرەپ ئەينى چاغدىكى شارائىتتىن ئېلىپ ئېيتقاندا ئۇيغۇرلار ئارىسىدىكى ئەڭ يۈكسەك شەرەپ ھېسابلىناتتى.

ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىدا ئورۇندالغان سىمفونىيە

كۈرەشنىڭ سەنئەت ئىنستىتوتىدىكى ھاياتى ناھايىتى داغدۇغىلىق ۋە مەنىلىك ئۆتتى. ئۇ كۈندىن - كۈنگە ئۆزىنى كۆزلىگەن نىشانغا يېقىنلاپ كېتىۋاتقاندا ھېس قىلاتتى. ئۇ شاۋقۇنسىز، تىنچ ھاياتنى ياخشى كۆرمەيتتى. ئۇ ھەر دائىم بىرەر ئىش قىلىشنى، ھاياتغا يېڭىدىن - يېڭى مەنە بېرىشنى ئويلايتتى. ئۇ تۆت يىللىق ئوقۇش ھاياتىدا ئۆزى تەشنا بولغان سەنئەت بىلىملىرىگە ئىگە بولغاندىن سىرت شەخسىي ئۆمەك تەشكىللەپ، ناھىيەمۇ - ناھىيە ئارىلاپ ئويۇن قويۇشنىڭ تۇنجى ئۇلگىسىنى ياراتتى. كۈرەشنىڭ دادىللىق بىلەن ئاچقان بۇ يولى كېيىنكى كۈنلەردە باشقا سەنئەتكارلار ئۈچۈن يول تاپىدىغان، پۇل تاپىدىغان يېڭى كارۋان يولىغا ئايلاندى. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ يولدا مېڭىپ باقمىغان سەنئەتكارلار ئاز بولسا كېرەك. ئۇ بۇ جەرياندا بىرقانچە قېتىم ئىچكىرى ئۆلكىلەردە ئۆتكۈزۈلگەن

مەملىكەتلىك ناخشا مۇسابىقىلىرىگە قاتنىشىپ، ئىككىنچى ۋە ئۈچىنچى دەرىجىلىك لوگىنلارغا ۋە شەرەپ مېداللىرىغا ئېرىشتى.

كۈرەشنىڭ سەنئەت مەكتەپتە ئەڭ قىزىققان تېمىسى غەرب مۇزىكىچىلىقىدا شوھرىتى زور بولغان سىمفونىيە ئىلمى ئىدى. گەرچە ئۇيغۇر ئون ئىككى مۇقامى بەزى جەھەتلەردە غەربنىڭ سىمفونىيەسىگە ئوخشاپ كەتسىمۇ، لېكىن ئىچكى قۇرۇلما ۋە مۇزىكىلىق بايان جەھەتتە يەنە مەلۇم پەرقلەر بار ئىدى. كۈرەشنىڭ ئىستىكى ئوقۇش پۈتتۈرۈش دېپىرتاتسىيەسىگە چوڭ ھەجىملىك بىر سىمپونىيە تەييارلاش ئىدى. شۇڭا ئۇ ئوقۇش ھاياتىنىڭ كېيىنكى يىللىرى بەزى ناخشىلارنى ئىجات قىلغاندىن سىرت كۆپىنچە ۋاقىتلىرىنى سىمفونىيە نەزەرىيەسىنى تەتقىق قىلىش ۋە ئەمەلىيەتتە مەشىق قىلىش بىلەن ئۆتكۈزدى.

1991 - يىلى 7 - ئاينىڭ بىرىنچى ھەپتىسى، كۈرەشنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇزىكا دېپىرتاتسىيەسى بولاتتى. بۇنىڭغا مەكتەپتىكى ساۋاقداشلىرى، ئوقۇتقۇچىلىرىدىن سىرت سىرتتىنمۇ مېھمانلار كېلىپ قاتناشسا بولاتتى. سەنئەت ئىنستىتوتىنىڭ دېپىرتاتسىيە ئۈچۈن تەييارلانغان ئايرىم زالى مېھمانلار بىلەن لىق تولغانىدى. ئالدىنقى قاتاردا كۈرەشنىڭ ئەنگىلىيەدىن كەلگەن سىمفونىيە ئوقۇتقۇچىسى،

سېنىپ مەسئۇلى سۇلايمان ۋە باشقا باھالىغۇچى ئوقۇتقۇچىلار ئولتۇراتتى. كۈرەش سەھنىدە دېسپورتاتسىيەسىنى باشلاش ئۈچۈن كۈتۈپ تۇراتتى. ئالدىغا ئېلىكترونلۇق رېئال تەييار قىلىنىپ قويۇلغانىدى. ۋاقت توشقاندا سېنىپ مەسئۇلى سۇلايمان باشلاش ئىشارىتى بەردى.

كۈرەش قولغا مېكرافوننى ئېلىپ سۆزىنى باشلىدى:

- ھۆرمەتلىك ئۇستازلار، قەدىرلىك مېھمانلار، مەن كۈرەش كۈسەن، سەنئەت ئىنستىتوتى مۇزىكا ئىجادىيەت كەسپىنىڭ 1987 - يىللىق تۇنجى قارار ئوقۇغۇچىسى بولمەن. ھازىر سىلەرگە ئۆزۈم ئىجات قىلغان «كۈسەن سىمفونىيىسى» نامىدىكى چوڭ ھەجىملىك مۇزىكا ئەسىرىمنى ئورۇنداپ بەرمەكچى، ھەممىڭلارنىڭ ياخشى كۆرۈشىنى ئۈمىد قىلمەن. - كۈرەش سۆزىنى تۈگىتىپ، تاماشىبىنلارغا چوڭقۇر ئىگىلىپ تازىم قىلغاندىن كېيىن، «كۈسەن سىمفونىيەسى» نى چېلىشقا باشلىدى.

ياخشى مۇزىكىنىڭ سېھرى باشقىچە، ھاۋانىڭ شۇنچە ئىسسىق بولۇشىغا قارىماي، ھەممە ئادەم شۇنچىلىك دىققەت بىلەن جىم ئولتۇرۇپ سىمفونىيە ئاڭلىماقتا ئىدى. مۇزىكىنىڭ لەرزىسى مۇڭى، گەھ ئادەمنى تەكلىماكان چۆللۈكىنىڭ سىرلىق قوينغا باشلاپ كىرسە، گەھ كۈسەن بوستانلىقىنىڭ قەدىمىي مەدەنىيەت قايىنىمغا ئېلىپ

باراتتى. كۈرەشنىڭ ئېلىكترونلۇق رېئالنىڭ تىللىرىغا تىگىۋاتقان بارماقلىرىدىن گۈللەنگەن بىر مەدەنىيەتنىڭ پارلاق مەنزىرىسىنى كۆرگىلى بولاتتى. بىر مەدەنىيەتنىڭ، بىر دەۋرنىڭ سىمۋولى بولغان «كۈسەن» بۈگۈن مۇزىكا تىلى بىلەن قايتا بايان قىلىنىۋاتاتتى.

سىمفونىيە ئاخىرلاشقان ھامان زال ئالقىش سادالىرىغا تولدى. باھالىغۇچى ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ چىرايلىرىدا مەمىنىيەت نۇرلىرى جىلۋە قىلاتتى. بولۇپمۇ ئەنگىلىيەلىك يېتەكچى ئوقۇتقۇچىسى كۈرەشنىڭ مۇزىكا تالانتىدىن، سىمفونىيەنى ئورۇنداش سەنئىتىدىن تولمۇ رازى بولغانىدى. ئۇ كۈرەش ھەققىدە قىلغان باھا سۆزىدە:

- مەن بۈگۈن بىر ئۇيغۇر تەرىپىدىن يېزىلغان تۇنجى سىمفونىيەنى ئاڭلىدىم ھەم ئۇنىڭ يېتەكچىلىكىنى قىلدىم. بۈگۈنكى بۇ ھاياجانلىق مىنۇتلار مېنى چەكسىز ئىپتىخارلاندىرىدۇ. مىڭ يىل ئىلگىرى كۈسەن دىيارىدا پارلىغان كۈسەن مۇزىكىسى، مىڭ يىل كېيىن كۈسەنلىك يىگىت تەرىپىدىن قايتا نامايەن بولدى، بۇ ھەممىمىزنىڭ شەرىپىدۇر، - دېگەن ئىدى.

كۈرەش مەكتەپنى ئەلا نەتىجە بىلەن پۈتتۈردى، ئەمما كەلگۈسى تەقسىماتىنىڭ قانداق بولۇشى تېخى مەلۇم ئەمەس ئىدى. «چۈجىنى كۈزدە سانا» دېگەندەك،

مائارىپ نازارىتى ئوقۇغۇچىلار ئىشخانىسىدىن خەۋەرمۇ كۆزدە
چىقاتتى .

كۆزمونچاق، ھەسرەت ۋە ئېچىنىش

بۇ يىلقى كۆز كۈرەشكە ياخشى كەلمىدى. ئۇ تەقسىمات ئۇچۇرى چىققۇچە ئويۇن قويۇش ئەترىتى تەشكىللەپ، ناھىيە - بازارلارنى ئارىلاپ، ئويۇن قويۇشقا كەتكەندى. ئۇ بىرەر سەنئەت تەتقىقات ئورنىدا ئىشلەشنى ئارزۇ قىلاتتى، بىراق بۇ مەزگىللەردە ئىستەك بىلەن رېئاللىق باشقا - باشقا نەرسە ئىدى. مائارىپ نازارىتىنىڭ تەقسىماتسىز، ئۆزى خالىغان ئىشلارنى قىلىشى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە پارىخورلۇق ئەۋج ئالغان بۇ جەمئىيەتتە تەقدىر داۋاملىق باشقىلارنىڭ قولىدا ئوينىلاتتى.

كۈرەش ئويۇن قويۇشتىن سېنتەبىر ئايلىرىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا قايتىپ كەلدى. تېخىچە مائارىپ نازارىتىنىڭ تەقسىماتىدىن خەۋەر يوق ئىدى. ئىش ئورنى تېخى بېكىتىلمىگەنلىكى ئۈچۈن بىرەر ئىشنى باشلىيالمىدى. كۈنلىرىنى تىت - تىتلىق ئىچىدە ئۆتكۈزۈۋاتاتتى. بىكار بولسىلا دۇتار چېلىپ، ناخشا ئىجات قىلىپ ئىش پۇشۇقىنى

چىقراقتى. بۇ ئارىلىقتا بىرقانچە قېتىم مائارىپ نازارىتىگە بېرىپ، تەقسىماتنى سۈيۈلەپ كەلگەنمۇ بولدى. 11 - ئاينىڭ بېشىدا ئاخىر مائارىپ نازارىتىدىن ئۇچۇر كەلدى، بىراق بۇ خوشاللىق ئۇچۇرى ئەمەس ئىدى. كۈرەش 5 - ئوتتۇرا مەكتەپتىن ئوقۇشقا كەلگەنلىكى ئۈچۈن مائارىپ نازارىتى ئۇنى يەنىلا 5 - ئوتتۇرا مەكتەپكە بېرىشنى بۇيرۇغان ئىدى. لېكىن كۈرەشنىڭ 5 - ئوتتۇرا مەكتەپكە قايتىپ بارغۇسى يوق ئىدى. مائارىپ نازارىتىگە بىر قانچە قېتىم قاترىغان بولسىمۇ، ئەمما يەنىلا نەتىجە چىقمىدى. ئاخىرى ئۆز ئالدىغا ئىش قىلىش قارارىغا كەلدى.

شۇ مەزگىللەردە ياسىن مۇخپۇل تېكىست ۋە مۇزىكىلىرىنىڭ ئۆزگىچىلىكى بىلەن سەنئەت ساھەسىدە تۈنۈلۈۋاتقان شەخسلەرنىڭ بىرى ئىدى. بىر ناخشا ئىجادىيەتچىسى ئۈچۈن ئېيتقاندا يازغان تېكىست ۋە ئىشلىگەن مۇزىكىسىنى شۆھرەتكە ئىگە قىلىدىغان ئادەم يەنىلا ناخشىچى ھېسابلىناتتى. كۈرەشنىڭ 1987 - يىلى ئېرىشكەن ئۇنۋىدىن كېيىن تېلېۋىزور ئېكرانىدا ئېيتقان بىر قانچە ناخشىسى ياسىن مۇخپۇلغا ياراپ قالغانىدى. بولۇپمۇ كۈرەش ئېيتقان، ئىمىنجان يۈسۈپ ئىجات قىلغان «ئون سەككىز ياشىم» ناخشىسى ياسىن مۇخپۇلغا «مېنىڭ ئىجادىيەتلىرىمنىڭ خاسلىقىغا كۈرەشنىڭ ئاۋازى ماس كەلگۈدەك» دېگەن تۇيغۇنى بەرگەن ئىدى. شۇنىڭ بىلەن

كۈرەش ياسىن مۇخپۇل ئىجادىيىتىدىكى «سىم - سىم - يامغۇر»، «شاھى كۈيلەر»، «سۈرەت»، «خىياللار»، «كۆزمونچاق»، «قەبرىدىكى گۈل»، «ئاق چېچەك»، «كاككۇك قونغان تال»، «نازلانما»، «مەن ئىزدەيمەن بەختىمنى» قاتارلىق جەمئىي 10 ناخشىدىن تەركىب تاپقان «كۆزمونچاق» ناملىق قاپلىق ئۇنئالغۇ لېنتىسىنى ئاۋازغا ئېلىش ئىشلىرىغا كىرىشىپ كەتتى. ناخشا لېنتىسى 1991 - يىلىنىڭ قىش مەزگىلىدە شىنجاڭ ئۇن - سىن نەشرىياتى تەرىپىدىن بازارغا سېلىندى. بۇ ئەينى يىللىرى رەسمىي نەشرىيات تەرىپىدىن ئىشلەنگەن ساناقلىق ناخشا لېنتىلىرىنىڭ بىرى ھېسابلىناتتى. بۇ كۈرەشنىڭ چىقارغان تۇنجى ناخشا لېنتىسى بولۇپ، نەشرىياتتىن ناخشا لېنتىلىرىنىڭ بىر قىسىم سېتىش ھوقۇقىنى سېتىۋالدى. ئۇ چاغدا ناخشا لېنتىلىرىنى كۆچۈرۈپ سېتىش ئىشلىرى تېخى رەسمىي كەسىپى شەكىلدە باشلانمىغان بولۇپ، ئۈرۈمچىدە مەخسۇس ناخشا لېنتىلىرىنى ساتىدىغان دۇكانمۇ يوق ئىدى.

شۇ چاغلاردا كۈرەشنىڭ كىچىك ۋاقتىدىكى رەسىم ئۈستازى تۇردى ئېلىنىڭ ئۈرۈمچى دۆڭ كۆۋرۈكتە كىچىك بىر رەسىمخانىسى بولۇپ، رەسىمچىلىك بىلەن جان باقاتتى. بۇ چاغلاردا كۈرەشنىڭ ئائىلىسىمۇ ئۈرۈمچىدە بولۇپ، تۇردى ئېلىغا بىلەن يېقىن باردى - كەلدىسى

بار ئىدى. كۈرەشمۇ كىچىك ۋاقتىدىكى بۇ ئۇستازغا ھۆرمىتىنى بىلدۈرۈپ، قولىدىن كېلىدىغان ياخشىلىقلارنى قىلاتتى. كۈرەش تۇردى ئېلىغا دۇكىنىنىڭ ئالدىغا، يەنى پىيادىلەر يولىنىڭ قىرغىغا بىر ئۈستەل قويۇپ، ناخشا لېنتىلىرىنى سېتىش ۋە كۈچۈرۈپ سېتىش تەكلىپىنى بەردى. بۇ تەكلىپ تۇردى ئېلىغا ياراپ قالدى. شۇنىڭ بىلەن كۈرەش تۇردى ئېلىغا بىر ئۇنئالغۇ ۋە ئۆزىدە بار ناخشا لېنتىلىرىنى تەييارلاپ بەردى ھەم ئۆزىنىڭ يېڭىدىن چىققان «كۆزمونچاق» ناملىق ناخشا لېنتىسىدىنمۇ بەردى. تۇردى ئېلىنىڭ يول ياقىسىدا باشلىغان بۇ كىچىككىنە تىجارىتى كېيىنكى كۈنلەردە زورىيىپ، ئۇنى رەسمىي ناخشا لېنتىلىرىنى سېتىش دۇكىنىغا ئىگە قىلدى. ئاندىن تېخىمۇ تەرەققىي قىلىپ، ناخشا لېنتىلىرىنى ئۆزى مەبلەغ سېلىپ ئىشلەيدىغان، ھەتتا كىنو ئىشلەيدىغان دەرىجىگە ئېلىپ باردى. 90 - يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلاپ تۇردى ئېلىنىڭ ۋە شىركىتىنىڭ نامىدا خېلى كۆپ كىنولار ئىشلەندى. شۇ چاغلاردا تۇردى ئېلى ناھايتى ئاز ساندىكى كىنو ئىشلەيدىغان شەخسلەرنىڭ بىرى ھېسابلىناتتى.

«كۆزمونچاق» ناخشا لېنتىسى كۈرەش ئۈچۈن بىر باشلىنىش بولدى. گەرچە كۈرەش ئۈن - سىن نەشرىياتىدىن سېتىش ھوقۇقىنى سېتىۋالغان بۇ تۇنجى ئۇن ئالغۇ لېنتىسىدىن كۆپ پايدا كۆرمىگەن بولسىمۇ،

ئەمما ناخشا لېنتىسى ئىشلەش تېخنىكىسى ۋە جەرياننى ئۆگىنىۋالدى.

شۇنداق قىلىپ، 1992 - يىلى 1 - ئايدا كۈرەش تېكىست ۋە مۇزىكىسىنى ئۆزى ئىجات قىلغان «ھەسرەت»، «ئېچىنىش» ناملىق ئىككى دانە ناخشا لېنتىسىنى بىراقلا بازارغا سالدى. «ئېچىنىش» ناملىق لېنتىدا «چىچىڭ قېنى»، «قىز»، «بىلەلمىدىم ھېچ»، «چاي»، «قېنى»، «كۈلمەن»، «ئاجراشماڭلار ئاتا - ئانىلار»، «سۈرمە»، «پۇل»، «ئادەم»، «يول»، «شۇنداق بىر يەردە ياشسام دەيمەن» قاتارلىق 12 ناخشا، «ھەسرەت» ناملىق لېنتىدا «سۆزۈم بار»، «قىزلار»، «دەرۋىش سۆيگۈ»، «دوپپا»، «كۆز»، «ئاي»، «گۈل»، «سېنى ئويلايمەن»، «كەلمەڭ دېسەڭمۇ»، «بۇلاق»، «بىۋاپا»، «يارىمنىڭ تويى»، «ئانىلار» قاتارلىق 12 ناخشا بار ئىدى. بۇ ناخشىلارنىڭ كۆپىنچىسى 90 - يىللاردىن كېيىن يېزىلغان بولۇپ، كۈرەشنىڭ ئىچكى دۇنياسىدىكى ئىزتىراپلار، بۇرۇختۇم بولغان روھى ھالىتى ئەكس ئەتكەنىدى. ئۇنىڭ كۆپىنچە ناخشىلىرىدا ئۇيغۇر مەدەنىيىتىگە بولغان سۆيگۈ، مەۋجۇت رىئاللىققا بولغان نارازىلىق بار ئىدى. ئۇ ئۆزى ياشاۋاتقان جەمئىيەتتىن بۇرۇقتۇم بولاتتى، ئەتراپىنى ئوراپ تۇرغان توسالغۇلارنى بۆسۈپ ئۆتكۈسى كېلەتتى، ئەركىنلىككە ئىنتىلەتتى. «بىلەلمىدىم ھېچ»، «شۇنداق

بىر يەردە ياشسام دەيمەن» ناملىق ناخشىلىرى ئەنە شۇ ئىنتىلىشلىرىنىڭ، ئەزگۈ خىياللىرىنىڭ ئىپادىلىرى ئىدى. ئۇنىڭ ھەر بىر ناخشىسىدا بىردىن ھايات ھېكايىسى بار ئىدى. ئۇنىڭ ناخشىلىرىنىڭ تېمىلىرى ھايات كەچۈرمىشلىرىدىن، ئەتراپىدىكى يۈز بەرگەن ۋەقە، ھادىسىلەردىن ئېلىنغانىدى. ئۇ ھاياتنى قىزغىن سۆيەتتى، شۇڭا ئۇ سىقىلىشتىن بۇرۇختۇم بولاتتى، ئۇ ئەركىنلىككە ئىنتىلەتتى، شۇڭا ئۇ مەۋجۇت رېئاللىقتىن ئېچىناتتى.

ئويۇن قويۇش ئۆمىكى

كۈرەشنىڭ بۇ ئىككى ناخشا لېنتىسى ئۇيغۇرلار ئارىسىدا زور تەسىر قوزغىدى. ئۇ دەسلەپتە ناخشا لېنتىسى ئارقىلىق ئۇيغۇرلار جەمئىيىتىگە تەسىر كۆرسىتىمەن، ئۇيغۇرلار ئارىسىدا مەلۇم ئىدىيە پەيدا قىلىمەن، دەپ ئويلىغانىدى، ئەمما بۇ خىل ئۇسۇلنىڭ ئۇزۇن ۋاقىتقا ئېھتىياجى بارلىقىنى، بۇنىڭدا تاماشىبىنلار بىلەن بىۋاسىتە ئۇچرىشىش مۇمكىنچىلىكى بولمايدىغانلىقىنى، ۋاسىتىلىق يەتكۈزگەن ئۇچۇرنىڭ بىۋاسىتە يەتكۈزگەن ئۇچۇرغا قارىغاندا ئۈنۈمى تۆۋەن بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. شۇڭا ئۇ بىر تەرەپتىن «ئەركەك سۇ»، «ھەيكەل»، «سۇلايمان گۇۋاھ»، «چالا تەگكەن ئوق» قاتارلىق بىر قىسىم مەشھۇر شېئىرلارغا مۇزىكا ئىشلەپ، ئۇنى ناخشىغا ئايلاندۇرسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئويۇن قويۇشنىڭ پۇختا تەييارلىقىنى قىلدى. بۇ جەرياندا ئۆزىمۇ بىر قىسىم ناخشىلارنى ئىجاد قىلدى. «ئەمەلدار»، «ساختا ئاداش»، «ئىت مېجەزلەر» ناملىق ناخشىلار

كۈرەشنىڭ بۇ جەريانىدا يازغان ئىجادىي ناخشىلىرى ئىدى. كۈرەش 1993 - يىلى 30 پارە قۇرئاننىڭ قىرائىتىنى ئۈنئالغۇ لېنتىسى قىلىپ ئىشلەپ، ئۇنى رەسمىي ئۈن - سىن نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلدۇردى. بۇ ئۇيغۇرلار ئارىسىدا تۇنجى قېتىملىق ئىش بولۇپ، تېخى شۇ ۋاقىتقىچە ئۇيغۇرلاردىن ھېچكىم قۇرئان قىرائىتىنى رەسمىي نەشرىيات تەرىپىدىن نەشر قىلدۇرۇپ باقمىغانىدى. گەرچە قۇرئان قىرائىتى ئۇ مەزگىللەردە ئۈنچىلىك قاتتىق چەكلەنمىگەن بولسىمۇ، ئەمما يەنىلا نۇرغۇن توسالغۇلار بار ئىدى. نۇرغۇن ئۈنئالغۇ لېنتىسى تىجارىتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان تىجارەتچىلەر بۇنداق قىرائەت لېنتىسىگە يېقىن كېلىشتىن قورقاتتى. شۇنداقتىمۇ بۇ لېنتە ئەينى چاغدا قىرىق مىڭ نۇسخا تارقىتىلغانىدى.

كۈرەش 1993 - يىلى ياز ئايلىرىدا جەنۇبتىكى ناھىيىلەرگە بېرىپ، يۇقىرىدا تىلغا ئېلىنغان يېڭى ناخشىلىرى بىلەن ئويۇن قويدى. تاماشىبىنلارنىڭ قىزىقىشى ئالاھىدە بولدى. بىراق ئۆمەكنىڭ تەييارلىقى پۇختا بولمىغانلىقى ۋە ئۆمەكتىكى بىر قىسىم ئارتىسلارنىڭ جىددىي ئىشى چىقىپ قېلىشى بىلەن ئويۇننى يېرىم يولدا توختىتىشقا مەجبۇر بولدى. شۇ يىلى قىشتا سانجى، گۇچۇڭ، مورى قاتارلىق ناھىيىلەردە بىر قانچە مەيدان

ئويۇن قويدى. 1994 - يىلى 7 - 8 - ئايلاردا خوتەندىن باشلاپ، خوتەننىڭ بارلىق ناھىيەلىرى ۋە بىر قىسىم مۇھىم يېزا بازارلىرى، قەشقەرنىڭ بارلىق ناھىيەلىرى، ئاقسۇنىڭ بارلىق ناھىيەلىرىنى ئارىلاپ يۈرۈپ ئويۇن قويدى. ئاندىن كۇچاغا كېلىپ، كۇچادىن تەلەمەتنىڭ داۋىنى ئارقىلىق تەڭرىتاغلىرىدىن ھالقىپ ئۆتۈپ، كۆنەسنىڭ ئورمان ۋە ئارالتۆپە يېزىلىرىغا باردى. ئۇ يەردىن غۇلجىغا بېرىپ، ئۇ يەردە بىر قانچە مەيدان ئويۇن قويدى. يەنە بىر قانچە مەيدان ئويۇن جېللىيۈزى ناھىيەسى ۋە ئەتراپىدىكى ھەرقايسى يېزىلاردا بولدى. ئاق ئۆستەڭ بويىدىكى ئاق كۆڭۈل، ساددا دېھقانلارنىڭ سويغان قويلىرىغا داخىل بولدى. كېيىن غۇلجىدىن ئايرىلىپ، قورغاس، جىڭ، ساۋەن، بورتالا قاتارلىق ناھىيەلەردە ئويۇن قويۇپ ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلدى.

كۈرەش ئويۇن قويۇپ نەگىلا بارسۇن، خەلق تەرىپىدىن قىزغىن قارشى ئېلىندى. ناخشىلىرىنى سۆيۈپ ئاڭلىدى. «ئەركەك سۇ»، «ئەمەلدار»، «چالا تەگكەن ئوق»، «سۇلايمان گۇۋاھ» قاتارلىق ناخشىلار خەلقنىڭ قەلبىگە ئوت ياقىتى، زال قىيقاس - چۇقانلارغا، چاۋاك سادالىرىغا تولدى. خەلقنىڭ بۇ خىل قىزغىنلىقىدىن قورققان ساقچىلار ئاخىرى يۇپۇرغا ناھىيەسىدە كۈرەشكە قول سالدى. يۇپۇرغىدا ئويۇن قويۇلغان كۈنى زالدا 30 دىن ئارتۇق

ساقچى بار ئىدى. ئۇلار تەرتىپ ساقلاش نامى بىلەن خەلق ئارىسىدا ئولتۇراتتى. ئەتىسى ساقچىلار كۈرەشنى چۈشكەن ياتقىدىن ساقچىخانغا ئەكەتتى. ساقچى باشلىقى كۈرەشكە قولغا ئېلىش تەھتىدىنى سالدى. بىرقانچە سائەت سوئال - سوراق قىلدى، ئاخىرى پىكىردە مات بولۇپ، كۈرەشنى قويۇۋېتىشكە مەجبۇر بولدى.

1995 - يىلى باھار ئايلىرىدا كۈرەشنىڭ تۆتىنچى ناخشا لېنتىسى «ئەركەك سۇ» نامىدا نەشرىدىن چىقتى. بۇنىڭغا «ئەركەك سۇ»، «ئەمەلدار»، «نېمە»، «تۇرمۇش»، «ھەيكەل»، «ھەسەتخور»، «ساختا ئاداش»، «بەندە»، «ئىت مېجەزلەر»، «بىۋاپا»، «يەرنى ساتماڭلار» قاتارلىق 11 ناخشا كىرگۈزۈلگەنىدى. بۇ ناخشا لېنتىسىنىڭ جەمئىيەتتىكى تەسىرى ئالاھىدە زور بولدى. بولۇپمۇ «ئەركەك سۇ»، «ھەيكەل»، «يەرنى ساتماڭلار» قاتارلىق ناخشىلار كىشىلەر قەلبىنى لەرزىگە سالدى. كۈرەش 5 - ئايدىن باشلاپ يەنە يازلىق ئويۇن قويۇش تەييارلىقىنى قىلدى. بىراق بۇ قېتىم كۈرەشنىڭ ئويۇن قويۇش تەستىقىنى ئېلىشى ئانچە ئاسانغا توختىمىدى. قاتمۇ - قات تەكشۈرۈش ۋە بەھۇدە ساقلىتىشلاردىن كېيىن تەستىق قەغىزىنى ئاران قولغا ئالدى.

بۇ قېتىم ئابلىكىم كەلكۈن باشچىلىقىدىكى ئاتۇش

سەنئەت ئۆمىكى بىلەن بىرلىكتە ئويۇن قويۇش كېلىشىمى تۈزۈلدى. ئويۇن ئاتۇشتىن باشلىنىپ، خوتەن، قەشقەرلەرنى ئايلىنىپ، كۇچاغا كەلدى. ئۇلار كۇچادىكى ئويۇن قويۇش ئىشلىرىنى تۈگەتكەندىن كېيىن كۇچادىن غۇلجىغا ئۆتۈپ، ئۇ يەردىن ئۈرۈمچىگە كەتمەكچى ئىدى. ئۇلار غۇلجا شەھىرىدە ئۈچ كۈنلۈك ئويۇنغا بىراقلا ئېلان چىقاردى. بىرىنچى كۈنى نورمال ئويۇن قويۇلدى. ئەمما ئىككىنچى كۈنى ئەھۋال ئۆزگەردى. ئۈرۈمچى مەدەنىيەت نازارىتىدىن كەلگەن ئىككى كىشى ئويۇن قويۇشنى بىكار قىلدى. ئەگەر نازارىتى بولۇپ، داۋاملىق ئويۇن قويۇشتا چىڭ تۇرسا قولغا ئېلىنىدىغانلىقى بىلەن تەھتىد سالىدى. غۇلجا شەھىرىدە ئويۇن قويۇش مۇمكىن بولمىغانلىقى ئۈچۈن جېلىلىۈزى ناھىيىسىگە تەۋە يېزىلاردا ئويۇن قويماقچى بولدى. ئەمما بىر مەيدان ئويۇندىن كېيىن ئۇ يەردىمۇ توختىلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئامالسىز قالغان ئۆمەك تارقاپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى. كۈرەش غۇلجىدىن ئۈرۈمچىگە قايتتى. كۈرەش ئۈرۈمچىگە كېلىپ ئۇزاق ئۆتمەي مەدەنىيەت نازارىتىدىن بىر قىزىلباشلىق ھۆججەت چۈشتى. ھۆججەتتە كۈرەشنىڭ ئىككىدىن ئارتۇق ئادەم بار يەردە سۆزلىشى ۋە ناخشا ئېيتىشى مەنبى قىلىنغانىدى.

يەرنى ساتماڭلار

«يەرنى ساتماڭلار» كۈرەشنىڭ ۋەكىل خاراكتېرلىك ناخشىلىرىنىڭ بىرى بولۇپ، 1993 - يىلى يېزىلغانىدى. ئۇ يىللاردا كۈرەش «كۈسەن مەدەنىيەت - سەنئەت شىركىتى» نامىدا شىركەت قۇرۇپ، ئۆز ئالدىغا ئىش باشلىغان يىللار ئىدى. شىركەتنىڭ نامىدا كىتاپ نەشر قىلىش، ئۇنئالغۇ لېنتىسى چىقىرىش ۋە ئويۇن قويۇش قاتارلىق بىر قىسىم مەدەنىيەت - سەنئەتكە مۇناسىۋەتلىك ئىشلار ئېلىپ بېرىلاتتى. شىركەتنىڭ يەنە بىر ھەمكارلاشقۇچىسى «شىنجاڭ سەنئىتى» ژۇرنىلى رېداكسىيەسى بولۇپ، كۈرەش رېداكسىيەنىڭ بىر خادىمى سۈپىتىدە شىركەتنىڭ دېرىكتورلۇقىنى ئۆتەيتتى. بۇ يىلى «كۈسەن مەدەنىيەت - سەنئەت شىركىتى» 30 پارە قۇرئاننىڭ قىرائىتىنى جىددىي ئىشلەۋاتقان بولۇپ، بۇ ئۇنئالغۇ لېنتىسىگە ئالدىن زاكاس تېپىش ئۈچۈن كۈرەش تۇرپانغا باردۇ. كۈرەش تۇرپاندىكى ۋاقىتتا بىر قىسىم ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭ

يەرلىرىنى، ئۈزۈمزارلىقلىرىنى ئىچكىرىدىن چىققان خىتاي سودىگەرلىرىگە 50 يىللىق، 100 يىللىق مۇددەت بىلەن سېتىۋاتقانلىقىنى ئاڭلايدۇ. كۈرەش بۇ ئۇچۇرلارنى ئاڭلاپ، قۇلاقلىرىغا ئىشەنمەي قالىدۇ. ئەمما كېيىن يەرلىرىنى ساتقان شۇ دېھقانلار بىلەن ئۇچراشقاندىن كېيىن، ھەسرەتتىن يۈرەكلىرى پۇچۇلىنىدۇ. ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، قولغا قەلەم ئېلىپ، «يەرنى ساتماڭلار» ناملىق بۇ تېكىستنى يېزىپ چىقىدۇ.

يەر ئاتا، يەر ئانا، يەر ئەجدادلار مىراسى،
يەر ئۇلۇغ، يەر بۈيۈك، يەر ھاياتنىڭ مەنبەسى.
دېھقان ئاكا، ئىلتىماسم يەرنى ساتماڭلار!
دېھقان ئاكا، ئىلتىماسم يەرنى ساتماڭلار!

ئەجدادلار يېرى بۇ سېنىڭ ھەققىڭ يوق،
ياكى بىر مۆجىزە ياراتقىنىڭ يوق.
ئەتىدىن كەچكچە يەر بىلەن بولدۇڭ،
گالغا يوق ئۇچاڭغا يا ئارتقىنىڭ يوق.

ئۇزۇندىن بىر نانغا زار بولۇپ كەلدىڭ،
ئۆيۈڭمۇ يوق تېخى خىش بىلەن سالغان.

قىشۇ - ياز يېرىشكە يۈرۈسەن ھامان،
بۇ جاپا - مۇشەققەت كىملەردىن قالغان؟

بۇ پۇرسەت ساڭا خاس يەر دېگەن بايلىق،
ھەر يوغان سۆزلىگەن ئامبالمۇ چاغلىق.
بىر ئوبدان يېرىشنىڭ قەدرىنى بىلمەي،
بولمىسۇن ماكانىڭ ئاخىرى سايلىق.

يەر سېتىپ يانچۇقنى تولدۇرماقچىمۇ؟
بوۋاڭنىڭ ئىزىنى ئۆچۈرمەكچىمۇ؟
ئەۋلادقا قالغۇدەك مال - بىساتنىڭ يوق،
دەردىڭگە دەرت قوشۇپ قالدۇرماقچىمۇ؟

يەر ئاتا، يەر ئانا، يەر ئەجدادلار مىراسى،
يەر ئۇلۇغ، يەر بۈيۈك، يەر ھاياتنىڭ مەنبەسى.
دېھقان ئاكا، ئىلتىماسم يەرنى ساتماڭلا.
دېھقان ئاكا، ئىلتىماسم يەرنى ساتماڭلا.

بۇ تېكىست مۇزىكىغا سېلىنىپ، 1994 - يىلى ۋە 1995 -
يىلى سەھنىلەردە كەڭ ئېيتىلىپ، خەلقنىڭ ئالاقىسىغا
ئېرىشىدۇ. كېيىن «ئەر كەك سۇ» نامىدىكى ناخشا لېنتىسىغا
قوشۇپ ئېلان قىلىنىدۇ.

ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭ ئىچكىرىدىن چىققان خىتاي سودىگەرلىرىگە يەرلىرىنى سېتىشى 1990 - يىللاردىن باشلانغان بولۇپ، تېخى يېڭىدىن باشلانغان مەزگىللەر ئىدى. بۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بېدىكلەر يەنىلا ئۇيغۇرلار بولۇپ، ئىقتىسادىي جەھەتتە قولى قىسقا، يۇۋاش دېھقانلار بىرىنچى بولۇپ ئۇلارنىڭ يەمچۈكىگە ئايلانغانىدى. بۇ ئىشنىڭ خەتەرلىك ئاقۇبتىنى سەزگەن كۈرەش «يەرنى ساتماڭلار» ناملىق ناخشىسى بىلەن ئاگاھلاندۇرۇشتا بولىدۇ. بىراق كۈرەشنىڭ بۇ تەشەببۇسى خىتاي ھۆكۈمىتىگە ياقمايدۇ. گەرچە كۈرەش بۇ مەزگىللەردە ھۆكۈمەت تەرەپتىن رەسمىي كونترول ئاستىغا ئېلىنمىغان بولسىمۇ، ئەمما ئاستىرتتىن كۆزىتىلمەكتە ئىدى. كۈرەشنىڭ «يەرنى ساتماڭلار» ناملىق ناخشىسى ئەينى چاغدا خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ خىتاي كۆچمەنلىرىگە يارىتىپ بېرىۋاتقان ئەۋزەللىكىنى، ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭ سادىقلىقىنى ئىپادىلەپ بەرگەندى.

كۈرەش شىۋېتسىيەگە كەلگەندىن كېيىن، نۇرغۇن چەت ئەل ئاخباراتلىرىنىڭ زىيارەتلىرىنى قۇبۇل قىلدى، ئىجادىيەتلىرى تونۇشتۇرۇلدى. كۈرەشنىڭ ئىجادىيەتلىرى ئىچىدە چەت ئەل ئاخباراتچىلىرىنى بەكرەك جەلىپ قىلغىنى يەنىلا «يەرنى ساتماڭلار» ناخشىسى ئىدى. بۇ ناخشا تېكىستى 2004 - يىلى «نېۋ يورك تايمس»

گېزىتىدە كۈرەشنىڭ ھاياتى بىلەن بىرگە تونۇشتۇرۇلدى.
شۇ يىلى يەنە «ئەرگىن مۇزىكا» ناملىق ئورگان
تەرىپىدىن تونۇشتۇرۇلدى. 2010 - يىلى شىۋېتسىيە مۇزىكا
ئارخىپخانىسى تەرىپىدىن چىقىرىلغان ناخشا - مۇزىكانتلار
ھەققىدىكى «شىۋېتسىيە ۋىسئاركىۋ» ناملىق كىتابتا
تونۇشتۇرۇلدى.

چەت ئەلگە سەپەر

شۇ كۈنلەردە كۈرەشنىڭ كۈنى تەس بولۇۋاتتى. ئويۇن قويۇشتىن قايتىپ كېلىپلا، ساقچىلارنىڭ قاتتىق تەقىب قىلىشىغا ئۇچرىدى. خالىغانچە بىر يەرلەرگە بېرىشى چەكلەندى. كېيىنكى كۈنلەردە بىرقانچە قېتىم ساقچىخانغا چاقىرتىلىپ، سوراق قىلىندى، ھەتتا ئون كۈنلەپ قاماپ قويۇلدى. ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنىڭ يول مېڭىشلىرى ۋە كاپالەت پۇل بېرىشى بىلەن ئۈرۈمچىدىن سىرتقا چىقماسلىق شەرتى بىلەن قويۇپ بېرىلدى. «كۈسەن مەدەنىيەت - سەنئەت شىركىتى» تاقىۋېتىلدى. ساقچىلارنىڭ كۈرەشنى پات - پات تۇتقۇن قىلىشى بىلەن شىركەت بىلەن «شىنجاڭ سەنئىتى» ژۇرنىلى ئارىسىغىمۇ سوغۇقچىلىق چۈشكەندى. شىركەتنىڭ ئىشىدا چۈشەندۈرۈشكە ۋە ھەل قىلىشقا تېگىشلىك نۇرغۇن ئىشلار بولسىمۇ، ئەمما ساقچىلارنىڭ قول تىقىشى بىلەن بۇ ئىشلار تېخىمۇ مۇرەككەپلىشىپ كەتكەندى.

كۈرەشنىڭ ئاخىرى بۇ يۇرتتا ياشاۋېرىشكە كۆزى

يەتمىدى. ساقچىلارنىڭ ھامىنى بىر كۈنى تۇتقۇن قىلىدىغانلىقى ئېنىقلا تۇراتتى. بىراق بۇ يەردىن ئايرىلىش ئۈنچە ئاسان ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە پاسپورتىنى ساقچىلار ئاللىقاچان تارتىۋالغانىدى. دۇنيادا يەنىلا ئاق كۆڭۈل، ياخشى ئىنسانلار كۆپ. كۈرەشنىڭ بېشىغا كېلىش ئالدىدا تۇرغان كۈلپەتلەرنى خۇدا ئالدىدىن بىلىپ، ياردەمگە ئادەم ئەۋەتكەندەك قىلاتتى. ئۇنىڭغا يوشۇرۇن ياردەم قىلىۋاتقانلار ئۇنىڭ پاسپورتىنى توغرىلاپ، چەت ئەلگە ئېلىپ چىقىپ كېتىش تەييارلىقىنى قىلىۋاتاتتى. ھەممە ئىشلار شۇنچىلىك مەخپىي بولۇۋاتاتتى. مېڭىشقا ئاز قالغانچە كۈرەشنىڭ ئۇيقۇسىمۇ بۇزۇلغانىدى. قاچان ماڭىدىغانلىقىنى ئۈيدىكىلەرگىمۇ دېيەلمەيۋاتاتتى.

سېنتەبىرنىڭ مەلۇم بىر كۈنى كۈرەش ئاخىرى يولغا چىقتى. بېيجىڭ ئايرۇدۇرۇمىدىن ساق - سالامەت ئاسمانغا كۆتۈرۈلسىلا بۇ زۇلمەت باسقان بۇ تۇپراقتىن ئايرىلىپ ئەركىن نەپەس ئېلىشقا، ئەركىن تىنىشقا مۇمكىنچىلىك بولاتتى. بىراق زۇلمەت باسقان بۇ تۇپراق ئۇنىڭ كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ئانا ۋەتىنى ئىدى. ئۇ قاچانلاردا بۇ تۇپراققا قايتا قەدەم ئالدىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى. ئۇنىڭ قەلبىدىكى ھەسرەت، ئېچىنىش، ئۈمىدسىزلىك، ۋاز كېچىش، ئىنتىلىش، سېغىنىش، ئىشقىلىپ، ئىنساندا بولىدىغان بارلىق تۇيغۇلار ئۇنى ئارىغا ئالغانىدى. ئۇ كاللىسىغا

پاتمايۋاتقان بۇ خياللاردىن نېرى بولۇشنى ئويلىسىمۇ، ئەمما بۇ ئەسلا مۇمكىن ئەمەس ئىدى. تۇرۇپلا بوغۇزغا يىغا قاپلىشىپ قالاتتى. ئۇ تېخى ئۈرۈمچى ئايرۇدۇرۇمىدىن ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپلا بۇ ئەزىز تۇپراقنى، قېرىنداشلىرىنى، دوستلىرىنى، ئىشقىلىپ ھەممە نەرسىنى سېغىنىشقا باشلىغانىدى. ئۆزىنىڭ بۇ تۇپراقنى تاشلاپ كېتىۋاتقانلىقىغا ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى.

ئۇلار ئەسلى ئۈرۈمچىدىن بېيجىڭغا كېلىپلا، پىلان قىلغان دۆلىتىگە ماڭماقچىدى. بىراق ھاۋا رايى ناچار بولغانلىقى ئۈچۈن ئايرۇپىلان ئەتسى ئەتىگە كېچىكتۈرۈلگەنىدى. گەرچە بۇ بىر كېچە بولسىمۇ، بۇ بىر كېچىدە نېمە ئىشلارنىڭ بولىدىغانلىقى نامەلۇم ئىدى. تارىختا بىر كېچىدە تالاي قەھرىمانلار ئۆلتۈرۈلگەن، تالاي دېكتاتورلار گۇمران بولغان، تالاي ھاكىمىيەتلەر ئالماشقان ئەمەسمۇ؟ ئۇ بۇ كېچىدە نېمە مۆجىزىلەرنىڭ يۈز بېرىشىنى بىلمەيتتى.

ئۈرۈمچىدە ئانىسى ۋە قېرىنداشلىرى ئەنسىرەش ئىچىدە ئولتۇراتتى. بىر يەرگە بارسا دەپ قويۇشقا ئادەتلەنگەن كۈرەش بۈگۈن ئۈن - تىنسىز يوقاپ كەتكەنىدى. ھەتتا داۋاملىق يېنىدىن ئايرىمايدىغان چاقىرغۇسىمۇ ئۆيدە تۇراتتى. چاقىرغۇچى نامەلۇم تېلېفون نۇمۇرلىرى بىلەن تولۇپ

كەتكەندى. سىڭىللىرى بۇ تېلېفونلارنىڭ بەزىلىرىگە تېلېفون ياندۇرۇپ سىناپ باقتى. ئەمما جاۋابىنى ئالالمىدى. كەچتە ساقچىلارنىڭ ئۆيىگە ئىزدەپ كىرىشى بىلەنلا بۇ تېلېفونلارنى ساقچىلارنىڭ ئۇرغانلىقىنى بىلدى. قېرىنداشلىرى گەرچە كۈرەشنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى بىلمىسمۇ، ئەمما ئۇلار ساقچىلارغا كۈرەشنى بىر سائەت ئىلگىرى بىر دوستىنىڭ ئۆيىگە بارمەن، دەپ ئۆيدىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى دېدى. بىراق ئۇلار ئۆزلىرى كۈرەشنىڭ خەۋىرىنى ئالماي ئەنسىرىشىپ تۇراتتى. شۇ كۈنى كۈرەشمۇ، قېرىنداشلىرىمۇ كېچىنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزدى. كۈرەش ئايرىپورتتا ئايرۇپىلان ۋاقتىنى كۈتۈپ تىت - تىت بولسا، قېرىنداشلىرى كۈرەشنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى بىلمەي تىت - تىت بولاتتى.

ئەتىسى يېرىم كېچىدە تېلېفون تۇيۇقسىز جىرىڭلىدى. كۈرەشنىڭ خەۋىرىنى بىلمەي ئۆز گۆشلىرىنى ئۆزلىرى يېگۈدەك بولۇپ ئولتۇرغان سىڭىللىرى تېلېفوننى ئالدى. تېلېفوندىن سوزۇپ ئېيتىلغان سوزۇك ئەزان ئاۋازى ئاڭلىنىۋاتاتتى.

- ۋەي، ۋەي - تېلېفون ئالغان سىڭىلىسى جىددىيلىشىپ، ھېچنېمىنى ئاڭقىرالمايۋاتاتتى، يەنە بىر سىڭىلىسى تۇرۇپكىنى ئېلىپ، قۇلۇقىغا تۇتتى:

– ئەزان ئاۋازى ئاڭلىنىۋاتىدۇ! ۋەي، ۋەي... ئاكاممۇ؟

– مەن كۈرەش .

– ئاكا، سەن نەدە؟

– مەن ئىستانبۇلدا .

– راستمۇ؟

– ئاڭلا، ئەزان ئاۋازىنى ئاڭلا .

بۇ ئىستانبۇل ئاسمىنىدا ياڭراۋاتقان خۇپتەن نامزىنىڭ
ئاۋازى ئىدى . كۈرەشنىڭ ئۆيىدىكىلەر تېلېفوندىن كۈرەشنىڭ
ئاۋازىنى ئاڭلاپ، نەچچە كۈندىن ئورنى تاپالماي قالغان
يۈرەكلىرى جايىغا چۈشتى .

قىرغىزىستاندىكى كۈنلەر

كۈرەش ئەتىسى بېيجىڭدىن ئىستانبۇلغا ئەمەس، بەلكى تاشكەنتكە ئۇچتى. پاسپورتىدا ھەر ئىككى دۆلەتنىڭ ۋىزىسى قويۇلغان بولۇپ، ئەسلىدىكى پىلاندا ئىستانبۇلغا ئۇچۇش ئىدى. لېكىن ئىستانبۇلغا ئۇچىدىغان ئايروپىلان بىر كۈن كېچىككەنلىكى ئۈچۈن، ھەر ئېھتىمالغا قارشى دەرھال ئىستانبۇلنىڭ بېلىتىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، تاشكەنتكە بېلەت ئالغانىدى. تاشكەنتتە ئۇزۇن تۇرماي شۇ كۈننىڭ بېلىتىنى ئېلىپ، ئىستانبۇلغا يېتىپ باردى.

كۈرەش ئىستانبۇلدا 1996 - يىلىنىڭ ئاخىرغىچە تۇردى. كۈرەش ئىستانبۇلغا كەلگەن مەزگىللەر، تۈركىيەنىڭ ئىقتىسادى تېخى يۈكسەلمىگەن، تەرەققىياتى ھازىرقىدىن ناچارراق مەزگىللەر بولۇپ، كۆپىنچە ئائىلىلەر سېرىقتال تۇرمۇش كەچۈرەتتى. جەمئىيەتتە ئىشسىزلىق نىسبىتى ناھايىتى يوقىرى بولۇپ، ئىش تاپماقۇمۇ بەك قىيىن ئىدى. كۈرەش تۈركىيەدە بىر يىلدىن ئارتۇق ياشاش جەريانىدا

ئۆزىنىڭ تۈركىيەگە ئانچە ماس كەلمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. تۈركىيەدىكى ۋاقتىدا سەئۇدى ئەرەبىستانغا بېرىپ، ئومۇر قىلىپ كەلدى. يات تۇپراق، يات كىشىلەر، يات ھاۋا، ھەممە نەرسە كۈرەشكە يات بىلىنەتتى. ھەممە يات نەرسىلەر كۈرەشنى يەكلىگەندەك تۇيۇلاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ مەزگىللەردە قازاقىستان ۋە قىرغىزىستانلاردا ئۇيغۇرلارنىڭ سىياسىي كۈرەشلىرى ناھايىتى جانلانغان بولۇپ، ۋەتەندىن چىققان نۇرغۇن ياشلار ئاكتىپ پائالىيەت قىلىۋاتقانىدى. كۈرەشنىڭ ۋەتەن بىلەن تۇپراقتىمۇ، ھاۋادىمۇ چېگرىداش بولغان مۇشۇ دۆلەتلەرگە كېتىپ، سىياسىي سەھنىلەردە ئاكتىپ پائالىيەت قىلغۇسى ۋە سەنئەت جەھەتتىكى تالانتى بىلەن خەلقنى يېتەكلىگۈسى بار ئىدى. دەل مۇشۇ مەزگىلدە قىرغىزىستان ئۇيغۇر ئىتتىپاقىنىڭ رەئىسى نىغمەت بوساقوۋ ئىستانبۇلغا كۈرەشنى ئىزدەپ كەلدى. نىغمەت بوساقوۋ قىرغىستاندىكى داڭلىق بايلارنىڭ بىرى بولۇپ، قىرغىستاننىڭ سىياسىي سەھنىسىدە نامى بار كىشىلەرنىڭ بىرى ئىدى. ئۇنىڭ تەسىرى يالغۇز قىرغىستاندىكى ئۇيغۇرلار ئارىسىدىلا ئەمەس، بەلكى قىرغىزلار ئارىسىدىمۇ زور ئىدى. ئۇ قىرغىزىستاندىكى سىياسىي رەھبەرلەر بىلەنمۇ قويۇق مۇناسىۋەتتە ئىدى.

نىغمەت بوساقوۋنىڭ بۇ تەكلىپى كۈرەشكە ياغدەك ياقىتى. كۈرەش نىغمەت بوساقوۋ بىلەن بىرلىكتە 1996

- يىلىنىڭ ئاخىرى قىرغىستاننىڭ پايتەختى بېشكەككە كەلدى. قىرغىزىستان ۋە قازاقىستاندىكى ئۇيغۇرلارنىڭ كۆپىنچىسى ۋەتەندىكى ئۇيغۇرلارنىڭ 60 - 70 - يىللاردىكى ئالاھىدىلىكىنى، مەدەنىيەت ۋە ئۆرپ - ئادىتىنى ساقلاپ قالغان بولۇپ، كۆپىنچىلىرى مېھماندوس، سەنئەتخۇمار ۋە ئوچۇق - يورۇق ئىدى. كۈرەش بېشكەكتە ئۆزىنىڭ سەنئەت تالانتى ۋە سۆزمەنلىكى بىلەن قىسقا ۋاقىتتىلا ئۇيغۇر جامائىتى ئىچىدە شوھرەت قازاندى. توي - تۆكۈن ۋە سورۇنلار كۈرەشىسىز ئۆتمەيدىغان بولدى. ھەتتا ئەل جامائەت ئارىسىدا، بولۇپمۇ ياشانغان بوۋاي ۋە مومايلار ئارىسىدا بىزنىڭ ئەخمەتجان قاسىم، دەيدىغان شەرەپلىك سۆزلەر پەيدا بولۇشقا باشلىدى. بۇ ئۇلارنىڭ كۈرەشكە بىلدۈرگەن چەكسىز ھۆرمىتى ئىدى.

كۈرەش قىرغىستاندىكى چاغلىرىدا بىر تەرەپتىن قىرغىزىستان ئىتتىپاق جەمئىيىتى تەرىپىدىن چىقىرىلىۋاتقان «ۋىزدان ئاۋازى»، «ئىتتىپاق گېزىتى» دە ئىشلىسە، يەنە بىر تەرەپتىن ياشلارنى مەشرەپلەرگە ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۇيغۇر مەدەنىيىتى، ئۆرپ - ئادىتى ۋە تارىخىنى تونۇشتۇردى. ياشلارنىڭ ئېڭىدا ۋەتەن، مىللەت سۆيگۈسى بەرپا قىلدى. كۈرەشنىڭ قىرغىزىستاندىكى بۇ ئاكتىپ ئاپالىيەتلىرى خىتايىنى بىئارام قىلىپ، قىرغىزىستان ھۆكۈمىتىگە بېسىم پەيدا قىلدى. قىرغىزىستان ھۆكۈمىتى تېخى يېڭىدىن

مۇستەقىل بولغان ئاجىز دۆلەت بولغانلىقى ئۈچۈن، خىتاينىڭ بېسىمى بىلەن قىرغىز ساقچىلىرى كۈرەشنى تۈتقۇن قىلىپ، تۈرمىگە تاشلىدى. كۈرەش تۈرمىدىكى ۋاقتدا قىرغىزىستاندىكى بوۋاي، مومايلار كۈرەشنىڭ ئەركىنلىكى ئۈچۈن ھۆكۈمەت ئالدىدا بىر قانچە قېتىم نامايىش قىلدى.

كۈرەش تۈرمىدە دەل 9 ئاي ياتتى. بىر تەرەپتىن قىرغىزىستاندىكى ئۇيغۇرلارنىڭ بېسىمى، يەنە بىر تەرەپتىن كۈرەشنىڭ ھېچقانداق گۇناھىنىڭ بولماسلىقى سەۋەبىدىن قىرغىزىستان ساقچىلىرى كۈرەشنى كېيىن قويۇۋېتىشكە مەجبۇر بولدى.

كۈرەش تۈرمىدىن چىققاندىن كېيىن قازاقىستان ئالماتاغا بېرىپ، ياشلار بىلەن ئۇچراشتى. ئۇ يەردە ياشلارنى تەشكىللەپ، تارقاق ھالەتتە پائالىيەت قىلىۋاتقان ياشلارنى بىر ئورگان ئاستىغا ئۇيۇشتۇردى. كۈرەشنىڭ يېتەكچىلىكىدە قازاقىستان ئۇيغۇر ياشلىرى بىرلىكى جەمئىيىتى قۇرۇپ چىقىلدى. بۇ جەمئىيەت قازاقىستاندىكى ئۇيغۇر ياشلىرىنى ئاساس قىلىپ قۇرۇپ چىقىلغان بىردىنبىر جەمئىيەت بولۇپ، قازاقىستاندىكى ئۇيغۇر ياشلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇش، ئىتتىپاقلاشتۇرۇش ۋە ئۇلارنىڭ سىياسىي ئېڭىنى ئۆستۈرۈشنى ئاساسلىق مەقسەت قىلاتتى. بۇ جەمئىيەتنىڭ

پائالىيەتلىرى ئالماتانىڭ ئۇيغۇرلار توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان
ھەممە مەھەللەلەرگە تارقالغان بولۇپ، ئالماتادىكى ئۇيغۇر
ياشلىرىنىڭ مەنئىي ھاياتىنى بېيىتىش، ۋەتەن، مىللەت
سۆيگۈسىنى يېتىلدۈرۈشتە ئىجابىي روللارنى ئوينىغانىدى.

ئېسكىلىستۇناغا ماكانلىشىش

بۇ مەزگىللەردە قىرغىزىستان ۋە قازاقىستاننىڭ ۋەزىيىتى ناھايىتى مۇرەككەپ ئىدى. يېڭىدىن مۇستەقىل بولغان بۇ دۆلەتلەر سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە دۆلەت مۇداپىئەسى جەھەتتە ناھايىتى ئاجىز بولۇپ، خىتاي بىلەن رۇسىيەنىڭ ئارىسىدا قىسىلىپ قالغانىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ دۆلەت بەربات بولغان سوتسىيالىستىك ئۇستقۇرۇلمىنىڭ ئۈستىگە قۇرۇلغان بولغاچقا، خەلقنىڭ قورساقىمۇ، مەنئىيىتىمۇ ئېچىرپ كەتكەنىدى. جەمئىيەت بىخەتەرلىكىنى يوقاتقان بولۇپ، تاشقى كۈچلەرنىڭ يالاقچىلىرى ناھايىتى ئەرزان باھا بىلەن ئاكتىپ ھەرىكەتتە ئىدى. ئۇيغۇرنىڭ تەقدىرىگە كۆڭۈل بۆلۈدىغان ئاكتىپلار ھەرزامان يوشۇرۇن تەھدىتلەر ئاستىدا ياشايتتى. قىرغىزىستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ قورقماس ئاقساقاللىرىدىن بىرى بولغان نىغمەت بوساقوۋ، قازاقىستان ئۇيغۇرلىرىنىڭ سەركىلىرىدىن بولغان ھاشىر ۋاھىدى، سابىت ئۇيغۇرى، دىلبىرىم سامساقوۋ، ئۆزبېكىستان

ئۇيغۇرلارنىڭ باشلامچىسى، يازغۇچى ئىمىن ئوسمانلارنىڭ ئارقا - ئارقىدىن كىملىكى نامەلۇم بولغان كىشىلەر تەرىپىدىن قەستلەپ ئۆلتۈرۈلۈشى بۇ دۆلەتلەردە پائالىيەت قىلىۋاتقان ئۇيغۇرلارنى ساراسىمگە چۈشۈرگەندى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئالماتادا، قازاقىستان ساقچىلىرى بىلەن ئۇيغۇر ياشلىرىنىڭ ئارىسىدا يۈز بەرگەن بىر قېتىملىق قۇراللىق توقۇنۇش ئۇ يەردە مۇساپىر بولۇپ ياشاۋاتقان ئۇيغۇرلارنى تېخىمۇ قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويغانىدى.

كۈرەش قىرغىزىستانغا كېلىشتىن ئىلگىرى بۇ دۆلەتلەردە ياشاپ قېلىشنى مەقسەت قىلغان بولسىمۇ، بىراق ئۇنىڭ ئەتراپىدا يۈز بەرگەن بىرتالاي ئىشلار، بۇ خىيالىنىڭ ئەمەلگە ئاشمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدۇردى. شۇڭا ئۇ بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى مۇساپىرلار مەھكىمىسىنىڭ قىرغىزىستان شۆبىسىگە ئىلتىماس سۇنۇپ، باشقا غەرب دۆلەتلىرىگە كېتىش خىيالىغا كەلدى. ئۇ قىرغىزىستاندا مۇساپىرلىق ئىلتىماسىنى سۇنغان بولسىمۇ، ئەمما كېيىنكى مەزگىللەردە كۆپىنچە پائالىيەت قازاقىستاندا بولدى. كۈرەشنىڭ قازاقىستاندىكى ئۇيغۇرلار ئارىسىدا تەسىرىمۇ زور ئىدى. كۈرەشنىڭ كېيىنكى مەزگىللەردە كۆپرەك قازاقىستاندا پائالىيەت ئېلىپ بېرىشى، قىرغىزىستان ھۆكۈمىتىنىڭ كۈرەشنىڭ پائالىيەتلىرىگە چەكلىمە قويۇشىدىن ئىدى. يەنە بىر تەرەپتىن قازاقىستاننىڭ

ئەھۋالى قىرغىزىستانغا قارىغاندا بىر قەدەر ياخشى ئىدى. بېشكەكتىكىگە قارىغاندا ئالماتادىكى ئۇيغۇرلارنىڭ تەسىرى بار ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ۋەتەندىكى ۋاقىتلىرىدىن تارتىپ دوس بولۇپ ئۆتكەن سەپداشلىرىدىن ئابلىمىت تۇرسۇنمۇ ئالماتادا بولۇپ، ۋەتەن دەردىدە ئىچى پۇشقان چاغلىرىدا، ھال - مۇڭ بولۇپ، ھەسرەتلىرىگە تەسەللى بولالايتتى.

1999 - يىلى دىكابىر ئېيىدا كۈرەش بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى مۇساپىرلار مەھكىمىسىدىن ئۇچۇر تاپشۇرۇپ ئالدى. ئۇچۇردا كۈرەشنىڭ شىۋېتسىيەگە يولغا سېلىنىدىغانلىقى يېزىلغانىدى. كۈرەش بۇ ئۇچۇردىن خوش بولدى، بىراق كۈرەشنىڭ كۆڭلى ئامېرىكىغا بېرىشنى خالايتتى. ئۇ بىرلەشكەن دۆلەتلەر تەشكىلاتى مۇساپىرلار مەھكىمىسىگە كىرگەن دەسلەپكى مەزگىلىدىلا ئامېرىكىغا بارسام دېگەن ئارزۇسىنى ئىپادىلىگەنىدى. ئارزۇ پەقەت ئارزۇ، تەقدىرنىڭ چاقى ئارزۇ سۈيىدە چۆگىلىمەيتتى. كۈرەش 1999 - يىلى 12 - ئاينىڭ 25 - كۈنى شىۋېتسىيەگە كەلدى. ئۇ شىۋېتسىيەگە كېلىشتىن ئىلگىرىلا شىۋېتسىيە كۆچمەنلەر ئىدارىسى ستوكھولمىنىڭ 100 كىلومېتىر جەنۇبىدىكى ئېسكىلىستۇنا شەھىرىدە ئۆي ھازىرلاپ، توڭلاتقۇسىغا كېرەكلىك يېمەكلىكلەرنى تولدۇرۇپ قويغانىدى. كۈرەش بۇ يەرگە كېلىپ

قۇياشنىڭ داۋاملىق شەرقتىنلا، ئەمەس، بەلكى غەربتىنمۇ
چىقىدىغانلىقىنى ھېس قىلغاندەك بولدى.

شۋېتسىيە تېلېۋىزىيەسىدە

كۈرەشنىڭ شۋېتسىيەدىكى ھاياتى تىل مەكتىپى بىلەن باشلاندى. شۋېتسىيەگە كەلگەن ھەرقانداق كۆچمەنلەر ھۆكۈمەتنىڭ ياردىمى بىلەن كۆچمەنلەر ئۈچۈن ئېچىلغان شۋېت تىلى مەكتىپىدە خاتىرجەم ئوقۇش پۇرسىتىگە ئېرىشەلەيتتى. شۋېت تىلىنىڭ باشلانغۇچ سەۋىيىسى «ئا» دىن «د» غىچە تۆت باسقۇچقا بۆلۈنگەن بولۇپ، بۇنى مۇۋاپىقىيەتلىك تاملىغانلار ئۆزلىرىنىڭ ئېھتىياجى ۋە مەكتەپتىكى ئۆگىنىشكە مەسلىھەت بېرىش خادىملىرىنىڭ يول كۆرسىتىشى بىلەن كەسپىي مەكتەپلەرگە كىرىپ ئوقۇپ، تېزىلا خىزمەتكە چىقاتتى. بۇ ئاسانراق يول بولۇپ، مەكتەپ پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئوقۇغان كەسپىگە ئاساسەن ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش ئورگانلىرى تەرىپىدىن ئىشقا تونۇشتۇرۇلاتتى. ئەگەر يوقىرى ئۆزلەپ ئوقۇشنى خالايدىغانلار بولسا، ئوتتۇرا مەكتەپ سەۋىيىسىدىكى تىل مەكتىپىگە كىرىپ ئوقۇيتتى. بۇ «ئا»، «ب»، «س» دەپ ئۈچ دەرىجىگە بۆلۈنگەن بولۇپ،

بۇ دەرىجىدىكى تىل ئۆتكۈلىدىن ئۆتكەنلەر ئالىي مەكتەپكە كىرىپ ئوقۇش پۇرسىتىگە ئېرىشەلەيتتى. ئەگە ئۆز يۇرتىدا ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغانلار بولسا، دېپلومىنى شىۋېتسىيە مائارىپ مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن تەستىقلانغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى كەسپى ساھەسى بويىچە كېرەكلىك بىر قىسىم دەرىسلەر بويىچە تولۇقلاش ئېلىپ بارىشقا بولاتتى. ئونۋېرسىتېتنىڭ پۈتۈن دەرىسلىرىنى قايتا ئوقۇشنىڭ زۆرۈرىيىتى يوق ئىدى.

كۈرەش تىل مەكتىپىگە كىرىپ، شىۋېت تىلىدىن ئازراق ساۋادىنى چىقىرىپلا، بىر تەرەپتىن ئاكتىپ سىياسىي پائالىيەتلەردە بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆزىنىڭ سەنئەت تالانتى بىلەن باشقىلارنىڭ دىققىتىگە سازاۋەر بولۇشقا باشلىدى. بۇنىڭ يارقىن ئىپادىلىرىنىڭ بىرى ئالىي مۇلېر باشچىلىقىدىكى «دۇنيا مۇزىكا ئوركىستىرى» ئىدى.

كۈرەش دەسلەپكى مەزگىللەردە ئېسكىلىستۇنادا چىقىدىغان «ئېكسلىستۇنا كىرۇر» گېزىتىدە بىر قانچە قېتىم تونۇشتۇرۇلدى. بۇ گېزىت ئارقىلىق كۈرەشنىڭ ئارقا كۆرۈنۈشىدىن خەۋەر تاپقان شىۋېتسىيە تېلېۋىزىيەسىنىڭ خەۋەر ئىشلىگۈچىسى ئۇلۇق كارىستېن كۈرەشنىڭ ھاياتىغا ۋە ئۇيغۇرلارغا قىزىقىپ قالدى. ئۇ 2001 - يىلىدىن باشلاپ كۈرەشنىڭ ئارقىسىدا يۈرۈپ، بىر قىسىم كۆرۈنۈشلەرنى

سۈرەتكە ئالدى.

2002 - يىلى يازدا كۈرەش ئېسكىلىستۇنادا «ئۇيغۇر كېچىسى» نامدا ئۇيغۇر مەدەنىيىتىنى تونۇشتۇرۇش پائالىيىتى ئېلىپ باردى. پائالىيەتنىڭ ئومۇمىي چىقىمىنى ئېسكىلىستۇنا شەھەرلىك مەدەنىيەت ئىدارىسى ئۈستىگە ئالدى. پائالىيەتنىڭ مەزمۇنى ئۇيغۇرلارنىڭ تاماق مەدەنىيىتىدىن تارپى، سىياسىي ھاياتىغىچە بولغان كەڭ مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغانىدى. پائالىيەتتە كۈرەش ئۇيغۇرچە مۇزىكىلار بىلەن ئۇيغۇر مەدەنىيەت پائالىيىتىنىڭ مەزمۇنىنى بېيىتتى. پائالىيەتكە شىۋېتسىيەدىكى كۆزگە كۆرۈنگەن بىر قىسىم مەدەنىيەت پائالىيەتچىلىرىدىن سىرت، بىر قىسىم سىياسىي ئەربابلار ۋە مۇخبىرلار قاتناشتى. پائالىيەتنىڭ بارلىق جەريانى شىۋېتسىيە تېلېۋىزىيىسى 1 - قانىلى تەرىپىدىن تولۇق سۈرەتكە ئېلىندى. ئەتىسىدىن باشلاپ «ئۇيغۇر كېچىسى» پائالىيىتى ھەققىدىكى خەۋەرلەر شىۋېتسىيەدىكى ھەرقايسى ئاخبارات ۋاسىتىلىرىدا ئېلان قىلىنىشقا باشلىدى.

شىۋېتسىيە تېلېۋىزىيىسى 1 - قانىلىنىڭ فىلىم ئىشلىگۈچىسى ئۇلۇق كارېستېن تاكى 2003 - يىلى باھار ئايلىرىغىچە كۈرەش ۋە ئۇيغۇرلار ھەققىدە ماتېرىيال توپلىدى. فىلىم 2003 - يىلى 5 - ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدا

شۋېتسىيە تېلېۋىزىيىسىنىڭ 1 - قانىلىدا رەسمىي تارقىتىلدى. كۈرەشنىڭ ھاياتى ھەققىدە ئىشلەنگەن بۇ فىلىم يېرىم سائەت ئەتراپىدا بولۇپ، تېلېۋىزىيە قانىلىنىڭ «يېڭى شۋېتسىيە» نامىدىكى پروگراممىسىنىڭ تۇنجى سانى سۈپىتىدە قويۇلغانىدى. فىلىمدە ئاساسەن كۈرەشنىڭ شۋېتسىيەدىكى ھاياتى ئاساسىدا، كۈرەشنىڭ تىلى بىلەن ئۇيغۇرلارنىڭ شۇ چاغدىكى ۋەزىيىتى يورۇتۇلۇپ بېرىلگەنىدى ھەم ئۇنىڭغا تېلېۋىزىيە ئارخىپخانىسىدا ساقلىنىۋاتقان بىرقىسىم ئۇيغۇرلار ھەققىدىكى سىن كۆرۈنۈشلىرى قىستۇرما قىلىنغانىدى. بۇ فىلىمنىڭ شۋېتسىيە دۆلەتلىك تېلېۋىزىيىسىنىڭ 1 - قانىلىدا قويۇلشى شۋېتسىيەدە ئۇيغۇرلارنى تۇنۇشتۇرۇشتا تۈرتكىلىك رول ئوينىغانىدى. گەرچە بۇ مەزگىللەردە شۋېتسىيەدىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئومۇمى سانى 100 گە يەتمىسىمۇ، ئەمما شۋېتسىيەدە شۋېتلار بىلەن 20 - ئەسىرنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا قويۇق مۇناسىۋەتتە بولغان ئۇيغۇرلارنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى شۋېت خەلقىگە كەڭ كۆلەمدە نامايان قىلىپ بەرگەنىدى.

ئالى مۆلپەر ۋە «دۇنيا مۇزىكا ئوركېستىرى»

ئالى مۆلپەر شىۋېتسىيەنىڭ ئاتاقلىق مۇزىكانتى بولۇپ، ئۇنىڭ باشچىلىقىدا «دۇنيا مۇزىكا ئوركېستىرى» بار ئىدى. «دۇنيا مۇزىكا ئوركېستىرى» نىڭ تەركىبىدە گىرتسىيە، سېنىگال، كانادا، مېكسىكا قاتارلىق دۆلەتلەردىن كەلگەن بىر گۇرۇپ مۇزىكانت ۋە ناخشىچىلار بار ئىدى. ئالى مۆلپەر كۈرەش بىلەن ئۇچراشقاندىن كېيىن، كۈرەشتىكى مۇزىكا ۋە ناخشا تالانتىنى كۆرۈپ، ئۇنى دەرھال ئۆزىنىڭ گۇرۇپپىسىغا تەكلىپ قىلىدۇ. ئالى مۆلپەرنىڭ تەكلىپىنى كۈرەش خوشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىدۇ. گەرچە بۇ ۋاقىتتا كۈرەش تېخى شىۋېت تىلىنى تۈزۈك بىلمىسىمۇ، ئەمما ئۇلار بىر - بىرىنى چۈشىنىشىپ بولغانىدى. گەرچە ئۇلار تۇرمۇشتىكى ئىجتىمائىيلاشقان ئالاقە تىلىدا پىكىرلىشەلمىسىمۇ، ئەمما ئۇلار ئىنسانىيەتكە ئورتاق بولغان تۇيغۇ ۋە سەنئەت تىلى بىلەن پاراڭلىشىش پۇرسىتىگە ئېرىشكەنىدى. سەنئەت ئەمەلىيەتتە تەبىئى قەلب تىلى بولۇپ، ئۇ ئىنسانلارنى تۇيغۇ بىلەن

چۈشنىشكە ئېلىپ باراتتى.

كۈرەشنىڭ مۇزىكا ۋە سەنئەتتىكى تالانتى ۋە سەزگۈرلىكى گۇرۇپپىدىكىلەرنى خوشال قىلغانىدى. كۈرەش باشقا مىللەتنىڭ مۇزىكا ۋە ناخشىلىرىنى بىر ئاڭلاپلا نوتىسى يوق ئەھۋالدىمۇ قايتا چېلىپ بېرەلەيتتى. ئادەتتە بۇ گۇرۇپپىدىكىلەر كۆپىنچە ۋاقىتلاردا باشقا مىللەتلەرنىڭ ناخشا - مۇزىكىلىرىنى چالدىغان بولۇپ، ئەمدى بۇلارنىڭ ئارىسىغا ئۇيغۇرچە ناخشا، مۇزىكا ۋە سازمۇ قوشۇلغانىدى. كۈرەشنىڭ گۇرۇپپىدىكى ۋەزىپىسى باشقىلارغا ئۇيغۇرچە مۇزىكىلارنى ئۆگىتىش ۋە باشقا مىللەت ناخشا - مۇزىكىلىرىغا دۇتارنى تەڭكەش قىلىش ئىدى. ئۇلار 2003 - يىلى شىۋېتسىيەنىڭ نۇرغۇن شەھەرلىرىنى ئايلىنىپ يۈرۈپ ئويۇن قويدى. لۇند شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن خەلقئارالىق ناخشا - مۇزىكا فېستىۋالىغا قاتناشتى. بۇلارنىڭ ھەممىسىدە كۈرەشنىڭ ئىجراسى ۋە باشقا سەپداشلىرىنىڭ تەڭكەش قىلىشى بىلەن ئۇيغۇرچە ناخشىلار ئورۇندالدى. ئۇلار نەگە بېرىپ ئويۇن قويمىسۇن، كۈرەشنىڭ ئورۇندىشىدا بىردىن ئۇيغۇرچە ناخشا ئورۇندىلاتتى. ئۇلار كۈرەش تەرىپىدىن ئىجات قىلىنغان «ئاتلاندۇق» ناملىق ناخشىنى ناھايىتى جۇشقۇن ئاھاڭ بىلەن ئاكورتلاشتۇرۇپ چىققان بولۇپ، ناخشىنىڭ باشلىنىشى دۇتار بىلەن ئاساسى قىسمى غەرب چالغۇلىرى بىلەن ئورۇندىلاتتى.

ئاتلاندۇق

سۇلتان بولۇپ خان ئۆتكەن
ئۇيغۇرۇم سەن جاھاندا،
ئالەم شاھىت بولغانتى،
سەن تارىخنى يازغاندا.

دوست دېگەنلەر ئاتتى مۇش،
ئىنساپ بارمۇ شەيتاندا؟
خان جەمەتى ئۇيغۇر بىز،
ئەسر ئاتلاپ ماڭغاندا.

ئاتلاندۇق بىز بۈگۈن ئۇلۇغ بىر بۈيۈك جەڭگە،
ئاڭلانسۇن جەڭگىۋار مارشمنز بۇ ئالەمگە،
ئاتلاندۇق بىز بۈگۈن ئۇلۇغ بىر بۈيۈك جەڭگە،
ئاڭلانسۇن جەڭگىۋار مارشمنز بۇ ئالەمگە.

ئەركىنلىك مەشلى يانسۇن ھەر يەردە،
ئەركىنلىك مەشلى يانسۇن ھەر يەردە.

سۇلتان بولۇپ خان ئۆتكەن
ئۇيغۇرۇم سەن جاھاندا.

ئوغۇزخانلار قۇدرىتى
دۇنيانى بىر ئالغاندا.

بۇغراخانلار شەۋكىتى
ئالەمگە تارالغاندا،
خان جەمەتى ئۇيغۇر بىز،
ئەسىر ئاتلاپ ماڭغاندا.

ئاتلاندىق بىز بۈگۈن ئۇلۇغ بىر بۈيۈك جەڭگە،
ئاڭلانسۇن جەڭگىۋار مارشىمىز بۇ ئالەمگە،
ئاتلاندىق بىز بۈگۈن ئۇلۇغ بىر بۈيۈك جەڭگە،
ئاڭلانسۇن جەڭگىۋار مارشىمىز بۇ ئالەمگە.
ئەركىنلىك مەشلى يانسۇن ھەر يەردە،
يانسۇن ھەر يەردە.

2004 - يىلى 10 - سېنتەبىر كۈنى خان جەمەتگە
تەۋە تىياتىرخانىدا شوپىتسىيە تاشقى ئىشلار مىنىستىرى
ئاننا لىندىنىڭ قەستلەپ ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنىڭ بىر يىللىقىغا
يېغىشلانغان مۇراسىمى بولىدۇ. بۇ مۇراسىمغا ياۋرۇپا
ئىتتىپاقىغا تەۋە بارلىق دۆلەتلەرنىڭ تاشقى ئىشلار
مىنىستىرلىرى قاتناشقاندىن سىرت شوپىتسىيە خان

جەمەتى، شىۋېتسىيەنىڭ يوقىرى دەرىجىلىك ئەمەلدارلىرى ۋە شىۋېتسىيەدە تۇرۇشلۇق دۆلەتلەرنىڭ باش ئەلچىلىرى قاتنىشىدۇ. بۇ مۇراسىمنىڭ سەنئەت نومۇرلىرى ئالىي مۆلچەر باشچىلىقىدىكى «دۇنيا مۇزىكا ئوركېستىرى»غا تاپشۇرۇلغان بولۇپ، كۈرەش بۇ ئوركېستىرنىڭ قارىمىقىدا بىر قانچە قېتىم ئۇيغۇرچە كىيىملەر بىلەن سەھنىدە پەيدا بولىدۇ ۋە بىر قېتىم ئۆزى يالغۇز گۇرۇپپىسى تەرىپىدىن ئاكورتلاشتۇرۇلغان «ئۆملۈك» ناملىق ئۇيغۇرچە ناخشىنى ئورۇنداپ، تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشىدۇ. مۇراسىمنىڭ پۈتۈن جەريانى شىۋېتسىيە دۆلەتلىك تېلېۋىزىيىسى 1 - قانىلى تەرىپىدىن نەق مەيداندىن تارقىتىلىدۇ. كۈرەش مۇراسىم ئاخىرىدىكى چاي، قەھۋە ۋە تاماق زىياپىتىدە ھەرقايسى دۆلەتلەرنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇيغۇر مەسىلىسىنى تونۇشتۇرۇش پۇرسىتىگە ئېرىشىدۇ. كۈرەشنىڭ شىۋېتسىيەنىڭ ئاتاقلىق سەنئەتكارى بىلەن بىرلىكتە چوڭ مۇراسىم ۋە سەھنىلەردە پەيدا بۇلۇشى ۋە سەنئەت ئارقىلىق ئۇيغۇر ۋەزىيىتىنى ئاڭلىتىش پۇرسىتىگە ئېرىشىشى كېيىنكى كۈنلەردە خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ كۈرەشكە قاتتىق بېسىم ئېلىپ كېلىشىگە سەۋەب بولىدۇ.

تېلېفوندىكى جەڭ

كۈرەش قازاقىستاندىكى ۋاقتىدىلا «دۇنيا ئۇيغۇر ياشلار قۇرۇلتىيى» نىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەن بولۇپ، ئۇ شۇ سالاھىيىتى بىلەن بىر قىسىم خەلقئارالىق سىياسىي پائالىيەتلەرگە قاتناشقان. كۈرەش شىۋېتسىيەگە كەلگەن مەزگىللەر «دۇنيا ئۇيغۇر ياشلار قۇرۇلتىيى» بىلەن «شەرقىي تۈركىستان مىللىي كېڭىشى» بىرلىشىپ، دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيى نامىدا يېڭىدىن بىر تەشكىلات قۇرۇش تەشەببۇسى بولۇۋاتقان مەزگىل بولۇپ، كۈرەش بۇ چاقىرىققا ئاكتىپ ئاۋاز قوشىدۇ ھەم بۇ ئىككى تەشكىلاتنىڭ بىرلىشىپ، دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيىنى قۇرۇش يىغىنىغا قاتنىشىدۇ. دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيى قۇرۇلغاندىن كېيىن كۈرەش تاكى تۈگەپ كەتكۈچە دۇنيا ئۇيغۇر قۇرۇلتىيىنىڭ تەپتىشلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتەيدۇ.

كۈرەش شىۋېتسىيەدە 2003 - يىلى 6 - ئاينىڭ 22 - كۈنى «شىۋېتسىيە ئۇيغۇر كومىتېتى» نى قورۇپ چىقىدۇ.

كۈرەشنىڭ ئەسلى پىلانى شىمالىي يارۇپا قۇرۇقلۇقىدىكى شىۋېتسىيە، نورۋېگىيە، دانىيە ۋە فىنلاندىيەدە بىرلا ۋاقىتتا ئۇيغۇر كومىتېتى قورۇپ، ئوخشاش پروگرامما بىلەن ھەرىكەت ئېلىپ بارماقچى ئىدى. بىراق بۇ مەزگىللەردە دانىيە ۋە فىنلاندىيە قاتالىق دۆلەتلەردە ئۇيغۇرلار ئانچە كۆپ بولمىغانلىقى ئۈچۈن بۇ پىلانى ئەمەلگە ئاشۇرۇش مۇمكىنچىلىكى بولمايدۇ. كۈرەشنىڭ بۇ پىلانغا نورۋېگىيەدىن سەمەت ئابلا ۋە ئابدۇكېرىم زاھىرلار ئاكتىپ ئاۋاز قوشۇپ، نورۋېگىيە ئۇيغۇر كومىتېتىنى قورۇپ چىقىدۇ. 2004 - يىلى شىۋېتسىيە ئۇيغۇر كومىتېتىنىڭ ئۇيۇشتۇرۇشى بىلەن ستوكھولمىدىكى «تۆتىنچى دۇنيا» جەمئىيىتىنىڭ يىغىن زالىدا ئۇيغۇر مەسلىسى بويىچە يىغىن چاقىرىلىدۇ. يىغىنغا گېرمانىيە، نورۋېگىيە، دانىيە قاتارلىق دۆلەتلەردىن مېھمانلار ئىشتىراك قىلىدۇ. يىغىندىن كېيىن شىۋېتسىيە، نورۋېگىيە، دانىيە ۋە كىللىرى سىكاندىناۋىيە يېرىم ئارىلى ئۇيغۇر كومىتېتى قۇرۇش ھەققىدە ئۇزۇن مۇزاكىرىدە بولىدۇ. بىراق دانىيە بىلەن فىنلاندىيەنىڭ شەرت - شارائىتى پىشىپ يېتىلمىگەنلىكى ئۈچۈن، پىلان يەنىلا ئەمەلگە ئاشمايدۇ.

2004 - يىلىدىن باشلاپ كۈرەش «غەرب شامىلى» نامىدا ئونئۆچىرسال ژۇرنال چىقىرىشنى پىلانلايدۇ. بىراق ژورنالنى ماقالە بىلەن تەمىنلەيدىغان زىيالىيلار قوشۇنى

تەييار ئەمەس ئىدى. ژۇرنالنىڭ سۈپەتلىك چىقىشىغا ھەمكارلىقتا بولۇدىغان تەھرىرلەر گۇرۇپپىسى يوق ئىدى. ژۇرنال چىقىرىدىغانلارغا بېرىلىدىغان ئىش ھەققى ئۇياقتا تۇرسۇن، ژۇرنالنى باستۇرۇش ئۈچۈن تۆلىنىدىغان پۇلمۇ يوق ئىدى. كۈرەش مۇشۇنداق قىيىن شارائىتتا «غەرب شامىلى» ژۇرنىلىنى چىقىرىش ئىشىغا كىرىشىدۇ. مۇنداقچە ئېيتقاندا غەرب شامىلى ئارقىلىق شەرق شامىلىغا زەربە بېرىش ھەرىكىتى باشلايدۇ. ماۋزېدوڭ ئەينى چاغدا، شەرق شامىلى غەرب شامىلىنى بېسىپ چۈشۈدۈ دېگەن ئىدى. ماۋزېدوڭنىڭ سۆزى بىلەن ئېيتقاندا شەرقنىڭ كومۇنىستىك دېكتاتورلىقى غەربنىڭ دېموكراتىيىسى ئۈستىدىن غەلبە قىلىدۇ، دېگەنلىك ئىدى. كۈرەشنىڭ ژۇرنالغا «غەرب شامىلى» نامىنى بېرىشىمۇ ماۋزېدوڭنىڭ دەل شۇ سۆزىگە قارشى ھالدا غەرب شامىلىنىڭ يەنە غەرب دېموكراتىيەسىنىڭ ماۋزېدوڭ دەۋاتقان شەرق دېكتاتورلۇقىنىڭ ئۈستىدىن غەلبە قىلىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن ئىدى. كۈرەش ئالدى بىلەن دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى ئۇيغۇر زىيالىيلىرىغا بىرمۇ-بىر تېلېفون قىلىپ، ماقالە يېزىشقا رىغبەتلەندۈرىدۇ ھەم ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىر تۈركۈم كىشىلەرنى ژورنالنىڭ تەھرىر ھەيئىتى قىلىپ، تەشكىللەيدۇ. بىر قىسىم ماقالىلارنى ئۆزى يازغاندىن سىرت، كۆپىنچە ماقالىلارنى يېزىشقا ئادەم تەشكىللەيدۇ.

ژورنالنى چىقىرىشقا ئىقتىسادىي مەنبە بولمىغانلىقى ئۈچۈن شۋېتسىيەدىكى ئۇيغۇرلارغا شارائىتى يار بەرگەن دائىرىدە ياردەم بېرىش تەشەببۇسىدا بولۇدۇ. كۆپىنچە ئىقتىسادنى ئۆز يېنىدىن چىقىرىدۇ، ئاز بىر قىسمىنى قەرز ئالىدۇ. بۇ ژورنال تاكى ئۇ ۋاپات بولغۇچە داۋاملىشىپ، 4 سان چىقىرىلىدۇ. گەرچە بۇ ژورنال ئەينى چاغدا پەقەت 4 سان چىقىرىلىپ توقتاپ قالغان بولسىمۇ، دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى ئۇيغۇرلار ئارىسىدا تەسىرى ناھايىتى چوڭ بولغانىدى. ژورنالدا سىدىقھاجى رۇزى، ئابلىكىم باقىي، ئەخمەت ئىگەم بەردى، نەبىجان تۇرسۇن، ئەخمەتجان ئوسمان، قاھار بارات قاتارلىق چەتئەلدە ياشاۋاتقان بىر تۈركۈم سەرخىللىرىمىزنىڭ ھەر خىل ژانىردىكى ماقالىلىرى ئىلان قىلىپ، خەلقىمىزگە مەنئۇي زوق بېغىشلىغانىدى. ژورنال قازاقىستان، قىرغىزىستاندىن تارتىپ تاكى ئامېرىكىغىچە بولغان ئارىلىقتىكى ئۇيغۇر ياشاۋاتقان دۆلەتلەردە تارقىتىلىپ، ئۇيغۇر ئاخباراتچىلىقىدىكى يېڭى بىر يۇلتۇز بولۇپ چاقنىغان ئىدى. كۈرەش پەقەت ژورنال بىلەنلا توقتاپ قالماي يەنە، شۇ يىلى «ھۆر ئۇيغۇر» نامىدا ئىنتېرنېت رادىئوسى تەسىس قىلىپ، ئاڭلىتىش بېرىدۇ. بىرقىسىم ئۇيغۇرچە تارىخىي رومانلارنى ئۆزى ئوقۇپ تارقىتىدۇ. كۈرەشنىڭ مەيلى سىياسىي جەھەتتىكى ئاكتىپ پائالىيەتلىرى بولسۇن، مەيلى سەنئەتنى ۋاسىتە قىلىپ

تۇرۇپ ئېلىپ بارغان مۇجادىلىسى بولسۇن، ھەرقايسى دۆلەتلەر ئارىسىدىكى ئۇيغۇرلار ئارىسىدا زور تەسىر قوزغايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە كۈرەش تەرىپىدىن ئىجات قىلىنغان «شەرقى تۈركىستان ئىستىقلال مارشى» شىۋېتسىيەدىكى نامى بار ئوركىستىر تەرىپىدىن ئورۇندىلىپ، شىۋېتسىيە سۆزلىمەن ئۆلكىسىنىڭ 2004 - يىللىق مۇراسىم مۇزىكىسى قاتارىغا كىرگۈزۈلدى. ئەمەلىيەتتە كۈرەشنىڭ تەسىرى يالغۇز ئۇيغۇرلار ئارىسىدىلا نامايان بولۇپلا قالماي، يەنە شىۋېتلار ئارىسىدىمۇ نامايان بولۇشقا باشلىغانىدى.

كۈرەشنىڭ سىياسەت ۋە سەنئەتنى ۋاسىتە قىلىپ تۇرۇپ ئېلىپ بارغان مۇجادىلىلىرى ۋە ئۇنىڭ قىسقا مەزگىل ئىچىدە خەلق ئارىسىدا ياراتقان تەسىرى خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ ئوغىسىنى قاينىتىدۇ. 2005 - يىلىدىن باشلاپ كۈرەشكە خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ تەھتىد تېلېفونلىرى ۋە ئېلخەتلىرى كېلىشكە باشلايدۇ. تېلېفوننى بەزىدە خىتاي زۋانلىقلار ئۇرسا، بەزىدە ئۇيغۇرچە بىلىدىغان خىتايلار ئۇرىدۇ. ھەر قېتىملىق تېلېفون سۆھبىتىدە كۈرەش ئۆزىنىڭ مەيدانىنى ئېنىق ئىپادىلەيدۇ، ئۇيغۇرلار دۇچ كېلىۋاتقان زۇلۇم ۋە تەڭسىزلىكلەرنى پاش قىلىدۇ. خىتاينىڭ دەسلەپكى تېلېفونلىرى بىر قەدەر ئىلمىي شەكىلدە كۈرەشنى سىياسىي پائالىيەت قىلماسلىققا ئۈندەيدۇ. كۈرەش ئۇلارنىڭ سۆزىگە پەرۋا قىلمىغاندىن كېيىن، ئۇلار بىۋاسىتە تەھدىت بىلەن

سىياسىي پائالىيىتىنى توختاتماقچى بولىدۇ. كېيىنكى كۈنلەردە ئۇلارنىڭ كۈرەشكە قىلغان سۆزلىرىنىڭ ئارىسىدا: «بۈگۈنكى كۈندە بىزنىڭ دۇنيادا قىلالمايدىغان ھېچقانداق ئىشىمىز يوق، قولۇمىز ھەرقانداق يەرگە يېتىدۇ، ئەگەر خالسا، خالىغان ۋاقىتتا سېنى يىغۇشتۇرالايمىز، سەن ئۆزۈڭنىڭ نېمىدە ئۆلگەنلىكىڭنىمۇ بىلمەي قالسىەن. رەڭسىز، پۇراقسىز ماددىلارنى تەكشۈرۈپمۇ، ئېنىقلىيالايدۇ. ئەگەر گېپىمىزگە كۆنمىسەڭ ھاياتىڭنى بەدەل قىلىپ تۆلەيسەن» دېگەن سۆزلەرمۇ بار ئىدى. كۈرەش ھەر قېتىم تەھتىد تېلېفونى تاپشۇرۇپ ئالغاندا ساقچىغا مەلۇم قىلىپ قويايتتى. ھەتتا بىر قېتىم كەلگەن تەھتىد ئېلخېتىنى شۇبېتچىغا تەرجىمە قىلىپ، ساقچىغا بېرىدۇ.

ختاي ساقچىلىرىدىن كېلىۋاتقان بۇ تەھتىدلەر كۈرەشنىڭ ئىرادىسىنى قىلچىمۇ تەۋرىتەلمەيدۇ. ئۇ بىر تەرەپتىن خەلقئارا قەلەمكەشلەر جەمئىيىتىنىڭ ئۇيغۇر شۆبىسىنى قورۇش تەييارلىقلىرىنى قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن خىتايدا ئۆتكۈزۈلمەكچى بولغان 2008 - يىللىق ئولىمپىك مۇسابىقىسىگە بېرىپ، شۇ يەردە ئۇيغۇر دەۋاسىنى قىلماقچى بولىدۇ.

كۈرەش 2005 - يىلىدىن باشلاپ 10 توملۇق ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرى توپلىمى چىقىرىشنى پىلان قىلغان

بولۇپ، كۈرەشنىڭ بۇ پىلاننى ئېسكىلىستۇنا شەھەرلىك مەدەنىيەت ئىدارىسىمۇ قوللىغان ۋە ئۇنىڭغا مۇئاش بېكىتىپ، ئىشخانا ئاجرىتىپ بەرگەن ئىدى. كۈرەش شۇندىن بېرى ھەر كۈنى شۇ يەردە بايرام، دەم ئېلىش كۈنى دېمەي ئىشلەۋاتاتتى. 2006 - يىلى 11 - ئاينىڭ 3 - كۈنى تۈركىيەدە ئۆتكۈزۈلدىغان بىر مۇزىكا يىغىنىغا بېرىش ئۈچۈن بېلەتمۇ ئېلىپ قويغانىدى. بىراق بەختكە قارشى 2006 - يىلى 10 - ئاينىڭ 29 - كۈنى كەچتە ۋاپات بولدى.

ماتەم

كۈرەش پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرى توپلىمىغا كىرىشىپ كەتكەنىدى. كۈرەشنىڭ ئىشخانىسى ئېسكىلىستۇنا شەھەرلىك تىياتىرخانىنىڭ ئىچىدە بولۇپ، ئۇ ھەر كۈنى سەھەر بېرىپ كەچ قايتىپ، ئۆزىنىڭ پىلانىنى مۇددەتتىن بۇرۇن ئورۇنداشقا تىرىشۋاتتى. شۇڭا دەم ئېلىش كۈنلىرىمۇ ۋاقتى بولسىلا ئىشخانىسىغا بېرىپ ئىشلەيتتى. قاچان قايتىپ كېلىش ئۆزىنىڭ ئىختىيارلىقىدا ئىدى. بەزىدە ئىشخانىسىدىن سۇلغۇن قايتىپ كېلەتتى. لېكىن بەزىدە قانداقتۇ بىر نەرسىدىن نارازى بولۇۋاتقاندا خاپا كۆرۈنەتتى. كۈرەش ئۆلۈپ كېتىدىغان كۈنىمۇ ناھايىتى خاپا ئىدى. بۇ 2006 - يىلى 10 - ئاينىڭ 29 - كۈنى چۈش مەزگىلى ئىدى. داۋاملىق كۆتۈرۈپ يۈرۈيدىغان قارا سومكىسىنى كۆتۈرۈۋالغان كۈرەش ئىشىك تۈۋىدە چېچىلىپ تۇراتتى. ئۇ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى گۇمان قىلىپ كېلىۋاتقان بەزى ئىشلار ئۇنىڭغا ئايان بولغاندا

ئىدى. ئۇ ئەمدى پارتلىمىسا، ھەقىقەتنى ئاشكارىلىمىسا بولمايدىغانلىقىنى ئېنىق تۇنۇپ يەتكەنىدى. ئۇ شۇ كۈنى سائەت بىرلەردە ئۆيىدىن چىقىپ، ئىشخانىسىغا كەتتى، كەچ سائەت بەشلەردە قايتىپ كەلدى. ئۇ قايتىپ كەلگەندە ناھايىتى سۇلغۇن ۋە ھارغىن كۆرۈنەتتى. ئادەتتە خۇشخۇي ۋە سۆزمەن كۈرەش بۈگۈن باشقىچە كەم سۆز بولۇپ قالغانىدى. ئۇ تاماق ئۈستىلىگە كېلىپ ئولتۇرۇپ، بىر چىشلەم گۆشنى ئاغزىغا سالدى - دە چىرايى كۆكرىپ ئولتۇرۇپ قالدى. ئەتراپىدىكىلەردىن ھېچكىم ئۇنىڭ نېمە بولغانلىقىنى بىلمەيتتى. جىددىي قۇتقۇزۇش ماشىنىسى كەلگەندە ئۇنىڭ تىنىقى بار - يوقلىقى تېخى مەلۇم ئەمەس ئىدى. جىددىي قۇتقۇزۇش خادىملىرى كۈرەشنى يەرگە تۈز ياتقۇزۇپ، نەپەسلەندۈرۈپ باقتى، ئەمما ئۆزلىرى ئويلىغان ئۈنۈمگە ئېرىشەلمەي، ماشىنىغا سېلىپ، ئېسكىلىستۇنا شەھەرلىك دوختۇرخانىغا ئېلىپ كەتتى. كۈرەشنى تەكشۈرگەن دوختۇرخانا بىردەمدىن كېيىن چىقىپ، ئۇنىڭ ئۇ ئالەمگە سەپەر قىلغانلىقىنى ئۇقتۇردى. دوختۇرخانا يىغا - زارىغا تولدى. ئۇنىڭغىچە كۈرەشنىڭ ۋاپات بولغانلىقىنى ئاڭلىغان شىۋېتسىيەدىكى ئۇيغۇرلار دوختۇرخانىغا يىغىلىشقا باشلىدى. ھەممىسىنىڭ كاللىسىدا كۈرەشنىڭ بۇنداق تۇيۇقسىز ئۆلۈمىدىن گۇمانى بار ئىدى. كۆپىنچىسى كۈرەشنىڭ ئۆلۈكىنىڭ تەكشۈرۈلىشىنى

كۈتەتتى. دوختۇرلار ئەگەر كۈرەشنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر قوشۇلسا، ئۆلۈكنى رەسمىي ئوپىراتسىيە قىلىپ، تەپسىلىي تەكشۈرۈۋالغانلىقىغا ۋەدە بەردى. كۈرەشنىڭ تەپسىلىي تەكشۈرۈلۈپ قېلىشىدىن كىملىرىدۇر بىئارام، كۆڭۈللىرى پاراكەندە ئىدى. بىراق كۈرەشنىڭ ئانىسى بۇنىڭغا يول قويمىدى. كۆز قارانچۇقىدەك ئەزىزلىپ چوڭ قىلغان ئوغلىدىن ئايرىلغان ئانىنىڭ يۈرىكى بۇنىڭغا چىدىمايتتى. ئانا، ياقا يۇرتتا جان ئۈزگەن ئوغلىنىڭ ئۆلۈكىنىڭ پارچە - پارچە بولۇشىنى خالىمايتتى. ئانىنىڭ بۇ قارارىدىن كىملىرىدۇر خوشال بولۇپ، كۆڭلى جايغا چۈشكەن ئىدى. كۈرەشنىڭ ئۆلۈمى بىردەمدىلا پۈتۈن دۇنياغا يېيىلدى. ئۇنى تونۇيدىغان، ئۇنى ياخشى كۆرۈدىغان ئۇيغۇرلار ماتەمگە چۆمدى. بىراق ئۇنىڭ ئۆلۈمىدىن خوشال بولغانلارمۇ يوق ئەمەس ئىدى. سىياسىي سەھنىدە ھەقىقەتنى سۆزلەش ھامان بىركىملىرىنى ئۆزىگە دۈشمەن قىلاتتى. ئۇنىڭ ھاياتىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدىكى تەپتىشلىك سالاھىيىتى، پىكىردىكى كەسكىنلىكى سىياسىي سەپەردىكى يولداشلىرىنىڭ يوشۇرۇن يارىلىرىغا تۈز سەپكەن ئىدى.

كۈرەش ۋاپات بولۇپ ئۈچىنچى كۈنى يەرلىككە قويۇلدى. يېقىن - يىراقتىن كەلگەن يېقىن دوس - بۇرادەرلىرى ئۇنىڭ تاۋۇتىنىڭ ئۈستىگە ئاي يۇلتۇزلۇق كۆك

بايراق يېپىپ، داغدۇغا بىلەن ئۈزىتىپ قويدى. شۇ كۈنى زۇلمەت باسقان قارا كېچە تېخىمۇ قارايدى، ھاۋا پەسىلگە ماس كەلمىگەن ھالدا سوۋۇپ، مۇزدەك قاتقان قارا تۇپراق تېخىمۇ مۇزلىدى. ئەمەلىيەتتە ئاسماندىن ساقىغان بىر چولپانغا يەرمۇ - ئاسمانمۇ ماتەم تۇتۇۋاتاتتى. كۈرەش ئۆلدى! شۇڭا ئۇنىڭ قەبرە تېشىغا ئۆزى ھايات ۋاقتىدا ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان تۆۋەندىكى سۆزلەر يېزىلدى: «كۈرەش ئۆلدى دېسە كىم ئىشىنىدۇ، كۈرەشنىڭ ئۆلۈشى تەبىئى، ئەمما كۈرەش ئۆلمەيدۇ.»

ئۇنىڭ ئۆلۈمىگە قايغۇرغان ئەخمەتجان ئوسمان تۆۋەندىكى شېئىر بىلەن تەزىيەسىنى بىلدۈردى.

سېنى كۈتىمىز

كېتىپ قالدىڭ بالدۇر نىمانچە،
ئاتمىدىغۇ تېخى تېڭىمىز؟
مۇڭداشقانچە دۇتارىڭ بىلەن،
تۈنۈمەكتە مىللىي ئېڭىمىز.

چاقىردىمۇ ياكى شېھىتلەر،
ئاڭلىغۇسى كېلىپ بىر پەدە.

سوراپ باققىن ئۇلاردىن دوستۇم،
قۇياشمىز تېپىلار، نەدە؟

كېلەلمسەك ئەگەر سەن قايتىپ،
بىز قالغىمىز ئوچۇرسىز يەنە.
ئاي يۇلتۇز لۇق ئاسمىنىمىزدا،
قالار زۇلمەت قىلىپ تەنتەنە.

ئەمەلگە ئاشمىغان ئارزۇلار

ئىنسان ئارزۇ بىلەن ياشايدۇ. ئارزۇ ئىنسانغا جاسارەت، كۈچ - قۇۋۋەت بېغىشلايدۇ. كۈرەش ئارزۇلارغا باي ئىنسان ئىدى. ئۇنىڭ ئارزۇلىرى يۇلتۇزدەك ساناقسىز ئىدى. ئۇ تەپەككۈرنى قاناتلاندىرۇپ، گۈزەل ئارزۇلارغا چۆمۈلۈپ ياشايتتى. ئەلۋەتتە ئارزۇلار كۆپ بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ ئەمەلگە ئاشىدىغانلىرى ناھايىتى ئاز بولدى. كۈرەشنىڭ كۆز ئالدىدىكى بەش يىل ئىچىدە ئەمەلگە ئاشۇرۇشنى ئويلايدىغان ئىككى ئارزۇسى بار ئىدى. بىرى، قول تۇتۇپ ئىشلەۋاتقان 10 توملۇق ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرىنى نەشر قىلدۇرۇش، يەنە بىرى، 2008 - يىلى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلىدىغان ئولىمپىك مۇسابىقىسى مەزگىلىدە ۋەتەنگە قايتىپ، ئۇيغۇرلار تارتىۋاتقان زۇلۇمنى نەق مەيداندىن خەلقئاراغا جاكارلاش ئىدى. ئەگەر ئۇ شۇ مەقسەتلىرى ئۈچۈن ۋەتەن تۇپرىقىدا ئۆلۈپ كەتسە، ئارمىنى يوق ئىدى. ئەمما ئۇ ئارمانلىرىغا، ئارمانلىرى ئۇنىڭغا كۆمۈلدى.

كۆك ئاسمانغا تەلمۈرگەن كۆزلىرى ئۇچۇق كەتتى. ئۇ قىسقا
ياشدى، ئەمما چولپاندەك پارلاپ ياشدى.

ئۇنىڭ بىلەن غايىۋانە دېدارلىشىۋاتقان مۇشۇ مىنۇتلاردا
ئۇنىڭ روھىغا ئالاھىتىن جەننەت تىلەيمەن.

كەم قالغان ئىككى ئېغىز سۆز

كۈرەش ئۈرۈمچىدىكى ۋاقتىدا تەڭرىتاغ كىنو ستۇدىيىسى تەرىپىدىن ئىشلەنگەن بىر قىسىم فىلىملارنىڭ باش ناخشىسىنى ئورۇندىغان ئىدى. «كۆلەڭگە»، «تاش ئۈستىدە ئېچىلغان گۈل»، «غۇنچەم» قاتارلىق كىنولار بۇلارنىڭ تىپىك مىساللىرىدۇر. «غۇنچەم» ناملىق كىنو 90 - يىللارنىڭ بېشىدا تەڭرىتاغ كىنو ستۇدىيىسى تەرىپىدىن فىلىم قىلىپ ئىشلىنىپ، پۈتكەن بولسىمۇ، ئەمما كېيىن خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن قويۇلشى چەكلەنگەن. كۈرەش بۇ فىلىمنىڭ ئاساسلىق ناخشىلىرىنى ئېيتقانىدى.

2019 - يىلى 3 - ئاينىڭ 29 - كۈنى تاماملاندى.